GENÇLİK VE TOPLUM

İLETİŞİM YAYINLARI/AYLIK DERGİ • SAYI 9/250 LİRA

KAÇ PARALIK EĞİTİM?

60'lardan 80'lere **Barış Hareketi**
Öğrenci kulüplerinde **Demokrasi**
Köyden derneğe **Folklor**

İSLÂMÎ HAREKET II

tarih VE toplum

Kasım sayısında:

Bir Osmanlı Neferinin
I. Dünya Savaşı Anıları
Anıtkabir Senaryosu
110 Yıl Önce İstanbul
Abdülaziz'in Avrupa Seyahati-1
Bizans İmparatoriçeleri

İletişim Yayınları/PERKA A.Ş.
Klodfarer Cad. İletişim Han Cağaloğlu-İst. Tel: 520 14 53-54-55

Tarih ve Toplum, sıradan bir dergi — en ön sıradan...

HUZURLU GERGİNLİĞİMİZ

Üniversitelerde yaşam birkaç yıldır alışılan gerginliğinde devam ediyor. Yükseköğrenim harçlarıyla, mantığını kavramakta bazen cidden güçlük çekilen okuldan atmalarla, belediye otobüsü gibi dolu okullarla oluşan gerginlik, herkesin dilindeki "huzur ortamı"nın verdiği sarhoşluk içinde insanları yuvarlayıp götürüyor. Bu çelişkili duyarlılık, şimdilerde üniversitelerdeki en büyük sorun belki de. Daha doğrusu, bu belirsizlik içinde ortaya çıkan bazı hedefler ve tutumlar, sorunların içeriklerinden de bağımsızlaşıp sembolik hale gelebiliyor. "Ek sınav hakkı" talebinde böylesi bir eğilimin varlığı gözlemlenebiliyor; buradan çıkarak bir tartışma başlatmaya çalıştık. Harç konusunu da olabildiğince detaylı biçimde ele alarak, olayın mantığını sergilemeye çalıştık. Üniversitedeki bu huzurlu gerginliği daha yoğun biçimde ve detaylarına inerek tartışmanın önemine inanıyoruz. Bunun için, bütün üniversitelilerden kanaatlerini ve okulları ile ilgili somut, olgusal bilgiler/haberler iletmelerini bekliyoruz.

Bilgi-haber-yazı akışı açısından, İzmirliler'in küçük ilanlar sayfasına bakmalarında yarar var. İzmir'deki 'etkin' Gençlik ve Toplum okuyucuları, kendi başlarına bir "irtibat bürosu" oluşturdular. (Aslında böylesi girişimlerin başka yerlerde de olması bizi çok sevindirecek. Hele Eskişehir, Bursa, Adana gibi büyükçe kentlerde bu iş kolayca mümkün olabilirmiş gibi görünüyor...)

Bu sayıdaki ağırlıklı konularımızdan biri, Batı ülkelerinde yaklaşık 20 yıldır ses getiren barış hareketi. Barış hareketi, çok farklı anlayıştaki grupların ve **bireylerin** bir toplumsal muhalefet hareketinde biraraya gelebileceğini göstermesi açısından ilginç. Aynı zamanda, bu birlikteliğin en küçük ortak paydayı yakalayıp "güç ittifakı" oluşturma yönünde ele alınması halinde sonucun hiç de başarılı olmayacağını göstermek açısından da...

Dergide müziğin ve özellikle rock'ın yeralışı epeyce eleştiriliyor. Bu eleştirilerin büyük kısmı, Pink Floyd paketindeki diğer yazıları bir yana bırakarak yalnızca Pink Floyd'a saldıran yazıyı dikkate alan hakarete hakaretle karşılık verenlerden idi. Hâlâ da gelmeye devam ediyor. Dergide müziğin daha sistemli biçimde izlenmesi gerektiği yönündeki eleştiriler gerçekten doğru. Bu işi önümüzdeki sayıdan itibaren bir yola koymaya başlayacağız; katkıları da bekliyoruz tabiî (özellikle eleştiricilerden)...

Aile ilişkileri konusunda üstüste çıkan yazılarla ilgili olarak, büyükçe bir "Üşenmeyip Yazanlar" stoku oluştu. Bu stok, hele yazılar gelmeye devam ederse, önümüzdeki sayılarda başlıbaşına bir yazı paketini oluşturacak... □

AYIN MEKTUBU

BİLGİNİN DEFORMASYONU

"Objektif düşünme ve subjektif pozisyon" gereğince İslâm'ı tanıttığınız için teşekkür etmek amacıyla, "bilme" ile ilgili çok ivedi yazdığım yazıyı göndermek istedim. Çok yoğun programlarım olmasa, İslâm Diyalektiği'ni işlemek isterim. Fakat bu yazı, İslâm'ı bilmeye, ama çok bilmeye tavsiyedir. Başarı dileklerimle...

Ankara SBF'li bir grup öğrenci adına Z. Hasan

"İnsan, bilmediği şeye düşman, yetişemediği şeye nittir" diye bir söz vardır. **Blaise Pascal** ise biraz teferruata girer; **"(Allah'ı) az bilen O'ndan uzaklaşır, (Allah'ı) çok bilen O'na ulaşır".** Gerçekten bilgide yeterlilik yoktur. **Sokrat; "Bütün bildiğim, bir şey bilmediğimdir"** der, zaten... **Thomas Jefferson,** Sokrat'ın avukatlığını yapar; **"En çok bilen, hiçbir şey bilmediğini, herkesten daha çok bilendir".** Aslında **"Bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu?"** gerçekten doğrudur, fakat biz burada bilmenin idealizesi ile uğraşacağız.

Hz. Muhammed, yukarıdaki söz ile, bilmenin deforme halini açıklar. Allah'ı memnun etme, insanlık ve uygarlık sürecine katkı ve Kur'an normları kıstas olarak ele alınır ve bunlara aykırı ilim (bilme), faydasızdır. Ayrıca yine Hz. Muhammed'in **"Benim bildiğimi bilseydiniz çok ağlar, çok gülerdiniz"** demesi gösteriyor ki, bilgide sınır yoktur ve bilinmesi gereken çok şey vardır. **Yunus Emre**'miz; **"İlim, kendini bilmektir"**-'der, **"Kâinatı küçültsen insan, insanı büyülten kâinat olur".** Müslüman olarak **Abdülkadir es-Sufi** ismini alan **Ian Dallas**, ayrıntıya girer; **"Kendini bilmemek, kâinatı bilmemektir. Çünkü kâinat, insanın ayrılmışı, insan evrensel çokluğun toplanmışıdır".** İşte kendini bilmek, ruh ve düşünce orijinine inmek ve kalp ve kafa izdivacına ulaşmaktır. Bunun zıddı, bilmenin deformasyonudur...

İslâm'a, **John Webster, Lady Evelyn Cobbold** gibi "sağduyu" ile İslâmiyet'i seçenlerden çok, kalp ve beyninde beliren soruların doyurulması sonucu bir difüzyon vardır. İslâm, Batı'da üçüncü çözüm olmuştur. İslâm'ı bilen ve tanıyan herkes, İslâm'ı genişletme umudundalar.

Peki Türkiye'de İslâm bilinmiyor mu diyorum? Hayır, deforme olmuş bir bilme ve İslâm'ın gerçek olmayan yönü... Zaten, yazımın özeti de bu ya! Amaç; az ve her şeyi bilme değil, öz ve çok bilmedir. □

Gençlik ve Toplum

PERKA A.Ş./İletişim Yayınları adına
Sahibi ZEKİ TÜRKKAN
Genel Yönetmen MURAT BELGE

Yayın Yöneticisi
TANIL BORA
Sorumlu Yazişleri Müdürü
EMRE ÜNSEV

Teknik Sekreter
BÜRGE İRTEL

Yayın Kurulu
YİĞİT EKMEKÇİ
MÜCTEBA ANĞ
RECAİ HALLAÇ
LÜTFİ KUZU
HAKAN KENİ
MEHMET ŞENOL
ABDULLAH ONAY
GÖKHAN CENGİZHAN
İZMİRLİLER
KEMAL CAN
İRFAN EROĞLU
SÜLEYMAN MELİH
KENAN HALİS'

Katkıda Bulunanlar
N.ÖZCAN
SERDAR CANASLAN
SARPER AYDEMİR
AYSEL YILDIRIM
YAKUP KARACABAY
KEMAL (Karikatür)
TEKİN UTKU
HÜSEYİN HARMANDAĞLI

İLAN KOŞULLARI
Renkli dış kapak 200.000 TL
Renkli iç kapak 150.000 TL
Renkli iç sayfalar 100.000 TL
Siyah/Beyaz iç sayfalara 50.000 TL

YILLIK ABONE
(12 Sayı) 2500 TL
Yurtdışı Abone Bedeli 25 dolar

İletişim Yayınları/PERKA A.Ş
Ofset tesislerinde hazırlanmıştır.
Renk Ayrımı: Üçel Ofset
Baskı: Ayhan Matbaacılık

Banka Hesap No:
Yapı ve Kredi Bankası
Çemberlitaş Şubesi
No: 2364

İletişim Yayınları/PERKA A.Ş.
Klodfarer cad. İletişim Han.
Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: 520 14 53

Ankara Bürosu
Konur sok. 24/4
Yenişehir/ANKARA
Tel: 25 36 00/25 20 71

Dağıtım: GAMEDA

GENÇLİK VE TOPLUM

9
AYLIK DERGİ
KASIM 1984
250 LİRA

4 Para İstiyorlar

17 Demokrasi Tartışması

8 Bu ne biçim Muhalefet?

9 Okuldan atılmayanlar sayılı!

10 Ay ne huzurlu ne huzurlu!
Fen Fakültesi

12 Başka türlü eğitimler
Serbest Okullar
Yetişkinler okulu
Kibutz
Barbiana

14 Telefon rehberi daha yararlı

16 Zararlıdırlar
Ayçekirdeği

20 İslâmî Hareket
-Cengiz Çandar
-Murat Belge
-İsmet Özel

İSLÂM

25 Barış Hareketi
60'larda ve şimdi

29 Nükleer güç ...hatta eğitim

32 POSTER
Kaybedecek-lerimiz-I

34 NATO'yla mülakat

36 Barış Hareketi ve Rock

38 Caz'ın Tarihi-2

41 Güm güm de hey hey!
Folklor dernekleri ve halk oyunları

TÜRKİYE'DE GENÇLİK II

45 Jönler
Sürgünden İktidara

GENÇLİK MEKÂNLARI

53 Bu ne biçim nostalji?
İzmir-Pasaport

56 Wilhelm Reich
ve Engin Yılmaz

58 Kibar olmalı..

60 Kısa Film
Kaçırmayalım!

63 Gençliğin Çıkarı
İÜHOT'dan

Paralı öğretim başlıyor mu?

PARAN KADAR OKU!

Yıldız Üniversitesi— Yıldızlı öğrenciler, dilekçelerinde harcın yanı sıra, ek sınav hakkı talebine de yer verdiler. ● anda, büyük ölçüde YÖK mağrifetiyle dayatılan en güncel sorun (harç) konusunda eleştiri getirip, bunun yanında diğer sorunları da araya sıkıştırmak, sakıncalı olabilecek bir muğlaklığa yol açıyor. Bunun temel nedeni, hiç kuşkusuz, yemek paralarından yurttaki sıkıntılara kadar pek çok sorunun, öğrencileri bezginleştirmesi. Bu bezginlik, ardarda gelen YÖK kararlarının ve idari uygulamaların hangisinin diğerlerinden daha vahim ve uzun vadede önemli sonuçlara yol açacak değişiklikler getirdiğini kavramak güçleşiyor. Öğrencilerin şu anda yapması gereken en acil şey, bu belirsizliğin sarhoşluğundan kurtulup, uğraşılacak işleri "sıraya sokmak"...

TANİL BORA

Türkiye'de yükseköğretim görenlerden harç alma fikri, 1973 yılında çıkan 1750 sayılı Yasa kapsamında yer almıştı. **Prof. Dr. Tahsin Özgüç**'ün rektörlüğündeki Ankara üniversitesi senatosu yasanın harç ile ilgili maddesinin uygulanmaması için Anayasa Mahkesine'ne başvurdu. Kamuoyunun baskısı gözönünde bulundurularak yapılan bu girişimin sonucunda, Anayasa Mahkemesi iki yıl sonra 'harç'ı iptal etti. Hükümetler de iki yıl süresince olayın üstüne gitmemişlerdi; böylece okul ayrımı yapılmaksızın saptanan 3 bin liralık harç erkenden öldü.

1982'de, bu kez YÖK harcın peşine düştü. Konuyla ilgili uzmanlarda, bütün fakülte ve yüksek okullarda bir öğrencinin yıllık maliyetinin hesaplanması istendi. Hesapları yapanlar, ilginç verilerle karşılaştılar. Örneğin, İstanbul Tıp Fakültesi ile Ankara Tıp Fakültesi'nde bir öğrencinin yıllık maliyetleri arasında yarım milyon liraya varan farklar vardı; öğrenci ve öğretim üyesi sayıları aynı olmasına karşın. Dolayısıyla, bir bilim dalı için harç miktarı saptanmasında ciddi güçlükler çıkacağı görülüyordu. Üstelik, konuyla ilgili toplantılarda her üye başka bir şey söylüyor, **"duyduğumuz kadarıyla en pahalı eğitim falanca bilim dalının eğitimiymiş"** gibi nesnel ve biilmsel ölçütler kullanılıyordu. Gene de, harç miktarlarıyla ilgili bazı öngörüler kamuoyuna yansıdı. Mesela tıp fakülteleri için 300 bin TL civarında para alınacağı söyleniyordu. Ancak, kamuoyu bu işe "hazır" değildi, o zamanki hükümet, 2547 sayılı kanunun 2880 sayılı kanunla değişik 46. maddesi uyarınca alınması gereken harcı 'erteledi'.

1983 yılında da YÖK haldır haldır veri topladı üniversitelerden. gene oturu-

lup "şunlardan şu kadar alsak, bunlardan bu kadar" diye konuşuldu. Ama kamuoyu hâlâ hazır değildi, hükümet uygulamayı gene 'erteledi'. Çoğu kişi, kanunun uygulamaya hiç geçmeyeceğine inanıyordu.

3 Ekim 1984 günü yayınlanan Resmi Gazete harçları birdenbire 'gerçek' kıldı. Ve, "nasıl olsa uygulanmaz" düşüncesiyle ertelenmiş bir süre sorup gelip dayattı. Birinci soru: Harcın gerekçesi ne? Bu, tam olarak anlaşılamıyor. Yapılan harcamaların karşılığını öğrenciden (yasaya göre 1/5) almak değil. Çünkü, YÖK hiçbir zaman bu maliyetleri ciddi ve nesnel ölçütler kullanarak saptamadı. En azından, aynı daldaki fakülteler arasındaki fiat farklılaşmasının nasıl "ortalamalaştırıldığı" bilinmiyor. Zaten bu "maliyeti karşılama" düşüncesini fazla izlememek gerek. Çünkü, yükseköğrenim gibi sosyal 'hizmet'lerin "normal mal gibi" fiatlandırılması son zamanlarda bütün 'Batı" ülkelerinde yaygınlaşırken, gerekçeyi **"böylesi hizmetler sonucunda kişinin bir fayda sağladığı ve bu faydanın karşılığının ödenmesi gerektiği"** düşüncesi oluşturuyor. Yükseköğretimin bireye **"ilerde daha iyi iş bulma ve gelirini yükseltme"** olanağı sağladığı, bu yararlanmanın karşılığında belli bir paranın alınması gerektiği söyleniyor. Ancak, Türkiye'de bir üniversite öğrencisini **"ilerde yüksek gelirin, iyi istihdamın ve dolayısıyla belli bir rantın beklediğini"** söylemek oldukça güç. Bir öğretim üyesinin sohbet sırasında söylediği gibi **"yemekhaneden bir porsiyon yemek alıp iki kişi ortak yiyen"** öğrencilerin çokça olduğu bir ülkede, "ilerdeki faydanın" karşılığını almak, bu faydayı daha baştan imkânsızlaştırmak anlamına geliyor. Gerçi, öğrencilerin Maliye ve Gümrük Bakanlığı bütçesine konan **ödenek dahilinde** mecburi hizmet karşılığı borçlanabileceği de yasada yer alıyor. Her Türk yurttaşı **"imkân dahilinde", "bütçe olanakları içinde"** gibi tanımların "asla"ya yakın ölçüde gerçekleşme olasılığı bulunduğunu bilir!

"İmkân dahilinde"

Harç uygulanmasına 'genel' bir plansızlık içinde girildiği açık. Hiçbir veri açıklanmıyor. Harç tutarlarının neye göre saptandığı belli değil. Öğrencilerin tercihlerini bundan böyle önemli ölçüde etkileyecek olan "okul gruplandırmalarının" nasıl yapıldığı bilinemiyor. Bu yolla toplanacak kaynağın miktarı hakkında açıklanmış bir tahmin yok. 3 Ekim tarihli kararın 12. maddesi, **"Öğrenci Harçlar Fonu'na aktarılan paraların... öğrencilerin beslenme, kültürel ve sportif faaliyetleri ile sosyal ihtiyaçları ile kullanılacağı"** iddiasını öne sürüyor. Hangi ihtiyaçlar karşılanacak, nasıl karşılanacak, kim karşılayacak? Hiçbir bilgi, öngörü, tahmin koklatılmıyor. Böylesi temenni maddelerinin sonuçsuzluğu bakımından da Türk yurttaşlarının yeterince tecrübesi var. Bu da anayasadaki **"kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz"** gibi bir şey. **"İmkân dahilinde"**, ne olacak!

Aslında harç'ta mantık ve gerekçe aramanın fazla anlamı yok. Önemli olan, "eğitim görmek için para vermek gerek" düşüncesinin meşrulaştırılmış olması. Eğitim de, diğer mallar ve (artık) sosyal harcamalar gibi, karşılığı ödenmesi, devlet sübvansiyonun giderek kaldırılması gereken bir 'kalem' addediliyor. Miktarı, gerekçesi o kadar önemli değil. Önemli olan insanlara bir kez bunun kavratılması. Yakın zamanda benzinin fiatı dolara bağlandı. Doların fiatı arttıkça, herkes biliyor ki, benzine de zam gelecek. Şimdi, gene herkes bilecek ki, yükseköğretim paralıdır ve zaman geçtikçe de fiatı yükselecektir.

Piyasa bindiriyor

Harç kararı ekonomik gereklerin sonucunda bütün dünyadaki uygulamaya ayak uydurmak amacıyla düşünülmüş olabilir, sahiplerince. Ama bizzat bu "dünyaya ayak uydurma" etmeni, içinde belli bir yaklaşımı ve toplum anlayışını yansıtıyor. Çünkü "dünya" giderek her şeyi piyasa mantığına uydurmaya çalışıyor son birkaç yıldır. Bazı şeylerin piyasa mantığı dışında tutulması, devletçe karşılanması gerektiğini savunan yaklaşım son kalelerini de yitiriyor. Artık bazı 'hizmet'leri piyasa dışında tutmak için uğraşmak fazla bir anlam ifade etmese gerek. Bütün hayata yayılan piyasa mantığı, gene tüm hayata yayılan, bütünlüklü bir biçimde sorgulanmalı. Bunun için, harç kararının mantığını en ince ayrıntısıyla kavramaya çalışmak gerekiyor... □

Çapa Tıp— Dilekçeler tellenirken, biri telefon etmeye gelen, biri etrafta dolaşan, biri dilekçe veren üç öğrenci kısa bir süre gözaltına alınarak "gözdağı" verildi. Dilekçe vermek "isyan çıkarmak, huzursuzluk yaratmak" gibi bir işti, yöneticilere göre. Benzeri uygulamalar başka okullarda da oldu

Memleket ekonomisine har(a)ç katkısı

HALUK ŞAHİNTÜRK

Bir türlü alt edilemeyen yedi kollu, ondört bacaklı, yirmisekiz kafalı (dolayısıyla ellialtı gözlü), hain mi hain, ağızlarından alevler saçan enflasyon canavarına karşı yürütülen mücadelenin birinci raund sonunda 'knock-out' olmasa da açık bir 'knock-down'la canavar lehine sonuçlanması üzerine işin sıkı olduğunu gören hükümet, çekebildiği kadar para çekerek piyasanın (var mı yok mu kesin olarak bilinmiyor ama) imanını gevretme amacıyla başlattığı operasyonun üçüncü bölümünü de (kan, gözyaşları ve hıçkırıklar) uygulamaya koydu ve zamlı YÖK tarifelerini belirledi.

Tek dişi kalan enflasyon

Yaz dönemi boyunca piyasada dolaşan (ve dolaşırken kötü kötü şeyler yaptığı rivayet olunan) para miktarının (IMF ve Dünya Bankası'nın müteaddit defalar yaptığı ikazlara rağmen) artma- ➡

HARÇ

ya başlaması üzerine hükümet, kenarda-köşede üç beş kuruşu olan vatandaşlara üç-beş kuruşcuk daha kazandırıp geçim sıkıntılarını biraz olsun hafifletmek amacıyla, süper-faizli (alanlar öyle diyor) Hazine bonolarını satışa sunmuş, buradan aldığı parayla da sattıkları malların parasını günlerdir (her ne kadar 'aylardır' diyenler varsa da, üçbeş bozguncu olması kuvvetle muhtemel) bekleyen tarımsal üreticilere alacaklarının bir bölümünü, bir de cümle memurlara maaşlarını ödemeyi (nihayet) başarmıştı. Ancak, sıkıntıyı çözmek için bu kadarı da yetmemiş, Hazine geçenlerde bir parti tahvil daha çıkarmış ve ümidini gelecek paraya bağlamıştır. (Eskiden banknot matbaası para basardı, şimdi tahvil basıyor. Bize öyle geliyor ki, bu tahvillerin vadesi dolunca tekrar para basmaya başlayacak ve bu iş böyle sürüp... gidemeyecek çünkü gitmez...)

Hazine'nin sıkıntısı şu son birkaç hafta içerisinde o boyutlara vardı ki, rivayete göre, memleketimizin gözbebeği, canımız, her şeyimiz, biricik varlığımız ihracatçılarımıza yapılan vergi iadesi ödemeleri bile durduruldu. Bütün bu gelişmeler Özal Hükümeti'ni, iktisat teorisinde bilinen anti-enflasyonist politika araçlarının Türkiye örneğinde yetersiz kalması nedeniyle, başka politika araçları aramaya zorladı. Ve oldukça uzun süre düşündükten sonra, **Lord Keynes** sonrası dönemde iktisat kuramına en büyük katkılardan birini yaptıklarının belki farkında bile olmayan Özal Kabinesi'nin sayın üyeleri, üniversite öğrencilerinden alınacak harçların da enflasyona karşı mücadelede etkin bir araç olarak kullanılması gerektiğini düşünüp, üstüne üstlük YÖK tarafından daha önce belirlenmiş olan tarifelere de zam yaparak, cümle mektepli taifesinin kursağından geçen beş lokmanın birini (yine öğrenciler için kullanılacak!) bir fona aktarmaya karar verdiler.

Pratik yöntemler

Kuşkusuz, Özal Hükümeti'nin ekonomik sorunlara yaklaşımında hakim olan temel ilke açısından (ki 'sağ kulağını tutmak için sol kolunu kafasının arkasından geçirerek tek ayağını havaya kaldırıp amuda kalkmak' diye özetlenebilir) değerlendirildiğinde kendi içinde son derece tutarlı bir karar. Hükümetin bunlarla da yetinmeyip, yakın gelecekte emeklilerden de devlete uzun yıllar hizmet ettikleri için harç almayı düşünebileceğini söyleyenler var bu arada. Zaten, üniversite harçlarının ilk iki taksidinin Ekim ve Ocak aylarında (yani emekli üç aylıklarının ve kredilerin alındığı aylar...) alınmasının kararlaştırılmış olması, hükümetin, bu üç aylıklar yoluyla fiilî talebe dönüşebilecek potansiyel talebi derhal ayaklarının altında ezmeye kararlı olduğunu göstermesi açısından oldukca anlamlı...

Yüksek öğretim kişisel getiri haddini ise i = % 10.5 hesaplamıştık; bu durumda Türk yüksek öğretimi için:

$$P = r/i = 9/10.5 < 1 \quad \text{bulunur.}$$

Böylece (Şekil: 24) te gösterildiği gibi Türkiye'de yüksek öğretime olan piyasa talebinin (öğrencilerin talebinin), esnek olmayan arzı qq' miktarında aştığı söylenebilir.

"Üniversite üstün maldır haysiyeti vardır"

Ankara Ü.SBF öğretim üyelerinden **Güneri Akalın**'ın doçentlik tezi olarak yazdığı bir kitap var: **"Yüksek Öğretim Karma Malına Maliyet-Fayda Analizinin Uygulanması."** Tarih: 1980. Ama bugünlerde herkesin başucu kitabı olmalı. Çünkü Doç. Akalın, **"yüksek-öğretimden harç alınmasını"** öneriyor tezinde. Üstelik şimdiki gibi 1/5 değil, 2/3 oranında! Tez hem paralı öğretimi savunanların mantığını kavramak açısından ilginç; hem de şimdiki 1/5 oranı ile ucuz kurtulmuş olduğumuzu anlayıp ferahlamamız bakımından!

Selam sana Şikago Okulu

Akalın, genellikle devlet tarafından sübvansiyonlu olarak yurttaşlara ucuza (bazen de beleşe) sağlanan mallara uygulanan **"sosyal mal teorisi"** ile bireysel fayda sağlayan mallara uygulanan **"maliyet-fayda analizini"** birleştirmiş. **"Çünkü"** diyor, **"eğitim hem sosyal, hem kişisel, hem de erdemli bir maldır."** Esinlenilen düşünce: son zamanlarda hayatta her şeyi "mal" haline getirmek için canını dişine takan **"Şikago Okulu"**.

Gör eğitimi, götür malı!

Kitapta, üniversite öğretiminin kişiye bir sürü faydalar sağlayan bir mal olduğu kanıtlanıyor daha sonra: bireyin istihdam olanaklarını genişletmesi, sağladığı ücret farkı vs. Yani, teoriye göre, 'öğretim' malını alan kişi diğer bütün malları da götürüyor. Ama, bu malın sağladığı faydanın temininde, Türkiye açısından ciddi sorunlar olduğu ortaya konuyor. Hesap şu: her faydayı (yani her malı) elde etmek için birtakım yatırımlar yapılır. Klozet kapağı elde etmek için yatırım yapmak gerekiyor; fabrika kurmak falan. Öğretim malını elde etmek için de yatırım yapmak gerekiyor; üniversite açmak, yani. Ama **"hangi mal daha kârlı?"** diye sormak gerekiyor; öğretimin klozet kapağından ekonomik olarak hiçbir ayrıcalığı yok çünkü. İkisi de mal. Doç. Akalın bu karşılaştırmayı yapınca şu sonuca varıyor: **"Yüksek öğretim har-**

HER GÜN İKİ GAZETE

İkinci dilekçe olayı

Öğrenci harçları ve ek sınav konusunda toplu halde hareket edenlerin başı derde girdi

Dilekçeci öğrenciler için soruşturma açıldı

1402 sayılı yasa ne diyor?

DİLEKÇE vererlerle ilgili soruşturma, 1402 sayılı yasanın 16. maddesine aykırılıktan yürütülüyor. Maddede, "Yükseköğretim Komutanlığı tarafından alınan tedbirlere aykırı hareket edenler, emirleri dinlemeyenler veya istek-

Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Aldıkaçtı, "Öğrencile-

Üniversitesi Hukuk Fakültesi soruşturmaya tarafından sorguya

camalarının sosyal fırsat maliyetinin çok yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, devletin % 8.3 kâr hadli yükseköğretim yerine, % 20-25 kâr hadli makine ve teçhizat yatırımlarına yönelmesi daha rasyonel olup, toplumsal etkinliği artırıcı bir seçim olur... Devlet fonlarını ya KİT'lere, ya üniversiteye ayıracak... Yükseköğrenim anayasal bir hak ama, çalışma da anayasal bir hak." Ne olacak o zaman? Malı hangi mal götürecek? Ekonomik olarak, klozet kapağı daha önemli; ama üniversitelerden vazgeçmek de ayıp olur...

Kaç para verdin ulan!

Hocamız, bir de öğrenciler açısından durumu düşünüyor. Öğrenciler kendilerine fayda sağlayan bu malı elde etmek için ne gibi bir maliyet yükünün altına giriyorlar, diye soruyor? Bunu cevaplamak için, (24 Ocak kararlarını savunanların da sık yararlandıkları) Amerikalı araştırmacı **Kruger**'in bulgularından yararlanmış. Kruger, **"Türk yükseköğretiminin kişisel maliyeti negatiftir"** diyor. Öğrenciler "eksi" para ödüyor, yani. Üstelik. Akalın'ın saptamasına göre, Türkiye'de yükseköğretime olan kişi el talep sosyal talepten fazla. Yığılma var. "Üstün" bir mal olan üniversite öğretimi haddinden fazla kişi tarafından talep ediliyor. Bunun temel nedeni de, böyle değerli bir malın çok ucuz olması: **"yükseköğretim serbest mal sayılarak israf edilmektedir"**. Cana gelecek mala gelsin, canım! Ama olmaz, mala da yazık...

Malı kurtarmak lazım. Malın haysiyetiyle oynanıyor. Üstelik, hem yığılma nedeniyle, hem de büyük miktarda para bu mala ayrıldığı için, diğer malları üretmek için para kalmıyor; üretim ve istihdam düşüyor.

Parasını isteriz

Doç. Akalın, durumu kurtarmak için **"karma bir mal olan yükseköğretim malına karma finansman getirilmesini"** öneriyor. **"Zaten yükseköğretim tam da parasız değil, millet girebilmek için bir sürü dersane parası veriyor, harcama yapıyor"** diyor. Öneri şu: Öğrenci başına yıllık doğrudan sosyal maliyetin 2/3'ünün öğrenciden harç olarak alınması; geri kalan 1/3'ün de yurttaşlardan vergi olarak tahsil edilmesi. Oranlar neden böyle? **Amerika**'da yapılan bir araştırma, üniversite mezunlarının aldıkları ücretin liselilerden % 66 (yani 2/3) oranında yüksek olduğunu ortaya koymuş. Yani, yükseköğretim malı geliri 2/3 oranında artırıyor: getirdiği fayda kadar maliyet bindirmek gerek, bu parayı öğrenciden almak gerek.

Oranlar fecaat gibi gözüküyor. Ama Akalın, devletin her öğrenciye ödeyeceği harç kadar kredi vermesi gerektiği kanısında. Ayrıca, eğitimin gelir dağılımını olumlu yönde etkileyici işlevini yok etmemek için dikkatli olunması gerektiğini söylüyor. **"Varlık testi yapılarak fakir öğrencilere yardımcı olunabilir"** diyor. Ayrıca, **"her fakülteden aynı oranda para almalı, çünkü sosyal mallarda teorik olarak standartlaşma esastır"** diyor.

N'apalım? Akalın hoca ne yapsın? Hayatta her şeyi "mal" kabul eden mantık malı götürdükçe, bu işler böyle olacak! □

Cerrahpaşa Tıp— Ay içinde dilekçe gönderen öğrencilerin sayısı, genel okul nüfusuna oranla pek yüksek değildi. Dilekçe veren öğrencilerle vermeyen öğrencilerin arasında "duyarlılık ve hayata ilgi" düzeyinde önemli bir uçurum vardı. Bu moral bozucu tablonun önemli nedenlerinden biri, galiba, harc'a karşı çıkışın içerik, anlam ve önem bakımından fazla tartışılmadan, kendiliğinden ve duygusal denebilecek bir tepkiyle karşılanması. Dilekçe verenler, dilekçe vermelerinin nedenini, gerekçelerini herkese ikna edici gerekçelerle anlatabilmeli. "Perişanız", "bizi düşünmüyorlar" edebiyatı artık fena halde kanıksandı...

Papatya falı mı bakıyoruz, muhalefet mi yapıyoruz?

YİĞİT EKMEKÇİ

Bu ayın güncel konusu, harçlarla birlikte, hâlâ tanınıp tanınmayacağı belli olmayan ek sınav hakkı idi. Ek sınava Doğramacı (yani YÖK) karşı çıktı. Buna karşılık konu ile ilgili bir yasa Meclis komisyonunda (dergi piyasaya çıktığında akibeti belli olacak). Ek sınav talebi "şaşırtıcı" bir biçimde öğrencilerin büyük bir kısmının desteğini kazandı. Ay içinde ek sınav için Meclis Başkanlığı'na dilekçeler yazıldı, meclis koridorlarında öğrenciler ve veliler kulisler yaptılar. Harçları protesto eden dilekçeler "ek sınav hakkının unutulmaması" talebi de eklendi. Ek sınav hakkı tanınması, öğrencilerin gelecek yıllarına ipotek koyan harç'ı bile gizler hale geldi.

Muhalefet, ama ne zaman?

Türkiye toplumunun uzun zamandan beri yaşadığı çalkantılı dönem nedeniyle olaylar gerçek içeriklerinden soyundurularak rahatça sahte bir görünümle tartışılmak durumunda kalıyor. YÖK kanunu buna en iyi örneklerden biri. YÖK, hazırlık aşamasında çok büyük bir çevrede tartışıldı. Fakat, ancak küçük bir çevrenin **gerçek** muhalefetiyle karşılaştı. Bugün ise herhangi bir öğrenci sohbetinde YÖK'e karşı çıkmayan öğrenci bulabilmek zor. Buna rağmen YÖK öğrencilerin bilinçlerinde genel bir kabul gördü.

Bunun nedenleri neydi acaba?

YÖK uygulamalarının başladığı ilk döneme, 1982/83 öğrenim yılı başına dönelim. Uygulamaların getirdiği kargaşadan başlangıçta hepimiz "faydalandık". Ek sınavlar sayesinde birçok birikmiş dersten geçme imkânı doğdu. İzleyen öğretim yılında YÖK'lü üniversitelerde okumak kolaylaşmıştı. Birinci sömestr gayet kısa sürdü (1.5 ay). Derslerden 50-60 kitap sayfası okuyarak "başarılı" olduk. Birinci dönemin sonunda başlayan öğretim üyesi erozyonu ikinci dönemde had safhaya ulaştı. Birçok ders, "gerçek" hocası gelmediği için büyük bir laçkalık içinde geçti. Yine bu dönemde üniversitelerde "başarı" oranı yükseldi. 1983/84 döneminde ise hem artırılan kontenjanlar (kapasitelerin üstünde bir artırma söz konusuydu) hem üniversitelerde kalan öğretim elemanlarının bilgi kapasitelerinin düşüklüğü, nitelikli öğretim elemanlarının moral bozuklukları, 1980'den beri toplumun en fazla suçlanan kesimi olan öğrencilerin manevi çöküntüleri eğitimin düzeyini iyice düşürdü. Özellikle son dönemde, açık kitapla yapılan "sınavlar"la geçenlerin sayısı

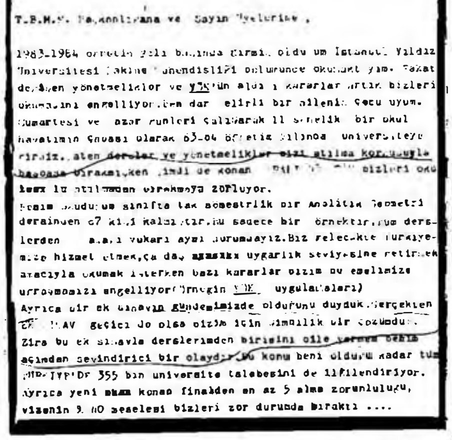

12.10. 8.
Cuma

T.B.M.M. Başkanlığına ve Sayın Üyelerine,

1983-1984 öğretim yılı başında [illegible] olduğum İstanbul Yıldız Üniversitesi [illegible] Mühendisliği bölümünde okumaktayım. Fakat değişen yönetmelikler ve YÖK'ün aldığı kararlar artık bizlerin okumasını engelliyor. [illegible] dar gelirli bir ailenin çocuğuyum. Cumartesi ve pazar günleri çalışarak 11 senelik bir okul hayatımın [illegible] olarak 83-84 öğretim yılında üniversiteye girdik. [illegible] bizleri okulumuzdan atılmadan okumaya zorluyor.

[illegible] okuduğum sınıfta tek sömestrlik bir Analitik Geometri dersinden 67 kişi kalmıştır. Bu sadece bir örnektir. [illegible] derslerden [illegible] yukarı aynı durumdayız. Biz gelecekte Türkiyemize hizmet etmek, çağdaş uygarlık seviyesine getirmek amacıyla okumak isterken bazı kararlar bizim bu emellerimize ulaşmamızı engelliyor (Örneğin YÖK uygulamaları)

Ayrıca bir ek sınavın gündemimizde olduğunu duyduk. Gerçekten ek sınav geçici de olsa bizim için [illegible] bir çözümdür. Zira bu ek sınavla derslerimden [illegible] sevindirici bir olaydır. Bu konu beni olduğu kadar tüm [illegible] 355 bin üniversite talebesini de ilgilendiriyor.

Ayrıca yeni konan finalden en az 5 alma zorunluluğu, vizenin % 40 meselesi bizleri zor durumda bıraktı ....

İşte içinde ek sınav talebinin de yeraldığı bir harç dilekçesi...

epeyce yükseldi. Yani, eğitim düzeyi iyice düştükçe, YÖK'e göre "başarı" giderek artıyordu. Eleştirdik ama, bu nimetlerden ötürü YÖK'le beraber yaşamak bize katlanılamaz bir şey gibi gelmedi.

1970'li yıllarda üniversitelerde okuyanlar alternatif bilgi üretme süreçlerinin arayışları içindeydi. Pek sağlıklı olmasa da üniversitelerde kör-topal bir bilgi üretiminin varlığı söz konusuydu. (Bilgi üretim sürecinin üniversiteyle sınırlı olması ayrı bir tartışma konusu). YÖK'le birlikte gelinen yeni nokta, 70'lerin çok gerisinde. Üniversiteler o dönemden devralınan az buçuk bilgi birikiminin bile doğru dürüst aktarılmadığı kurumlar haline geldi. Doğramacı'nın söz ettiği "başarı" niceldir, nitel değildir. Bugün üniversitelerde "yaşayan" kuşak asgari bir formasyon edinme imkânından bile yoksun. Bugün tartışılması gereken, bir "demokratik hak" olarak ek sınav değil, bizzat üniversitenin kendisidir.

Bu söylenenlere karşı çıkış (bunları şimdilik kısıtlı bir çerçevede tartışma imkânı bulduk) genellikle bu eğitimin bizlere hiçbir şey vermediğinde ve aileye yük olmaktan kurtulma noktalarında odaklaşıyor. Olaya kısa dönemli çözümler açısından bakıldığında ek sınav bu sorunlara bir çözüm anlamı taşımasa da, sorunu erteleyerek rahatlama imkânı sağlıyor. Fakat unutmamak gerek: bugün Türkiye diplomalı işssizler cennetidir. Üniversiteden elde edilen diploma çoğunluk için bir kurtuluş değil, yeni bunalımların nedenidir. Sorunun ertelenmesiyle güçlenen ümit dünyamız, okul bitiminde daha da zenginleşir. Ama bu kez sorun ertelenemez; diplomamız olsa olsa askerliği yedek-subay veya 8 ay er olarak yapmamıza yarar...

Türkiye toplumu **Özal**'da simgelenen "iş bitirmek, köşeyi dönmek" gibi kavramlarla ve bunların getirdiği gündelik kolaycı çözümlerle yaşamaya alışıyor. Kolaycı çözümler, bizlerce hemen kabul görüyor. Türkiye'de öğrenci hareketinin tarihine bakıldığında, bu kesim hep gerçekleşmesi yoğun çaba ve uzun zaman isteyen taleplerde bulunmuş, fakat bunlara uygun bir faaliyeti gerçekleştirememiştir. Alternatif eğitim denirken sınırsız sınav hakkı talep edilmiş, liselerde/üniversitelerde başarısızlık "ne olacak, burjuva eğitimi" diye küçümsenmiştir.

Bugün dilekçelerde "aman ek sınav hakkını da unutmayın" diyerek ve bunun sonucunda bir "akademik-demokratik hak" aldığımızı düşünerek ancak **bu toplumun** bir-iki köşesini dönebiliriz. Halbuki, bugün tartışmayı, YÖK'ün sahasının dışında yürütmek gerekir... □

Atılma oranı: % 89

ODTÜ'de KATLİAM!

Üniversitelerin kontenjanlarının artırılması, ilk hasadını geçen ay başında **ODTÜ**'de verdi. 800 Hazırlık öğrencisi ne olduklarını anlayamadan okulun kapısına bırakıldı. Bu öğrencilerin durumu, aslında tüm üniversitelileri ilgilendiriyor. İlerde toplu atılmalar sıklaşırsa kimse şaşırmasın.

ODTÜ Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda bu sene yeni bir öğretim uygulaması denendi. Öğrencilere yeni kitaplar verildi ve eskiden iki günde bir yapılan ara sınavlar birden kaldırıldı. Öğrenciler, sistemin **yeni** olmasını ve ilk kez kendi **üstlerinde** denenmesini atılmalarının temel nedeni olarak görüyor. YÖK normallerine göre Yıl Sonu Sınavı'nda ortalamasını yüzde 60'ın üzerine çıkaramayanlara yeterlilik sınavı uygulanmış ve İngilizce bilgileri 'ölçülmüş'. Yetersiz görülenler atılmış. Öğrenciler 'yeni' sistemi ancak o zaman kavramaya başlamış.

Sınıfta kalma ortalaması, geçen senelerdeki hazırlık sınıfı normallerinin çok üstünde: 900 kişiden ancak 100'ü geçebilmiş. Bu rekor kimin? Atılan 800'lerden biri, **Murat Sena**'ya göre eğitim sisteminin. **"Bu kadar kişi aptal olamaz. Sınav sisteminin elemekten başka amacı yok!". Murat,** 624 gibi yüksek bir puanla Makine Bölümü'ne girmiş. Hem tüm yaşamın üniversite 'yolunda' belirlenmesine, hem de bu yaşama üniversitesinin ilk yılında bir sınavdan 60 yerine 51 aldı diye çizgi çekilmesine içerliyor. **Cem Çağın** ve **Baki,** sınavın sanki 'bırakmak' için özellikle hazırlandığını düşünüyorlar: **"Üniversitenin kapasitesine şöyle bir bakıp, sonra 800 insanı atmak zorunda kalıyorlar."**

Karar var, ama yok...

Kalan öğrenciler haksız nedenlere dayandırılarak bırakıldıkları düşüncesiyle haklarını aramak için günlerce dolaşıp durdular. **ODTÜ**'nün Kayıt Kabul Bürosu'nun önünden belki yeni bir haber çıkar diye günlerce ayrılmadılar. Üniversite Rektör Yardımcısı'nın, dekanların, müdürlerin kapıları arşınlandı, YÖK'ün çıkardığı kararnameleri bulup incelediler ve hepsi de bu konuda uzman oldu. Başvurdukları çoğu yerde haklı olduklarını kanıtlarken, yine de karardan dönülemeyeceği kendilerine bildirildi. Her sene uygulanan ve kararnamelere göre bu sene de uygulanması gereken **curve** (sınav ortalaması) sisteminin yerine, 60 barajı konuyor.

Diğer yandan, 20 Nisan 1984 tarihli Resmi Gazete'de duyurulan **"Yaz Okulu"**nun kendilerine uygulanmadığını söylüyorlar. Rektör Yardımcısı ise bu yıl için uygulanacak kararlar okulun kendi bünyesinde oluşturduğu bir kurulun aldığını söylüyor. Öğrenciler her yeri araştırıp soruşturmuşlar ama, kurulun kararı bulunamamış. Söylenenlere bakılırsa, bu kararın öğrencilere gösterilmemesi için her yere emirler yağdırılmış. Bu da böyle bir kararın olmadığına delâlet. Rektör Yardımcısı'nın söyledikleri ise, "tükürdüğünü yalamak" olarak eleştiriliyor: **"Biz muafiyet sınavında kontenjan miktarı kadar öğrenciyi geçeririz. Notu 65 de yapabilirdik, 70 de..."**

Kalanların aftan yararlanarak tekrar hazırlık okumaları baştan suya düşmüş durumda. Son yapılan açıklamayla, sınavdan 56-59 alanlara, yani hazırlık sınıfının bu yılki kontenjanına göre 100 kişiye **repeat** (tekrar) hakkı tanındı. Ödün verme cinsinden! **Dilek Sunal** buna itiraz ediyor: **"59.5'lar 60'a tamamlanıyordu; 55.5 aldığım halde neden 56'ya tamamlanmıyor?"**

Şimdi, atılanların önünde iki seçenek var. İlki, 1985 yılında yapılacak yeterlik sınavına katılmak ve 1985/86 yılında 'okula dönmek'. Bu seçenek, aslında olayın bir 'atma' değil, 'kızağa çekme' olduğuna işaret! "Bugün git, yarın gel" hesabı. Gelecek yıl için bir umut kapısı aralık tutularak, yüzlerce kişinin ortalığı alabora etmesi önleniyor. Diğer seçenek, ÖSYM kanalı ile, Türkçe öğretim yapan üniversitelerin diğer bölümlerine yatay geçiş. Bu da geri dönüşü olmayan bir yol. Hem diğer üniversitelerde kontenjanlar dolu olduğundan insan kendini bu kez hepten atılmış halde bulabilir! Örneğin **Metin Çağlayan: "Transfer için başvurduğum üniversitenin kontenjanı dolu olursa, üniversite sınavına tekrar gireceğim"**, diyor.

Atılanlardan **Barbaros Veziroğlu,** üniversite kontenjanlarındaki artmayı 'suçlu' gösteriyor. Bilgisayarlar hesaplıyor: Bu sene şu kadar kişi üniversitede okuyabilir; demek ki şu kadar kişinin de kaydının silinmesi gerekiyor. Bir yandan aflarla ve ÖSYM yoluyla üniversitelere giren öğrenciler artarken, bir sürü öğrenci de atılıyor. YÖK'ün haklılık zemini hazır: "Okuma hakkı verdik, yapamadınız". Toplu halde atılmalar, yarışmacı eğitim sistemini, teknolojinin en son harikalarıyla donatarak daha hızlı dönen bir çark haline getiriyor.

Her şey normal geriliminde

Ankara **Fen Fakültesi'**nin ön bahçesi teneffüse çıkan öğrencilerle dolu. Kimisi demir kapıların arkasında bekleyen satıcılardan yiyecek bir şeyler alıyor. Birkaç öğrenci grup halinde bahçede dolanıyor. Her şey sakin ve yolunda, olağanüstü gibi görünen hiçbir şey yok. Ama okulun adı **Fen Fakültesi** ve bu okulun öğrencileri de öğretim üyeleri de bu 'sakin' yaşantının aldatıcı bir yönü olduğunu düşünüyor 'sessizce'. Geçen öğretim yılı okulda yaşananlar akla geldiğinde bunun pek de yanlış bir şey olmadığı söylenebilir. Ama niye **Fen Fakültesi?** Bu kadar okul dururken niye sadece **Fen Fakültesi'**nde öğrenciler dayak yiyor, bıçak çekiliyor, öğretim üyeleri 'toplu' halde işten atılıyor, ya da 'işe yaramaz' hale getiriliyor?

Bölge icabı...

Fen Fakültesi'nin bulunduğu Beşevler bölgesi Ankara'nın okullar bölgesi olarak bilinir. Burada Gazi Üniversitesi, Öğretmen Okulu, çeşitli meslek li-

---

Bu sayıda yeni bir diziye başlıyoruz. Bu dizinin devam edip etmemesi tamamen sizlerin elinde. Her sayıda bir okul veya fakültede öğrenciler üstündeki baskının, vesayetçi hasletlerin tipik örneği olan öğretmen veya öğretim üyesi bu dizide tanıtılacak. İlk örnek YÖK'ün fakülte ütopyasına oldukça uyan Ankara Fen Fakültesi'**nden** Biyoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Bahtiye Mursaloğlu. **Eğer ilgilenirseniz bir fotoğrafla birlikte en çok iki daktilo sayfalık tanıtım yazısını bize yollayın.**

Bir portre

Bahtiye Hanım

Fen Fakültesi'nde okuyup **A Blok'**a işi düşen, oralardan geçen herkesi ve doğal olarak tüm biyoloji öğrencilerini yakından ilgilendiren bir kişiliktir. Prof. Dr. **Bahtiye Mursaloğlu.** Çünkü okul hayatımızın her aşamasına müdahalenin gelenekselleştiği Fen Fakültesi'nde, bunun en uç örneklerini **Bahtiye Hanım** verir.

Bahtiye Hanım'ın en duyarlı olduğu konu sigara: Kızların sigara içmesi hocayı özellikle kızdırıyor. Sigara içmemize karşı çıkması sağlığımıza zararlı olduğu için filan değil. Elimize yakışmadığı, pis pis koktuğumuz, anfiyi, koridorları kirlettiğimiz için.

Biyoloji bölümünün koridorunda sigara içerken **Bahtiye Hanım**'la karşılaşırsanız ya elinizdeki sigarayı hemen yanınızda varsa çay kutusuna atacaksınız, ya da bazı cesurların yaptığı gibi anında avucunuzda söndürmeye çalışacaksınız. Hiçbirini yapmayıp sigaranızdan hâlâ nefes çekiyorsanız, sigaranın artık lüks olmaktan çıktığını, sigara içmenin insan için alçaltıcı, küçültücü bir şey olduğunu dinleyeceksiniz ve ardından da koridordaki izmaritleri toplamak zorunda kalacaksınız. İzmaritler de, kendisinin öğrencilere verdiği emir üzerine evlerden getirilen ve koridorda iki adımda bir yerleştirilmiş çay kutularına atacaksınız.

Derse girmeden önce saçınızı, bıyığınızı, kılık kıyafetinizi son bir kontrolden geçirmeniz yararlı olur. Çünkü "ayakkabılarınızın boyası, dış görünüşünüz kişiliğinizin aynasıdır." der **Bahtiye Hanım.** Tıraş olmuş, hele hele takım elbiseyle o gün okula gelmişseniz örnek öğrenci olarak derste ayağa kaldırılıp bütün arkadaşlarınıza takdim edilme şansınız da vardır.

Böylece **Bahtiye Hanım**'a saygınızı yerine getirmiş olursunuz. Bu arada dersin ilk 20 dakikası geçmiştir. Rahatça oturabilirsiniz. Ama erkek öğrenciyseniz ve ön sıraya oturduysanız, yine olmadı. Bu sefer kız arkadaşlarınıza saygısızlık yaptınız. Sınıftaki kız öğrenciler öyü sıralara, erkekler onların arkalarına yerleştirilir.

Biyoloji bölümüne ait çayocağının önünde saat 15.00'den sonra yakalanırsanız ya içemediğiniz çayınızı yarım bırakıp kaçarak ya da kaderinize boyun eğerek bir dizi biyolojik hakaret yersiniz. Bu işten en az sizin kadar zararlı çıkacak olan çaycı ise öğrencilere çay verdiği için **Bahtiye Hanım**'dan özür diler.

Eğer Fen Fakültesi'nde okuyorsanız ve büyük bir şans eseri **Bahtiye Hanım**'la karşılaşamadınızsa ya da büyük umutlarla bu okula yeni girdiyseniz aman dikkatli olun. Dersleriniz bol nasihat, daha bol hakaretle ve bazı öğrencilerin sınıfın ortasına çıkarılarak yaptıkları hatalardan dolayı biyolojik sıfatlarla takdim edilmesiyle geçecek. "Hatalarınızı" yakalamasına fırsat vermeyin. Derslerini de dikkatle izleyip bilgece öğütlerinden yararlanmaya çalışın.

seleri, Gazi Eğitim Enstitüsü ve diğer orta dereceli okullar yer alır. Hepsinin ortak özelliği buralarda okuyan öğrencilerin büyük bir kısmının Ankara'ya dışardan okumaya gelmiş olmalarıdır. Okullar bölgesi Beşevler, devletin eğitim faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir yerdir aynı zamanda. Çeşitli genel müdürlükler burada sıralanmıştır. Geçmiş dönemde Milli Eğitim Bakanlığı'nın 'stratejik' önemi çeşitli gruplar tarafından 'gereğince' kullanılmış ve Bakanlık diğer okulların 'jeo-politik' konumunu değiştirmede ya da aynen devam ettirmede bir araç olarak kullanılmıştı. Bakanlığın bu önemli 'işlevi' şimdi de devam ediyor. Eskiden bu konuda 'üniversiteler' oldukça 'yalnız' kalmıştı. Milli Eğitim Bakanlığı gibi yukarıdan etkilenecek bir kurumunu varolmaması üniversite ve yüksek okulları özellikle Beşevler bölgesinde 'öksüz çocuk' haline getirmişti. 68 yılından 82 yılına kadar, bir iki ara dönem dışında **Fen Fakültesi** içinde yer aldığı bölgenin 'genel eğiliminden' farklı olarak 'üniversite havasını' devam ettirdi.

Ancak, 82 yılında bölgedeki yüksek okulların ve üniversitelerin de üstünde yer alacak bir 'babası' oldu: YÖK: Daha önceki dönemlerde bölgedeki orta dereceli okulların 'hakim eğilimi' üniversiteleri **'dışından'** belirlerken hatta bu konuda bile başarısız kalırken üniversitelerin yeni 'babası', Milli Eğitim Bakanlığı'nın orta dereceli okullardaki 'alışılagelmiş' uygulamaların benzerlerini yapmaya başladı. Artık diğer yüksek okullar ve üniversiteler gibi Fen Fakültesi de **'içinden'** belirlenmeye başlamıştı..

Ve YÖK icabı...

2 Eylül 1982 tarihi **Fen Fakültesi** için kara bir gündür, çünkü bu tarihte okula yeni dekan atanmıştır. Aslında eski dekan yuvasına dönmüştür: **Sevinç Karol,** ilk dekanlığı dönemi Fen Fakültesi'nin 'karştığı' yıllardır, (11 kişi dekan tarafından ihbar edilip okulla ilişkisi kesilmiştir). **Sevinç Karol** okula gelince yine bir şeyler oldu, hem okulun öğrencileri hem de öğretim üyeleri arasında 'dalgalanmalar' başladı. Önce öğretim üyeleri arasında dalgalanmalara bakalım.

Fen Fakültesi'nin öğretim kadrosundan yaklaşık 70 öğretim üyesi, **Sevinç Karol** dekan olduktan sonra, görevlerinden ayrılmak zorunda kaldı. Çünkü **Sevinç Karol,** oldukça kinci bir dekan. 72'de görev yaptığı zamandan kalma hocalardan arası 'kötü' olduklarını, yani 'solcu' olarak gördüklerini bu sefer daha rahat bir şekilde 'temizledi'. 19 araştırma görevlisi de sözleşmelerinin yenilenmemesi durumuyla karşı karşıya kaldı. Yapılan bu 'hocakırımı'nın yanında soruşturmalar açılmasına neden olan bazı 'usulsüzlük ve yolsuzluk' iddiaları da var.

Sevinç Karol ile birlikte YÖK Fen Fakültesi'ne girdi ve okul bir devlet dairesi gibi işlemeye, ilişkiler bu doğrultuda statikleşmeye başladı, öğrencilerin okul yönetimiyle olan ilişkisi arada sırada çağrılarak, şu ya bu olay için ifade vermekle sınırlıydı. Aslında **Sevinç Karol,** göreve geldiğinden bu yana birçok 'maddi' hizmetlerde de bulundu okula: Kaloriferler daha düzenli yanmaya başladı, badana yapıldı, anfilerin kullanımında olumlu adımlar atıldı vb. Ancak bunların öğrenciler arasında yoğun bir etkinliği oluşmasına hiçbir katkısı olmadı. Örneğin **Sevinç Karol**'un zamanında yapılan Spor Salonu'nun 'normal' olarak okulda sportif faaliyetlerin artmasına yol açacağı düşünülebilirdi. Ama tam tersine bu tür faaliyetler azaldı. Bu tür tesislerin bulunmadığı geçmiş yıllarda okulda kültürel ve sportif faaliyetler oldukça yoğundu. Şimdi ise her şey var ama, uğraşacak öğrenci bulmak zorlaştı. Bir şeylerin eksikliği hissediliyor. Bu da YÖK'le birlikte hepimizin kavuştuğu söylenen 'okul-içi huzur ve güven ortamı' galiba.

Nihayet sentez icabı...

Sevinç Karol okula geldikten sonra, okula yeniden kayıt yaptıran (aralarında 74 kodluların bile bulunduğu) 'eski' ve 'Türk-İslam sentezine fazlaca gönül bağlamış' öğrenciler şimdilerde bu huzuru/kendilerince kollamak ve korumakla uğraşıyorlar. **'Cumhuriyet'** gibi bazı gazetelerin okunmaması gerektiği diğer öğrencilere bilek gücüyle hatırlatılıyor. Evet, okulda aslında hiçbir olağanüstülük yok. Herkes derslerine çalışıyor, sınavlara giriyor, bahçede geziyor... Ama bir anda her şey kesiliyor ve bir öğrenci dövülüyor ya da bir başka 'şiddet olayı' oluyor. Kısa süreli bir panik ve huzursuzluk yaşanıyor. Sonra hayat tekrar normale dönüyor. Bu tür 'münferit' vakaların geniş zaman aralıklarıyla meydana gelmesi, okulun diğer okullar gibi 'sakin' olduğunu gösteriyor. Gerilim sükunetin içinde barınıyor. **Fen Fakültesi,** aslında bu dingin karmaşayı yaşayan bütün okulların mantıkî örneği. Ayrıca, karmaşa yaşanırken, cansıkıntısı ve sınav baskısının ötesinde, fazlaca ses ve biraz da kan çıktığı için, adı daha sık çıkıyor!

Onun dışında, her şey normal anormalliğinde.

DEKANA SORULAR

1. Öğrencilere saldıranların çoğunluğu okula 1974 yılında kaydını yaptırmış olanlar. Yıl 1984 oldu; bunlar nasıl hâlâ okulda olabilirler?

2. Yüzlerce kişi yemek kuyruğunda beklerken, aşırı sağ eğilimli öğrenciler her seferinde doğrudan sıranın en başına giriyor. Dekanlıkça getirilen ve sıraya uymayanlara verilen 100 TL'lık ceza bunlara niye kesilmiyor?

3. Yemek sırasını kontrol için görevlendirilen memuru tehdit ederek onu etkisiz duruma getiren bu öğrenciler için niye soruşturma yapılmıyor?

4. Okulda düzenlenen atletizm yarışmalarında, yarışmaya katılan öğrenciler okulun çevresinde önceden saptanan tur sayısını tamamlamaya çalışırken, aşırı sağcı bazı öğrenciler yarışmaya son turdan itibaren katıldı. Buna rağmen 1. olamadılar ve 1. olan öğrenciyi dövdüler. Olayı görüntülemek isteyen bir öğrenci de payını aldı ve fotoğraf makinesi kırıldı. Bu konuda dekanlık ne yaptı?

5. **Fen Fakültesi** içinde birkaç kez **Cumhuriyet** gazetesi yırtılanlar dekana gittiğinde **"Şaka yapmışlardır. Siz de okumayın o zaman!"** dendi. Bu taraf tutucu, kollayıcı bir tavır olmuyor mu?

6. Okulda öğrencileri ilgilendiren bir büronun kurulması için yapılacak seçimlerde oy kullanacak 300'e yakın personel varken, dekan, lise mezunu personelin adlarını silip oy kullanacak personel sayısını 70'e indirdi. Öğrenciyi ilgilendiren bir seçimde öğrenciye bir şey sorulmadığı gibi, kimin oy vereceğini saptama hakkını dekan nereden buldu?

7. **Bir öğrenciyi döven Ali Kıratlı** adlı öğrenci olay sırasında kimliğini düşürdü. Kimlik polislere verildi ve olaydan haberdar edildi. Buna rağmen döven öğrenci kimliksiz okula gelip vizelere rahatlıkla girdi. Hatta, **Ali Kıratlı** D Blok'ta bulunduğu bir sırada dövülen öğrenci polisi bu durumdan haberdar etti. Ancak yapılan aramada döven öğrenci bulunamadı. **Dekanın ve hocaların bulunduğu** D Blok'ta olan bir kişi acaba nereye saklanmış olabilirdi?

8. **MİSK** (Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu) adlı bir kuruluşun yeniden açılmasını "kutlamak için" okulda öğrenci dövüldü. Dövenler hâlâ okula gidip gelebiliyorlar. Bu nasıl oluyor?

ALTERNATİF EĞİTİM MODELLERİ

Gençlik ve Toplum, **ilk sayısından bu yana eğitim sistemini eleştirmeyi "farz" bildi. Gerek liseliler, gerek üniversiteliler, okul burunlarından geldiği için bu eleştirileri büyük ölçüde benimsediler. Fakat, çoğu kişi de "başka türlü bir eğitimin nasıl olabileceği?" kuşkusu var. Hatta geçen sayıda Ayın Mektubu'nda** Nazik Altınel **"eleştiriyoruz ama yerine ne koyacağımızı biliyor muyuz?" diye kuşkusunu belirtmişti.**

Bu sayfalarda, dünyanın çeşitli yerlerinde yakın zamanlarda geliştirilip uygulanan alternatif eğitim modellerinden örnekler var. Bunları seçerken, olabildiğince değişik amaçta ve yapıda tiplemeler olmasına dikkat ettik. Fakat, bu modellerin mükemmelleşmiş ve varolan eğitim sistemini silindirler gibi ezip yerini alabilecek düzeye erişmiş olduğu söylenemez. Ama, bugünkü sistemin ebedi olmadığını gösteriyor. Serbest piyasacıların kendilerince alternatif arayışları da, haldeki eğitim sisteminin, 'sahibi' açısından bile tıkandığının kanıtı.

Tekrarlayalım: Önemli olan "mesela şu modeli uygulayabiliriz" diye somut bir öneri getirmekten çok, başka türlüsünün mümkün olabileceğine inanmak, bu yönde kararlı olmak.

Kitbutz'da eğitim

Kibbutzlar, İsrail'deki yaygın tarımsal işletme birimleri. Bir Kibbutz'da birkaç aile birlikte yaşıyorlar ve ortak üretim yapıyorlar. Kibbutzlar, kollektif bir yaşam tarzı oluşturma ve "çekirdek ailenin" kısıtlayıcılığını aşma hedefini de içeriyorlar. Kibbutz'da yaşayan çocuklar için düşünülmüş bir eğitim sistemi var; aşağı yukarı Kibbutz'un varlık koşulları ile özdeş. Bu eğitim, "çağdaş" toplumlardaki, Kibbutzlularca sun'i sayılan ikilikleri kaldırma ilkesine dayanıyor. Bu ikilikler: ev yaşamı-iş yaşamı; çocuk olmak-büyük olmak; bireylik-toplumsallık...

Böylece, okuldaki çocuk, çocuk muamelesi görmüyor. Öğretmen ile ilişkileri arkadaşlık esprisi içinde gelişiyor. Çünkü, çocuk, bir yandan da Kibbutz içinde az veya çok çalışıyor-bu da onu diğer insanlarla (büyüklerle) "aynı" kılıyor.

Ancak, Kibbutz okulu da eninde sonunda, OKUL. Sınav baskısı **daha** az, öğretmen-öğrenci ilişkileri **daha** yumuşak... ama Kibbutz'un yaşamını sürdürebilmesi için sürekli yeni işgücüne ihtiyacı var. Bu işgücü de, Kibbutz'un eğitim sistemi sayesinde, üstelik daha çabuk ve etkin olarak sağlanıyor. Bu, okul ile iş arasındaki kopukluktan kaynaklanan sorunları bertaraf ediyor; ama Kibbutz sonuç olarak bir tarımsal işletme olduğu için, her şey bu işletmenin gereklerine tabî kalıyor. **"Eğitim üretim için"** sloganın somut bir gerçekleşmesi olan Kibbutz modeli, ekonomik anlamda üretim faaliyetinin terkesinde kalan bir eğitim modelinin çerçevesinin görece dar kaldığı yolunda önemli bir örnek oluşturuyor.

Barbiana öğrenci okulu

Barbiana, İtalya'da bir köy. Bu okulda, gerçekten "farklı" bir eğitim sistemi uygulaması gerçekleşmiş. Aslında bir KARŞI-OKUL bu. Varolan toplumsal sisteme ve onu yeniden -üreten eğitim sistemine karşı, ona alternatif bir toplum modelinin nüvesini alternatif bir eğitim sistemi çerçevesinde oluşturan Barbiana modeli, Türkiye'de **Gözlem Yayınları**'ndan çıkan bir kitapla tanıtılmıştı.

Barbiana'da eğitim ve öğretim tedrisata veya öğretmene bağlı değil. Neyin öğrenileceğini, nasıl öğrenileceğini öğrenciler belirliyorlar. Örneğin, gazetede hep savaşla ilgili haberler çıkıyorsa ve bütün öğrenciler bu "savaş" denen olayı merak ediyorsa, hemen oturulup "savaş" konuşuluyor, araştırılıyor; o konuda yazılıp çiziliyor. "Savaş" konusunun, programa göre, dört sene sonraki Tarih dersinde ele alınması gerekmiyor, yani. Böylece öğrenciler, hem bilgi-yaşam bağlantısını yitirmiyorlar; hem de aktif bir bilgi süreci içinde bu ilişkiyi yaşıyorlar. Barbiana'nın ilkesi: **"Eğitimi yaşamın eleğinden geçmelidir".**

Böyle olunca, not ve sınav da vazgeçilmez kurumlar olmaktan çıkıyor. Barbiana'nın "öğretmeni" de farklı. Profesyonel öğretmen yok. Öğrencilerden daha büyük ve daha tecrübeli "biri" öğretmen oluyor -fakat öğrencilerle birlikte öğrenen, görevini uygulayarak değil, dolaysız tecrübesiyle etkin olan bir öğretmen/arkadaş bu.

Barbiana'nın ilginç yönlerinden biri de, "gerizekâlı", "yetersiz" sayılarak "normal" okullardan atılan birçok çocuğu gayet inisyatifli, zeki kişilere "dönüştürmüş" olması. Bu "dönüşüm", varolan eğitim sisteminin dönüştürülmesinin gerekliliğini de ortaya koyuyor.

Yetişkinler Okulu

Brezilyalı eğitimci **Paulo Freire**, okulun henüz girmediği, okumayazma bile bilinmeyen yerlerde, Brezilya Millî Eğitimi'nden önce davranarak, insanları muhtemel okul (veya okumayazma kursu) belâsından kurtarmak için bir eğitim modeli geliştirmiş. Prensip olarak "büyüklere" yönelik bir eğitim modeli bu. Freire, **"Ezilenlerin pedagojisini"** geliştirdiğini söylüyor.

Freire'nin istediği ve becerdiği şey, öğrenme sürecinin aktif, öğrenenin iradesi ve inisyatifi ile gelişen bir yapı içinde yürümesi gerektiğini göstermek olmuş. Hedef: **"Toplumsal, siyasal ve ekonomik varlık koşullarını kavramak ve bu koşullara müdahale edebilme yetkisini ve iradesini kazanma"**, bunun için de **"yaşamın kavranabileceğini ve her şeyin öğrenilebileceğini öğrenmek, alfabeyi öğrenmekten daha önemli"**.

Paulo "hoca", bu nedenle dersi ve öğretimi kutsal havasından arıtmış. Dersler, öğrencilerin direkt yaşamıyla bağlantı içinde, onların günlük deneyimleriyle atbaşı gelişiyor. Ve Paulo hoca, köyü terkettiğinde arkasında mutlaka yerini alabilecek birilerini bırakmış oluyor. Çünkü öğrettiği şey, öğretmenin ve öğrenmenin yöntemi...

Yinelemekte yarar var: Freire'nin modeli, baltanın henüz girip okulun daha girmemiş olduğu ormanlar için.

Serbest Eğitim piyasası

Milton Friedman'ı tanımamak elde mi? Son birkaç yılda, liberalizmin diriltilmesi, serbest piyasa ekonomisi bayrağının açılması, IMF, Dünya Bankası, sıkı para politikası gibi laflar geçtiğinde adı anılmadan edilemeyen Amerikalı ekonomist Freidman isyan ediyor: **"Neden eğitim alanındaki bilgi alışverişi de serbest pazar koşullarında olmuyor?"** diye. Friedman'a göre tüketici ne zaman neyin eğitimini alacağını seçebilmeli; hatta eski Atina'da olduğu gibi, istediği hocayı da seçebilmeli, istediği kitabı alıp istediği laboratuvarlarda (parayı bastırıp) çalışabilmeli. **"Eğitimin yapısında çelişki var"** diyor üstad: **"hem bir hak, hatta bir imtiyaz; hem de işleyişi itibarıyla bir zorunluluk" "Böyle şey olmaz"** diyor Friedman ve **"parasıyla değil mi!"** yaklaşımını savunuyor.

Daha sonra, kendisini izleyen **Oliver** ve **Newmann** adlı iki ilim adamı, bu işin daha detaylı projelerini hazırlamak için çalışmalar yapmışlar. Buna göre bir **Eğitim Bankası** kurulacak. 6 yıllık bir temel eğitim görüp düz işçi olmak için gerekli donanımı alan herkese, 40 bin dolarlık bir eğitim kredisi tahsis edilecek. Herkes, bu 40 bin dolarlık krediyi istediği zaman "eğitilmek" için kullanabilecek. Örneğin, 25 yaşına kadar hippilik yapıp, 25 yaşından 45 yaşına kadar çalışıp, sonra mühendislik eğitimi görme olanağı da var. Tabiî herkes böyle yapmaya kalkarsa, sistem batar, o başka iş (zaten serbest piyasa ekonomisinde de herkes gerçekten kafasına göre takılırsa sistem batar; onun için de üç-beş kişi dışında kimse kafasına göre takılamıyor; o da başka iş). Bu modeli savunanlara göre, **"eğitim bütün yaşamımıza yayılmalı, birkaç yıllık bi dönemle sınırlı kalmamalı"**.

Bu model aslında pek ütopik değil. Çünkü, yaşamın her alanındaki uzmanlaşma giderek artıyor. Ve (7. sayıda **"Eğitim Hangi Üretim İçin"** yazısında anlattığımız gibi) bilgi alma süresi varolan toplumsal sistem içinde mesleğe daha fazla tabî hale geliyor. Meslekiçi eğitim giderek yaygınlaşıyor. Serbest eğitim piyasacılarının istediği de aslında, insanın "mühendis çıktıktan" sonra **alanındaki yeni gelişmeleri izleyebilmesi için olanağa ve "açık krediye" sahip olması. Bir mühendisin "keyif olsun" diye "ben şöyle iki-üç yıl Latince öğrenimi göreyim" demesi çok zor. Ayrıca bilgi, bütünsellikten ve karmaşık bağlantılarından yalıtılıp "şirket faaliyet alanı" haline geliyor.**

Eğitim kredileri ve eğitim çekleri modeli, ne iş yapıyorsak onu bildiğimiz ve başka hiçbir şeyi bilemeyeceğimiz bu toplumun iyice iflah olmaz bir uç noktası; ne yazık ki gidişat da oraya doğru. Adamlar oturup teorisini bile yapmaya başladılar! □

Serbest okullar

Free Schools (Serbest Okullar) deneyi, ABD'ye özgü. 60'ların sonlarında Amerika'da 60 bini aşkın Serbest Okul vardı. Serbest okulların serbestliği ve özerkliği, hem merkezî eğitim sistemi karşısında, hem de kendi içinde. Alternatif eğitim deneylerinin hemen hepsinde olduğu gibi, sınav ve not yok. Zaten, Serbest Okullar bir tür "cemaat okulu" niteliğinde. Genellikle, bir muhitte yaşayan aileler birleşip çocuklarını yakındaki bir Serbest Okula gönderiyorlar; böylece mahalle yaşamı okulda da kesintiye uğramamış oluyor.

Bu okullar, yerleşik merkezî eğitime altyapısal ve araçsal-gereçsel alternatifler de geliştirmeye çalışıyorlar. Serbest Okul binaları, dışardan bakıldığında, normal bir apartman (veya ev) görüntüsü veriyor. Okullar da sınıf gibi değil, evimizdeki normal odalar gibi düzenleniyor. Serbest Okul yöneticileri, toplumsal yaşamdan yalıtılmış, bakımlı ve "güzel" okul binalarına karşılar. Aynı şekilde, özel ders kitaplarına, karatahtaya ve diğer kırtasî levazımata da gerek olmadığı kanısındalar.

Serbest Okul kuramcılarının eğitim üzerine çok az sayıda ilkeleri var; çoğu slogan biçiminde: **"Öğrenmek heyecan duymaktır", "Öğrenim kişisel ve bireysel bir süreçtir", "Yapılması gereken, çocuklara öğrenmek istedikleri şeyi öğrenebilmeleri için yardımcı olmaktır"**. Free Schoolculara göre önemli olan "niçin?" sorusu değil, "nasıl?" sorusu. **J.J.Rousseau**'nun ünlü **Emile**'ini 12 yaşına kadar kendi haline bırakarak eğittiğini söylüyorlar. "Niçin?" sorusunun yerini "Nasıl?" sorusunun alması, Amerikan "pratik" zekâsı ile güçlü bir ittifak oluşturuyor. Öğrenciler, asla bir olayın analizini, nedenini, niçinini öğrenmiyorlar; nasıl yapılabileceğini, nasıl işlediğini filan öğreniyorlar.

Serbest Okullar, varolan eğitim sisteminin kutsal ve yalıtık havasına sıkı bir eleştiri getiriyorlar gerçekten. Ama, yaptıkları iş, varolan toplumun yaşam tarzını ve "gerekliliklerini" aynen yeniden-üretmek; çocuğu hayata hazırlamak. Bu yönden, yerleşik eğitim sisteminden farklı işlevleri olduğu söylenemez.

Var mı, lâzım mı?

UFUK ACAR
AHMET BARİŞ ÖZEL

Lisedeki rehberlik dersleri denince çoğumuzun aklına sınıf öğretmeninin geldiği ve dersi neyse onu işlediği, ya da tantanayla geçen bir saat akla geliyor. Aslında rehberlik basit bir olay değil. Okullarda müdür, danışman grup rehberleri, doktorlardan oluşan ve rehberlik dersine giren sınıf öğretmenleri ile koordinasyon sağlayıp öğrencinin kişilik gelişimi ve çevresine uyumu ile ilgili hizmetler vermeye yönelik bir "Rehberlik örgütü" kurulması gerekiyor **Rasim Bakırcıoğlu-Temel ve Orta Öğretimde Rehberlik).** Ama istatistiklere göre Türkiye'deki liselerin % 20'sinde, meslek liselerinin de % 39.5'unda rehberlik servisi bulunmuyor.

Olan yerlerde durum nasıl? **50. Yıl** Lisesi'nden **Vefa** şöyle diyor: **"Genellikle rehberlik hocaları sınıf hocaları oluyor. Bu öğretmenler rehberlik saatini kendi derslerinin sınıf içindeki açığını kapatmak için kullanıyorlar." Mimar Kemal** Lisesi'nden **Füsun** rehberlik saatleri için, **"Rehberlik derslerinde sorunlarımızı tartışıldı, eksik olmakla birlikte birçok konuyu paylaştığımız, birbirimize yardımcı olduğumuz saatlerdi"** diyor. **Çankırı** Lisesi'nden **Mert** de rehberlik saatinin boş oturup çene çalmakla ya da ders çalışmakla geçtiğini söylüyor.

Rehberlik saatinde çalışılan ders üniversiteye girmekte gerçekten yarar sağlayabilir. Zaten üniversitelerimizde YÖK'e **"he"** demekten gayrı bir kişilik gerekmediğinden rehberlik sistemi (!) üniversite açısından yararlı işleniyor sayılabilir. Üniversiteden sonra bol bol boş vakit olacağından bol bol kişilik geliştirebiliriz.

Aslında her şeyi başkalarından, hocalardan beklemek gerekmez. Eğer öğrenciler sorunlarını kendileri çözerlerse rehberlik örgütüne, dolayısıyla da böyle saçma sapan esprilere gerek kalmaz. Bu işle ciddi ciddi uğraşanları da unutmamak gerek. Rehberlik servisinin olmadığı liseler bile bazı iyi niyetli ders öğretmenlerinin sınıf saatlerinde öğrencilere yararlı olmaya çalıştıkları bir gerçek. Haftada 30-35 saat olan lise derslerinde öğrenciye ders dışı bir şeyler vermeye çalışan tek ders rehberlik.

Bir rehberlik uzmanı

Kişilik testinde bile kopya çekiyorlar

Rehberlik konusunda, Ankara Atatürk Lisesi rehberlik uzmanı Suat Aydın **ile söyleştik.**

- Rehberlik nedir?

Aydın- Rehberlik, kısa tanımıyla bireyin kendini ve diğer bireylerin onu çok iyi tanımalar. Bireyin kendini tanımasıyla ne olacak? Daha iyi bir gelecek kurabilecek, tercihlerini çok iyi yapabilecek. Örneğin meslek seçimini ele alalım. Yetenek bakımından hangi alana yönelmeli? Bir mesleğe ilgisi var mı yok mu? İnsan, gücünü kullanırken en iyi çalışabileceği ve en verimli olabileceği alana yönelmeli. Gelişmiş ülkeler bunu yapıyor. Üçüncü faktörümüz kişilik. Çok sabırsız, aceleci, gürültüden ve topluluk içinde bulunmaktan hoşlanmayan birisi verimli bir öğretmen olamaz.

- Rehberliğin Türkiye'deki tarihini kısaca anlatır mısınız?

Aydın- Rehberliğin eğitime girişi 1950'li yıllara dayanır. 53'de Ankara'da Rehberlik Araştırma Merkezi'nin kuruluşuyla çalışmalar başlamış. 1960'dan sonra, bugünkü Anıttepe'deki binasına nakolmuş. İlk çekirdek bu. Bunu diğer illerimiz takip ediyor. Şu anda 20 küsur ilimizde rehberlik araştırma merkezleri var. Okullardaki rehberlik çalışmalarına ise 1970 yılında başlandı. Ancak, bu uygulama altyapısı, temeli düşünülmeden kurulan bir fabrikaya benziyor. Hiçbir şey düşünülmeden, sadece okul rehberlik servislerine uzman ataması yapılmış. Ayrıca, bu uzmanlar okul yönetimlerini anlayışsızlığı ile karşılaşıyor. Okul müdürleri "bugüne kadar böyle bir şey yoktu, nereden çıktı" diye tepki gösterdi. Bu bocalama halen devam ediyor. Ancak bu yıl Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından "Özel Eğitim ve Rehberlik" dairesi kuruldu. Ve bu daireye okul rehberlik servisleri de bağlandı.

- Bu yapılan çalışmalar yeterli olabilecek mi?

Aydın - Şimdi madalyonun öbür yüzüne değinmek lazım. Bu çalışmanın yapılabilmesi için asıl önemli etken, uzmanın kendisi. Öncelikle üniversitede bu alanda yetişecek uzmanların birer teorisyen olarak değil, uygulamaya yönelik olarak yetiştirilmeleri gerekiyor. Bir de tabii mesleğe seçenlerin severek seçmeleri...

- Siz çalışmalarınızı sürdürebiliyor musunuz?

Aydın- Ben 15 yıldır severek çalışıyorum. Kendi getirdiğim malzemem ve araçlarımla çalışabiliyorum. Burada 5 bin öğrenci var. Ben bu 5 bin öğrenciye asla tam anlamıyla yararlı olamıyorum. Kişilik yapısını ölçmek için yaptığım testi sınıfa dağıttığımda, öğrenciler birbirlerinden kopya çekiyorlar. Halbuki burada sınıf geçmeyi etkileyecek bir not verilmiyor. Kişinin kendi sorumluluğunu üstüne alması gerek. Ayrıca, yapılan testlerden öğrencinin de yararlanması gerek. Öğrenciyi yalnızca biz tanımayacağız, tüm aldığımız bilgileri derhal öğrenciye ileteceğiz. Önemli olan onun kendisini tanımasıdır.

Rehberlik Hizmetinin (güya) AŞAMALARI

1. Aşama: Okula alıştırma

Orta ve lise birinci sınıflara uygulanır. Bu çalışma genellikle okul açılmadan, yani kayıt sırasında başlar ve okula uyum sağlanana kadar devam eder. Önce okul fizik olarak tanıtılır. Özellikle, bir tek öğretmenle haşır neşir olan ilkokul çocukları birdenbire 7-8 öğretmenle karşılaşınca şaşırmamaları için bilgilendirilir. Değişen sınav ve not sistemleri anlatılır. Disiplin yönetmeliği hakkında bilgi verilir. Yani, ortaokula gelmesiyle öğrencinin yaşamında önemli bir değişiklik olduğu varsayımından yola çıkılarak bocalama önlenmeye çalışılır.

2. Aşama: Öğrenciyi tanıma

Öğrenci hakkında bir 'dosya' açılır. Bugüne kadarki gelişmesi, geçirdiği hastalıklar, ailesinin durumu, yaşadığı evin durumu, ayrı odasının olup olmadığı vs. bilgiler buraya işlenir. Yapılan testler vs. uygulamalar da, sürekli olarak bu dosyaya işlenir.

3. Aşama: Psikolojik danışma

Teknolojinin ve toplumsal gelişmenin geleneksel ailenin yoğun birlikteliğini sarstığı ve okulun ailenin birçok işlevini üstlenmesi gerektiği yaklaşımından kaynaklanan bir 'hizmet'. Öğrencinin gireceği psikolojik çatışmalar, başarısızlıklar, istediği gibi yaşayamamaktan doğan gerilimlere karşı devreye girilir. Amaç, çocuğa/gence öğüt vermek değil, karşılıklı konuşma yoluyla kendine güven duygusunu artırmak. Kendi kendine karar verip sorunlarını çözebilmesini sağlamak. Bu, sınıf içinde, belli sorunlarda yoğun biçimde tartışan bir 'iç grup' ile onları izleyen 'dış grup' (sınıfın geri kalanı) oluşturularak yapılabiliyor.

Rehberlik Servisinden yararlanır mısınız?

Prof.Dr. Birsen Gökçe, Türkiye'de en sıkı çalışan gençlikbilimcilerden biri. Milleğitimgençlikvesporbakanlığı adına 10.860 lise öğrencisini kapsayan bir anket çalışması yapmış. Bu anket sonuçları arasında, öğrencilerin rehberliğe ne zaman başvurdukları ile ilgili yanıtlara da yer veriliyor. Oldukça ilginç:

Sorunum olduğu zaman	% 14.7
Arasıra	% 18.9
Okulda böyle bir servis yok	% 26.7
Öğretmenler önerince	% 2.6
Şimdiye dek sorunum olmadı	% 19.8
Servisin yararı yok	% 9.4
Başvurmaya utanıyorum	% 6.4

4. Aşama: Mesleğe yöneltme

Öğrencinin yeteneğini, ilgisini ve isteğini saptayarak hangi meslekte verimli olabileceğini kendisine bildirme. Mevcut üniversiteler ve fakülteleri, buralara kaç puanla girilebileceğini, geçmiş yıllardaki sınav sonuçlarını bildirmek.

5. Aşama: Mezunları izleme

Mezun olan öğrencilerin hangi yüksek öğretim kurumlarına girdiğini, giremeyenlerin neler yaptığını ve bütün bu öğrencilere nasıl yardımcı olunabileceğini araştırmak.

Lise sayısı: 2400 küsur
Ortaokul sayısı: En az üç katı
Rehberlik uzmanı sayısı: 480 civarında

SOSYAL GEOMETRİYE KATKI

Hocam Tarık Günersel'e

egosantrik bir noktanın kendinden kaçışı

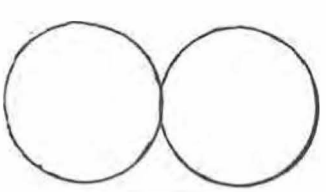

asgari müşterek

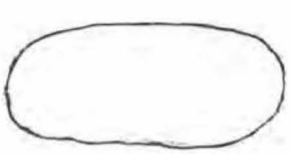

boşunaymış!..

SERDAR SEMEN
Ağustos 1984

son kertede aynı yere

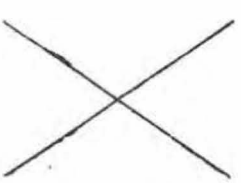

her şey son kertedir belki!

Zararlıdır

Ayçekirdeği zararlıdır

KEMAL CAN

Birçok kişi için ayçekirdeğinin zararlı olup olmadığı son derece önemsiz bir şeydir. Evet, belki tek başına ayçekirdeği ya da buna benzer "önemsizler" gerçekten de önemsiz. Ancak birçok insan niçin olduğunu pek düşünmeksizin bunları tüketmeyi sürdürür ve onların yaşamı içindeki bu küçücük ayrıntının, genel bir tavrın uzantısı olabileceğini hesaba katmazlar. Kendi yaşamımız ve kişiliğimiz konusunda inisyatifsiz olmamızın nedenlerinden biri de belki böyle küçük ayrıntılar için **"niye"** sorusunu yeterince sevmememizden kaynaklanıyor. Ayrıca her bir olayın önemi, kendi yaşantımız içinde değil de, bizim üzerimizde bir yerde belirleniyormuş gibi bir önem sıralamasından sözetmek yersiz geliyor bana. Böyle, temelsiz önem sıralamasının yüzeysel saptamalarının aksine, "çok önemli şeylere" duyarlı olmak, "önemsiz şeylere" duyarsız olmayı gerektirmez. "Önem sıralamasının" her ne düzeyinde olursa olsun, **"niye"** sorusunu sevmeliyiz galiba.

"Eğlencelik" kavramı, eğer eğlenceyi yaratan bir araç için kullanılıyorsa, ayçekirdeğinin bir "eğlendirici" olduğunu düşünmemiz gerekiyor. Bu durumda ise eğlence anlayışımızı farklı biçimde tanımlama zorunluğu ortaya çıkıyor. Eğlence, külahı bilmem kaç liradan, istediğin miktarda alınabilecek bir şey miydir? Ya da bir bitkinin tohumunun kabuğunu kırabilmiş olmakla eğlenecek olan kimdir? Ayçekirdeğinin en önemli işlevinin **vakit geçirme** olmasını gözönüne alırsak, bu noktada eğlencelik kavramı belki açıklık kazanabilir. Ancak bu durumda da karşımıza **"geçirilmesi gereken vakit"** anlayışı çıkıyor. Ne biçimde geçmesinin önemli olmadığı ve geçirilmesi gereken vakit ve zamandır? Bu vakti ayçekirdeği nasıl "geçiştirir?" Gelecek cevap, "can sıkıntısını geçiriyor, bir şeyle uğraşmış oluyorsun" şeklinde olabilir. Öyleyse, eğer sıkıntıları aşmak, ya da istenmeyen şeyleri düşünmemek için ayçekirdeğine başvuruluyorsa, bu "uğraşının" tırnak yemekten pek bir farkı olmasa gerek. Yalnızca tırnak yiyene kızılır, ortalığı kirletmediği sürece çekirdek yiyene kızılmaz. Kaldı ki ayçekirdeğini sadece sıkıntılı durumların anahtarı biçiminde açıklamakta pek mümkün değil. Zira sıkıntılı olmayan zamanlarda da insanların avuçlarına konukluk edebilmekte.

Tatillerde, deniz kıyılarında, akşam gezilerinde, açıkhava sinemalarında - çünkü kapalılarda yasak-, maçlarda, parklarda bolca tüketiliyor ayçekirdeği. Tüm bunları yaparken, bu olayların çekirdekle bütünleşmesi nasıl mümkün oluyor acaba? Bir kitabı okurken, ya da güneşin batışını izlerken niye çekirdeğe ihtiyaç duyuluyor? Diyelim, tazi bir yaz aşkının kahramanları bir yerde otururken, birbirlerinin gözlerine bakarak, ayçekirdeklerini ayıklamaya çalışıyorlar. Gerçekten bulundukları durum oldukça sıkıntılı ama, sıkıntıyı çekirdek mi geçiriyor? Yoksa sıkıntının gerçek nedeni ayçekirdeğinin kendisi mi? Belki birazcık konuşmayı deneseler çok şey değişecek ama onlar çekirdekleriyle kendilerini daha rahat hissediyor.

Şimdi kim kalkıp sigaranın, çayın, içkinin de aynı şey olduğunu söyleyebilir? Bir noktaya kadar da haklıdır aslında. Ama ayçekirdeği hiçbir zaman diğerleri gibi kişilikle bütünleşmez, hiçbir zaman kişiliğin bir parçası haline gelemez. İnsanların sigara içişlerinden tutun da, içtiği zamandan yere kadar her şey kişiliğe bağlı olarak değişiklik gösterir. Oysa ayçekirdeği herkes için aynı zamanlarda, aynı mekânlarda ve aynı biçimlerde tüketilmesi gereken bir şeydir. Zaten hiçbir zaman ayçekirdeği istenmez, onun gerekliliği kendiliğinden, gerektiği anda ortaya çıkar. Sabah kahvaltısından sonra hiç kimsenin canı bir avuç çekirdek istemez, ya da gece yarısı sokaklara düşüp çekirdek aranmaz. Onun yeri ve zamanı vardır, o yer ve zaman geldiğinde bulmakta güçlük çekmezsiniz. Özellikle "piyasa etmek" vaktinde eli külahlıların ortalamasının yüksekliği belki bu yüzden.

Ayrıca bu işin pek zevkli olduğunu veya zevk için yapıldığını söylemek de bir hayli güç. Çünkü bir yudum çayı içtikten ya da bir nefes sigara dumanı çektikten sonra, insanların yüzünde oluşan memnunluk ifadesini ayçekirdeği yiyen hiçbir insanda görmek pek mümkün değil. Belki tuzlu tadından, belki dişleri arasında kalan çöplerden dolayı ekşimiş bir surat görmek ise pek alâ mümkün. Binbir uğraşla küçücük bir çekirdeğin kabuğunu ayırmaya uğraşmak, ağzında kalan çöpleri tükürmek ve dişlerinizle zorlukla hissedebileceğiniz bir toğumu çiğnemekten ibaret bu iş oldukça otomatik bir davranış halinde sürüp gidiyor (Elbette bu işte çok ustalaşmış olanlar da yok değil). Külahtaki son çekirdek bitene dek bu birbirini izleyen otomatik faaliyet devam ediyor.

Her ne anlamda olursa olsun eğlencelik olması, görece bir rahatlatıcı etki yaratması, vakit geçirtmesi ya da öldürtmesi aslında tek başına ayçekirdeğinin suçu olamaz elbette, onu tüketen biz olduğumuza göre. Ancak rahatlamayı istemek ve bir eğlendiriciye ihtiyaç duymak yeterince zararlı şeyler zaten. Yine de tüm **niye**'leri cevaplamışsanız ve gerçekten zevk alıyorsanız ayçekirdeği yiyin, o kadar da zararlı değil!... Yalnız sivilce yapabilir.

Kollarda demokrasi ortaklaşacı işleyiş ve alternatif üzerine

MURAT PAKER

Üniversitelerimizde çeşitli kollarda etkinliklerde bulunan kollar/kulüpler var. Kimisi eskiden beri işbaşında, kimisi ise 80 sonrasında öğrencilerin okul yönetimlerinden tüm istemlerine karşın kabul edilmeyip, YÖK'ten sonra geleneksel biçimde yukarıdan aşağıya kuruldu. Bu "yukarıdan aşağılık", dönemin genel mantığıyla uyarlı olarak kendi işleyiş biçimini de beraberinde getirdi. Önce bir hoca bulundu, "**kol sorumlusu**" oldu, üç-beş öğrenci bulundu, "**kol kurucusu/yöneticisi**" oldu. Böylece atanmış kol çatısı oluşturuldu. Öğrencilere karşı uyanık olunmalıydı, bu iş onların eline bırakılamazdı. Neme lazım: "dış ve iç mihraklar", "vatan hainleri" hemencecik kanlarına giriverirlerdi yavrucakların. Onları korumak, kollamak üstyönetimlerimizin göreviydi. Kolladılar onlar da...

Ne var ki, pratik değişik bir yönde gelişti. Bu "yukarıdan" kurulan ve atama sistemiyle işleyen kollarda bile etkinlikte bulunan ve tüm çalışmaları omuzlayan öğrencilerin büyük çoğunluğu, "kendi dışlarında bir yönetim mekanizması" istemiyorlardı. Varolan düzenin ve bu düzen içindeki YÖK'ün empoze etmeye çalıştığı atama sistemi-

nin yerine özyönetimi ('kolu koldakiler yönetir' anlamında) getirmeye çalışıyorlardı. Bu özyönetimde öğrenciler kol yöneticilerini kendi aralarından seçecekler, böylece kolu kendileri yöneteceklerdi. Burada kol hocasının işlevi olabildiğince azalmak durumundaydı. Pratik, bu yönde gelişti.

YÖK değişmedi ama, varolan düzen bir tür parlamenterizme kaydı. Bu yüzden kollarda en azından seçim yapılması birkaç yıl öncesine göre çok daha az tepki görebilir, belki de cici demokrasi küçük bir ölçekte buralarda da uygulatılmak istenir hale geldi. Bir hocanın vesayeti altında kendi organlarını kendi seçen (sınırlamalar kuşkusuz var) bir kol tipi. Her ne olursa olsun, hangi işleyiş biçimleri empoze edilmeye çalışılırsa çalışılsın, sonuç, öğrencilerin istediği biçim olmalıdır. Kol pratiğini yürütenler (öğrenciler), kabul ettirilmek istenen biçimi kendi oluşturacakları yapı içinde eritebilirler. Kuşkusuz gerek kol hocasıyla (eğer varsa böyle biri tabiî), okul yönetimiyle ilişkilerde, gerekse üretilen etkinliklerde birçok sınırlama söz konusudur, ancak kolun iç işleyişinde son söz, pratiği yürütenlerindir.

Şimdiye kadar anlattığımız kısa tarihçe, kuşkusuz tüm kollar için geçerli değil. Değişik başlangıç ve gelişimler izlemiş kollar yok değil. Ancak burada yapmak istediğimiz varolan kolların büyük çoğunluğunun yukarıda söz ettiğimiz iki anlayış çerçevesinde işlemeleri:

1. Kendi dışlarında yönetim mekanizmaları olan kollar: Öğrencilerin istemediği ve giderek yok olmak veya düşünmek zorunda olanlar...
2. Kendi içlerinde yönetim mekanizması olan kollar: Öğrencilerin çoğunun istediği tip ve demokratik!

Yüzeysel yaklaşım bu iki tipi birbirine zıt anlayışlar olarak algılar. Oysa dikkat edilmeli, ikisinde de ortak bir özellik var, öyle bir özellik ki, can alıcı önemde: **Yönetim mekanizmaları.**

Yönetici mekanizmaların varlığı, yönetilenlerin olmasını gerektirir. Kollar özelinde, "**kol üyeleri özgür seçimleriyle yönetim kurullarını belirliyorlar, yönetim kurulu zaten içinden çıktığı üyelerin karşı çıkacağı kararlar almaz, beğenilmezse değiştirilir. Başka türlüsü zaten mümkün değildir. Burada klasik yöneten-yönetilen ilişkisi yoktur**" diye karşı çıkışlar hep olmaktadır. Biz iddia ediyoruz ki, burada "klasik yönetenyönetilen ilişkisi" vardır ve "başka türlüsü" mümkündür, hatta olmalıdır. Eğer bugün olumsuz bir noktaya varılmışsa, bunun nedeni hedefin bütünüyle gerçekleştirilemez olduğundan değil, bütünüyle ortaya konulamamış olmasındandır.

Hedef

Hedef, en özet ifade ile kesintisiz bir süreçte, insanların tüm toplumsal faa-

liyetlere etkin biçimde katılabilmelerini sağlayan bir toplumdur. Bu hedef varolan düzenin (kapitalizmin) örgütsel yapıları ile kökten çelişir. Dolayısıyla bu hedefe yönelik eylemler söz konusu örgütsel yapılar içinde yürütülemezler. Bu hedef; işbölümünü, kafa-kol emeği çelişkisini, yönetim mekanizmalarını, yöneten-yönetilen ayrımını, geleneksel kalıpları, eşitsizliği ortadan kaldırmaya çalışır.

İnsan öncelikle eylemli bir varlıktır. Kendini bu yönde geliştirmesine elvermeyen, bu insanî yönelimlerini köreltten mekanizmalar içinde kaldıkça her türlü kültürel erozyona kapısı açıktır. Kapitalist toplum gerçekliğini ayakta tutan şey ne özel mülkiyet ve ne de baskı ve ideolojik aygıtlarıdır. Kapitalizmin gücü, direnci ve bir ilişkiler ve değerler sistemi olarak kendini yeniden üretebilme özelliğinin kaynağı, sivil toplumun örgütsel anatomisinde aranmalıdır.

Toplumsal faaliyet türlerindeki işbölümü kuralları, insanların kendi aralarında kurdukları örgütlerde de aynen geçerlidir. O örgütlenme içinde yer alan büyük çoğunluk, faaliyetlerin zihnî uğraş gerektiren bölümünden şu veya bu biçimde ama kaçınılmaz olarak uzak kalmaktadır. Zamanla söz konusu örgütlerde belli bir iş alanından farksız hale gelmekte, belirli bir eylemde bulunma ihtiyacının örgütleriyken, o ihtiyacı özgül bir ürün türüyle karşılayan örgütler olarak, bu niteliğiyle bir düzen örgütü olmaktadırlar. Üyeler kararları/ürünleri beğenmeme veya alternatiflerinden birini seçme hakkına sahiptirler elbette. Tek hakları bu seçme hakkıdır. Burjuva demokrasilerinin temel karekteristiği de budur. Kitleler yöneticilerini/temsilcilerini seçerler ve tribünlere çekilirler. Karar alma süreçlerinde ya hiç ya da çok sınırlı roller üstlenebilirler.

Çok eski çağlardan bu yana, toplumun denetimi, yönetimi ve yönlendirilmesini sağlayan bir kurum olarak yönetici mekanizmaların varlığını kabul-

"Bireyleri belirli bir faaliyet türünün sınırlı bir parçasında etkinlikte bulunmaya zorlayan ve bu dar etkinlik biçimi için gerekli olmayan öteki yeteneklerini gerçekleştirmekten uzaklaştıran kapitalist işbölümü sisteminin bu karakteristik işleyişi sürüp gittikçe, bireylerin toplumsal üretimden aldıkları pay ne olursa olsun sorun çözülmeyecek, aksine ağırlaşacaktır."

lenen anlayış, geçerliliğini korumaktadır. Kitleler, yöneticilerin sözü edilen işlev ve faaliyetleri yürütmesini bir zorunluluk olarak görmelerinin yanı sıra, bu işin ancak seçkin bireylerin işi olabileceğini, bu nedenle kendilerinin o faaliyetlere etkin bir biçimde katılmalarının gereksiz ve imkânsız olduğunu da yaygın biçimde kabullenegelmişlerdir. Yöneticilerden ancak taleplerde bulunabilir, onun "adil ve dirayetli bir yönetim" olması istenebilir. Ve ancak yöneticiler bu niteliklerinden büsbütün uzaklaştığındandır ki, ona karşı çıkılabilir ve alaşağı edilirler. Ama hemen ardından da adil ve dirayetli olacağına inanılan yeni yöneticiler yerlerine yerleştirilir ve kitleler, onların kendilerini daha iyi yönetecekleri umarlar. Bu ezeli yöneten-yönetilen ilişkisi, kuşkusuz belirtilen köklülüğü nedeniyle hayli zor ortadan kaldırılacak bir ilişki, bir boyuttur.

Kollarda çalışan öğrencilerin büyük çoğunluğu daha önce söz ettiğimiz hedefi (kısaca işbölümünün ortadan kaldırılmasını) kabul ediyorlar, en azından öyle gözüküyorlar. Ama bunu kabul ettikleri anda faaliyet biçimleri, örgüt (kol) yapıları, hedefle uyarlı olmak, onu yansıtmak zorunda. Tüm sorunun kaynağı bu noktada karşımıza çıkıyor. 'İşbölümünü, yöneten-yönetilen ayrımını ortadan kaldırma' nihai hedefiyle yola çıkan insanlar, hareketler, varolan düzenin örgütlenme biçimini, hiyerarşisini (bazen daha da katılaştırıp) kullanarak, hedefleriyle çelişip bambaşka yönlere gidiyorlar. Onlar için ilk aşama iktidar mücadelesi aşamasıdır. Kollarda **"her ne olursa olsun, iktidar bizde olsun"** mantığıyla çalışmaktadırlar. Bu tavır kitleyle sağlıklı ilişkiler kuramamayı, kitleselleşememeyi getirmektedir. Öğrenci kitlesinden ayrıdırlar ama onlar için çalışıyorlardır, (İkinci aşama). Tiyatro, folklor, müzik ve diğer dallarda kendi düşünceleri doğrultusunda çalışmalar yapmak, diğer üyelere bunları aktarmak... Erişilmek istenen asıl hedef budur ve kuşkusuz bunun için önce iktidarda olunmalıdır.

Bu genel yaklaşım, değiştirilmek istenen toplumda sürdürülen faaliyetlerin tarzında, insanların bu faaliyetlere katkı ve katılış biçimlerinde, toplu ifadesiyle işbölümü sisteminde bir sorun görmemektedir. Oysa asıl sorun buradadır. İnsanların eylemli varlıklar olarak yaşamlarını sürdürebilmek için yürüttükleri faaliyetlerin yapısı değişmedikçe, insanların genel üretim faaliyetlerine katılış ve katkı dereceleri, bir toplumsal varlık olarak eylemliliklerinin çapı, niteliği değişmedikçe sorunun çözülmeyeceği kesindir.

Alternatif

Tüm bu genel (teorik sayılabilecek) açıklamalar doğrultusunda alternatif kol işleyiş-örgütlenme biçimi için bir çerçeve oluşturmaya çalışalım.

Bu yapıda yönetici mekanizma yoktur. Bu mekanizmanın görevi tüm kol aktif üyelerine (genel kurula) devredilmiştir. Daha doğru bir deyişle genel kurul karar/düşünce üretim haklarını başka bir merciye devretmemekte, kendi elinde tutmaktadır. Önerimizin açıklamasını 'karşı çıkışlar'la birlikte ele alalım:

— Sanki yönetim kurulu üyelerin dilekleri dışında bir karar alacak, bunları uygulatmaya çalışacak gibi konuşuyorsunuz.

— Bu bizim sorunumuz değil, hedefimizin sorunu da değil. Yönetim kurulunun nasıl kararlar alacağına değil, yönetim kurulu diye bir kurulun karar almasına önem veriyoruz. Tipik bir ör-

gütlenme biçimi olan kollarda hedefimizle uyarlı bir yapı oluşturmak, işbölümünü, yöneten-yönetilen ayrımını yok etmeyi amaçlıyoruz.

— **"Bunlar güzel şeyler de bu sistem içersinde uygulanamayacak şeyler, gerçekçi olmak lazım."**

— Daha önce de belirttiğimiz gibi, varılmak istenen nokta (hedef) ile eylem tarzı-örgütlenme biçimi çelişmemek zorunda. Hedef olarak önümüze yöneten-yönetilen ayrımını ortadan kaldırmayı koymuşsak, örneğin bu kollar ölçeğinde, etkinliğe katılan tüm üyelerin karar alma süreçlerine etkin bir biçimde katılmalarını sonuna dek savunmalıyız. Bu saptamamız her sistem içinde geçerli. "Önce bu sistem değişsin, her yönüyle iktidarda olalım da ondan sonra..." demiyoruz, diyemiyoruz. Söz etmeye çalıştığımız teorik çıkarımlardan ötürü diyemiyoruz, tarihsel-güncel örneklerin vardıkları durum yüzünden diyemiyoruz. Dönüşüm bugünden başlıyor, eylem tarzımızdan/örgütlenme biçimimizden. "İktidardan sonra" dediğimizde pek bir şey dönüşemiyor. "Gerçekçilik" varolan koşulların dönüştürülmesi değil de kabul edilmesiyse biz "gerçekçi" değiliz.

— **Karar almak için hep genel kurulu mu toplayacağız?**

— Evet. Karar gerektiği zaman hep genel kurulu toplayacağız. Toplantı gündemi, zamanı duyurulacak ve konuyla ilgilenen üyeler toplanıp, tartışıp, karar alacaklar. Burada önemli bir nokta var: Toplantı duyurusunu kim yapacak? Çok acil karar alınması gerektiğinde ne olacak? Kolun sürekli yürütülmesi gereken işlerini (örneğin üstyönetim ile ilişkileri) kim üstlenecek? Ve şu anda aklımıza gelmeyen daha başka sıkıntılar da kuşkusuz var. Bu sorunlar, genel kurulca gönüllüler arasından seçilmiş yürütme kurulu veya her iş için ayrı yürütücülerle çözümlenebilir. Bunların çok acil kararlar dışında karar alma yetkileri yoktur. Bu acil kararların da en kısa zamanda genel kurul onayından geçmesi gerekmektedir. Bu önerilerin hepsi bir genel çerçeve niteliğindedir, her kolun özelliklerine göre uyarlamalar (hedefle çelişmemek koşuluyla) kuşkusuz gerekir.

— **Çok önemli bir konu var. Bu genel kurul toplantılarına ne idüğü belirsiz bir sürü insanın bir anda gelip neler yapabileceklerini düşünebiliyor musunuz? Önleminiz var mı?**

"Bilgi ile faaliyet arasındaki içsel bağıntı, bilincin dönüşümünün ancak faaliyet tarzının dönüşümü ile birlikte varolabileceğini, bunların birbirini gerektiren iki yön, aynı olgunun iki yüzü olduklarını belirtir."

— Şu ilkeyi kabul ediyoruz: Kolda yalnızca, kola üye olup da, etkinliklere katılmış, emek harcamış üyeler (ama hepsi) karar alma süreçlerine katılabilirler. Başkalarının kararlara katılma-

ya hakkı yoktur. Bazı kollarda uygulanan aktif üye-pasif üye ayrımı kullanılabilir. Öğrenim yılı başında üye kayıtları açılır, isteyenler kola üye olur. Yeni üyeler, yıl boyunca etkinliklere genel kurul toplantılarına katılırlarsa yıl sonunda aktif üye olarak kararlara katılmaya hak kazanırlar. Aktif üyeler bir dahaki yıla 'devrederler'. Böylece emek harcamayıp, yalnızca önemli kararların alınacağı toplantılara gelip, kolu bambaşka yerlere götürmek isteyenler (her türlüsü) engellenmiş olur. Ama, adamlar kalabalık bir gurupla üye olup, yıl boyunca etkinliklere katılıp, kararlarda söz sahibi hale gelebilirler. Bu onların hakkıdır. Bu süreçte aslolan savaşımdır, kitleselleşebilmektedir, zorla iktidarda oturmak değil. Önerdiğimiz yapı ne idüğü belirsizlerle sürekli savaşımı, kitle gücü sağlamayı gerektirir.

Sonuç

Daha önce belirttiğimiz hedefi kabul edenler, o hedefle uyarlı, onu yansıtan bir örgütsel (örneğin kolsal) platformu oluşturmak, yetkinleştirmek ve böylece varolan toplum gerçekliğine karşı siyasal-toplumsal bir gerçeklik yaratmak zorundadırlar. Yeni bir faaliyet tarzının hayata geçirilmesi çabasının ifadesi olan bu örgütlenmeler, varolan toplum düzeni içinde tam bir edilgenliğe itilmiş kitlelerin üretici, yaratıcı yeteneklerini harekete geçirebilme temeli üzerine kurulmuş, bu amaca yönelik örgütlenmelerdir. Bu örgütsel yapıları kurmak ve geliştirmek başarısı gösterildiğinde sınırsız bir etkinlik potansiyeli açığa çıkmış olacağı gibi, bu yüksek eylemlilik düzeyindeki insanlar arasında yeni insan ilişkileri, değer yargıları ve yeni kültürel-sanatsal etkinlikler de doğacaktır.

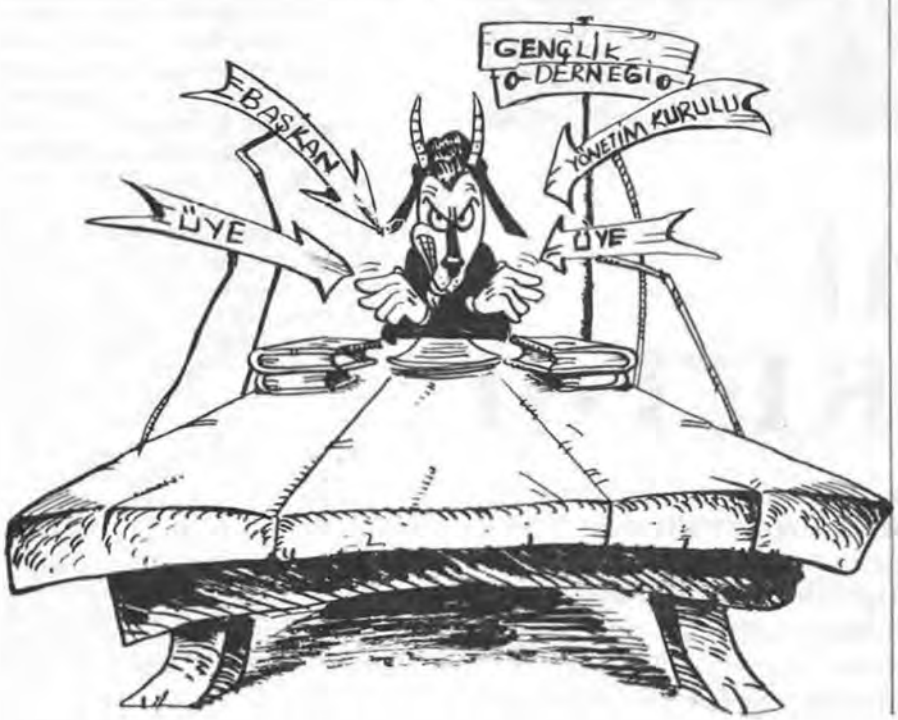

YİĞİT EKMEKÇİ–ABDULLAH ONAY

İSLÂMİ HAREKET-II

İslâm üzerine hazırladığımız çalışma, bu sayıda İslâm üzerine yapılan çeşitli görüşmelerle sürüyor. Görüşmelerin ağırlık noktasının "İslâm ve Sol" olduğu söylenebilir. Çoğu kişinin birbirine zıd saydığı bu iki 'taraf' da böylece değişik bir perspektifte tartışılmış oluyor. İslâm ve İslâmi harekete, önümüzdeki sayıda da epeyce yer vereceğiz.

"Gerici" resmî ideolojinin terimidir

Murat Belge İletişim Yayınları'nın Genel Yayın Yönetmeni. Dolayısıyla Gençlik ve Toplum dergisinin de. YÖK yasasının yürürlüğe girmesinden sonra İ.Ü. Edebiyat Fakültesi öğretim üyeliğinden ayrıldı. "Halkın Dostları" dergisinin kurucularından olan Murat Belge, 1980'den önce yayınlanan "Birikim" dergisinin yönetmeniydi. Kendisi ile sol ve toplumsal muhalefet açısından İslâm üzerine bir görüşme yaptık...

— Sol içinde İslâm şimdiye dek alışık olunmadık biçimde ilgi görmeye başladı. Siz de yazılarınızda ve çıkardığınız yayınlarda İslâm'a epey yer veriyorsunuz. Bu bir çizgi değişimini ifade ediyor mu?

Belge— Ben, 60'lardan beri İslâmcılara önem verirdim. **İdris Küçükömer** o zaman **"Düzenin Yabancılaşması"**nı yazarken çok özgün bir şey yapmıştı ve bütün solun nefretini üzerine çekmişti. Ben o kitabı desteklemiştim. Kanlı Pazar olayı olduğunda, tıkandığımı hissettim. Tamam, insanlar ters dönmüş bir tepkiyi yaşıyordum ama, tam Amerikan filosuyla uğraşırken bizi öldürmeye kalkıyorlardı. Adam bıçakla üzerinize saldırınca "sen yanlış bir bilinçle davranıyorsun" diyemezsiniz. Bu açmaza ben bir çözüm bulamadım ama, olaylar billurlaştı. **Kanlı Pazar** gibi olayları yaparak İslâm'ı bir şekilde kullanmaya kalkışanlar ortaya çıktılar. Gerçek İslâmcılar böyle şeyler yapmadılar. 1973'deki CHP-MSP koalisyonu da bana son derece anlamlı gelmişti. Olağanüstü dönemlerde en büyük düşman hep Müslümanlar ve sosyalistlerdir. 12 Mart döneminde de böyle olmuştu. Halkın büyük çoğunluğunun MSP ile solu parlamento düzeyinde temsil eden CHP'nin koalisyonunu seçmesi çok önemliydi. Bunun aslında gerçek anlamda sol-İslâm koalisyonu olmasına imkân yoktu. Çünkü solu temsil

eden CHP, İslâm'ı temsil eden MSP'ydi. Müslümanlar solcuları umacı gibi gördükleri için Marksist-sosyal demokrat ayrımını "çok kötünün daha iyisi" gibi değerlendirdiklerini sanıyorum. Oysa ben o zamanda Marksistlerle, hiç değilse bazı marksistlerle Müslümanlar arasında kurulacak bağlantının daha anlamlı olacağına inanıyordum. İçerdeyken bu konuda çok şey yazıp gönderdim, ama yayınlamadılar.

Anlamlı olan, şu son dönemde kişisel niyetlerin, isteklerin ötesinde, kendiliğinden böyle şeylerin gündeme gelmesidir.

— Sol kesimde Müslümanlara genellikle "gerici" sıfatıyla bakılıyor. Bu konuda ne dersiniz?

Belge— 'Sol' kendi içinde çeşitli ayrışmalar yaşadı. Umarım yenilerine de gebedir. 'Genel sol' açısından İslâmcılar gericidir. Genel solun fikrî birikimi temelde Batı'nın aydınlanma çağına dayanır. Bugün Aydınlanma'ya baktığımda bunun dünya tarihinde olumlu bir aşama olduğunu kabul etme zorunluluğunu duyuyorum; bir yandan da, 200 yıl önceki bir olayın sığlığını görmek zorundayım. İnsanlar yeni keşfettikleri şeyler karşısında acele coşkulara kapılırlar. Ve o sırada insanlar aklı keşfetmişlerdi. Akıl işledikçe gelişir. Aklı bulan insanlık bu iyimserlikle 19. yüzyılda teknoloji ile karşılaştı. Ona da sarıldı. Sonuçlar çok parlak olmadı. Türkiye'de solcuların dincilere gerici demesinin matrisleri farklıdır. Bir ikincisi de Batılılaşma olayıdır. Matbaa makinesini kıran insanlara yobaz ve gerici denir. Bu makine getirildiği zaman İstanbul'da 70-80 bin hattat olduğunu ne o günün devleti, ne de bugün matbaayı kıranlara yobaz diyenler düşünmezler. Batılılaşma olayı Türkiye'ye özgü bir üst-belirlenmedir. Bu Türkiye'de sınıf sorunlarının, politikalarının ötesinde yeni bir çelişkiler yumağı yaratmıştır. Batılılaşmanın ve tepkisinin etkileri sınıflaraşırı politik etkiler yaratmıştır. Resmi önderliğin -ki kendisi de belirleyici bir kutuptur- getirdiği tanımdır "gerici". Yani, kendi yapmak istediği şeye karşı ekonomisiyle, kültürüyle, inancıyla karşı çıkan insanları politik, ideolojik bir sıfatla boğmayı ve yenmeyi tercih etmiştir. Bu tercihin ürünü olan birtakım terimlerle gericiilerici nitelemelerini kabul etmek solculuğun en azından eleştirellik namusuna yakışmaz.

— İslâm'la solun ilişkisinin dar ve geçici çıkarlara dayanan geçici bir yakınlaşmanın ötesine geçemeyeceğini söyleyenler oldukça fazla...

Belge— Marksizm pozitivizm değildir. Marksizm bilinmeyeni bilinene katma çabasıdır. Bu da üçbuçuk formülle olacak şey değildir. Hayatı bilimselleştirmeye çalışırken şu anda her şeyin bilimsel açıklaması olduğunu söylemek öncelikle bilime hakarettir. Ayrıca bireysel düzeyde bu da bir seçme meselesidir. Bu benim dediğim çok zor bir iştir. Seçene rahat, huzur vermez. İnsanların bunu seçmeme hakkı vardır. Ve benim elimde evren üzerine bütün bilgiler yoksa hayat sorununu, ölüm kalım sorununu, bunlara bağlı olarak yığınla sorunu bir başka ilkeyle halletmeye çalışan insanları kınama hakkım ol-

Murat Belge

madığı gibi, kendi ilkemin onlarınkinden üstün olduğunu a priori ispatlama imkânlarım da yoktur. Benim ilkemin mi onun ilkesinin mi doğru olduğunu hayat kanıtlar. Bütün bunlardan sonra, kişisel kanımca Türkiye'de ve dünyada İslâmî düşüncenin ciddi handikapları vardır. Bir dönüm noktası olarak, **İbni Sina, Gazalî, İbni Rüşd** arasında geçen özünde felsefî tartışmanın, devletler tarafından sonuca bağlanma biçiminin bugün İslâm dünyasına da yansıyan vahim olumsuz sonuçları olduğuna inanıyorum. Teolojik sistem içinde dahi baksak, tanrısal irade ile insan iradesi arkasındaki ilişkinin özellikle son bin yıllık İslâm tarihi içinde ciddi bir şekilde tartışıldığını ben bilmiyorum... ve 21. yüzyıla yaklaşırken, yorumlanmamış bir amentü ile çağdaş sorunların üstesinden nasıl gelineceğini düşünemiyoru. Gerici-ilerici değil ama, bu ve buna benzer çok ciddi sorunlar İslâm dünyasında var.

— Türkiye'de İslâm'ın, İslâmcıların şansı nedir?

Belge— Müslüman olmuş bir arkadaşıma "çözümler global olmak zorundadır. Bütün dünyanın Müslüman olacağını düşünebiliyor musunuz?" diye sormuştum. O da bana "bütün dünyanın sosyalist olacağına inanıyor musun?" sorusuyla cevap vermişti. Ben de düşünmek zorunda kaldım. Şu haliyle sosyalizmin bütün dünyayı kendisine çağırması çok zor. Şüphesiz, sosyalizm zaten herkesi kendine çağıramaz. Çünkü 'sınıf'tan bakar. İslâmın böyle bir sorunu yoktur. Her sınıftan insan Müslüman olabilir. Ama her sınıftan insan Müslüman olunca İslâmcıların istedikleri olacak mı? Ya da bir başka derinlikte bakıldığında, bu ütopya gerçekleşirse ne değişmiş olacak? Neyi değiştirmek istiyoruz? Dünya nüfusunun Müslüman ahretine gitmenin en iyi çözüm olduğuna inanmasını mı? Yoksa şu yaşadığımız dünyanın başka türlü bir dünya olmasını mı? Başka türlü bir dünya... Bu da tanımlanması çok zor bir kavram. Herkes için inandırıcı bir başka türlü dünya çağrısını yapan bir taraf olsaydı, bu soruyu şu anda böyle tartışmazdık. Ben gene de bugün bizim daha şanslı olduğumuza inanıyorum. Şimdiye kadar birçok ülke İslâm ideolojisinin egemenliği altında yaşadı. Ama yakın zamana kadar bütün dünyada dini örgütler metafizik politik güçlerin yanında yeraldılar. Varolan ilişkilerin kutsallığını savundular. Bugün dünyada bir İslamcılıktan sözediliyorsa, bu daha farklı bir şey olmalı. Yüzyıllarca çeşitli İslâm devletleri yaşadı. Bunların deneyimlerinden çıkarılacak, hırsızlık edenin elini kesmekten, zina edeni taşa tutmaktan daha insancıl ölçüler olmalıdır. İman ile akıl arasında kurulabilecek ilişkinin bir karşıtlık ilişkisi olması acaba zorunlu mu? Sanırım çağımızda pek çok Müslüman buna benzer sorunlarla karşılaşıyor ve belli bir sıkıntı duyuyor. Şimdilik sayıca az olabilir. Ama onlar da bilmelidir ki, bir şeye cesaret edemeyenler değil, cesaret edenler tarihi değiştirir. Ayrıca ilk olarak dünyada kuvvetli anlamıyla, militan anlamıyla İslâm devletleri kurulmaya başladı. Onların deneylerini hep birlikte gözlemleyeceğiz. Bizler 1917 Devrimi'nin sonrasının acılarını çektik, çekiyoruz. Darısı başlarına demek istemem ama, galiba benzer acılar çekecekler. Önemli olan, kâbelerin gerçek dünya ilişkileri içinde ne duruma geldiğini görmek, bu sonuçlara insanların yol açtığını bile bile insanlara güvenmektir. Şimdiye kadar aramızda alışveriş azdı. Çoğalmasının her iki taraf için de yararlı olacağına ben kendi hesabıma inanıyorum. □

Haksızlığa uğramayı tercih eden tarafta yeraldım.

İsmet Özel, şair olarak tanınmasının yanında; kültür, medeniyet, bilim ve teknoloji konusunda ileri sürdüğü ilginç görüşlerle de tanınır. 60'larda sol hareket içinde yer alan Özel, 70'li yıllarda İslâm'ı seçmiştir. İkinci baskısını hazırladığı "Üç Mesele" ve son günlerde ilgi toplayan "Zor Zamanda Konuşmak"ın dışında şiir kitapları da bulunan Özel ile "gençler olarak" kafamızda sorular açacağını sandığımız konuşmamızı yayınlıyoruz.

— Bugün İslâmî çevrede gelişen Batı bilimine, teknolojisine karşı çıkma düşüncesi ne zaman başladı, dayandığı temeller nelerdi, bu çıkış hangi etkenlerden kaynaklandı? Gene bugün görmekteyiz ki bu çevrenin bir kısmı buna karşı çıkarken, bir kısmı da sanayileşmeyi savunmaktadır. Bu iki eğilimi de gözönünde bulundurarak kısaca bu düşüncenin gelişme sürecini anlatır mısınız?

Özel— Meseleye iki şekliyle bakılabilir. Bir: doğrudan doğruya insanlığın vardığı aşama açısından. İkincisi, bizim Tükiye'de yaşayan insanlar hesabına olaya bakmak mümkün. Bilime karşı görüşler Türkiye'ye ya da Müslümanlara özgü şeyler değil. Bu doğrudan doğruya Batı dünyasının da kendi içinde hesaplaşmaya çalıştığı meselelerden biri. Çünkü bilim, bilim adamlarının da kabul ettiği gibi insan zihninin bir tarafının artırılmasından, azdırılmasından, bir yanının hakimiyet kazanmasından doğan bir olay. Fakat bu konuda öyle mesafe katedildi ki bugün, bilim hesaba katılmadan ele alacağımız mesele hemen hemen kalmamıştır. O yüzden bunu Müslümanlığa özgü bir yaklaşım olarak görmek başından yanlış. Genel olarak bilimin kendisini sorgulamak inancı ya da eğilmi ne olursa olsun herkesin meselesi. Bunun dışında bir mesele var, o da hâkimiyet meselesi. İlk sorulacak sorulardan biri şu; acaba denetim altında tutulan ülkelere Batı'da bütün boyutlarıyla tartışılan meseleler olduğu gibi ve gerçek yüzü ile aktarılıyor mu? Hâkimiyet açısından denetim altında tutulan ülkelere sunulan şey farklı, kendi metropollerinde meselenin ele alınış biçimi farklı olabilir; ki öyledir.

Şimdi bugün bu aşamada iki şeyi gözönüne almamız gerekir. Birincisi, her şey olup bitmiştir, dünya sisteminin hâkimiyeti söz konusu ise bu bütün yer kürede olup bitmiş bir şeydir. Şimdi burada tıpkı Arjantin'de, ABD'de, Sibirya'da ya da Hindistan'da meseleye nasıl bakılıyorsa Türkiye'de de öyle bakmak zorunda olduğumuz bir konuma gelindi. Ayrıca dikkat edilirse bilim/teknoloji ayrımı yapmıştım, o çok önemli birayrımdır. Çünkü bilimi doğuran temel motivlerden birisi de İslâ-

Cengiz Çandar

Milliyetim Türk, dinim Müslüman, kültürüm İslâm

60 sonlarında solda yer alan Cengiz Çandar bugün kendisini Müslüman olarak nitelendiriyor. Fakat savunduğu düşünceler arasında bir kopma da görmüyor. Çünkü solda yer almasını dünyadaki sol hareketlerinin yaygınlığı ile bu fikirleri kendi radikal iç dünyasına denk bulmasıyla açıklıyor. Zaten Çandar'a göre o dönem sosyalizm bir ruhtur, bilim olması onları ilgilendirmemiştir. Çandar'ın bu söylediklerinin günümüzde İslâm'a duyulan ilgiye de açıklamalar getireceği kanısındayız.

G.T.— 1970'lerde sol hareket içindeydiniz, şimdi ise İslâmi harekete yakınlık duyuyorsunuz. Bu değişimi nasıl açıklıyorsunuz?

Çandar— Dinin şartlarını, bütün vecibelerini yerine getirerek yaşadığımı söyleyemem ama, İslâmiyeti savunuyor musunuz diye sorulursa, evet kendimi İslâm ahalisinin bir ferdi sayıyorum. Avrupa'da "sen nesin?" diye sorulduğunda milliyetim Türk, dinim Müslüman, kültürüm İslâm diyorum. Ateist değilim, bunu da söylüyorum. Ama "Müslüman oldum" lafı Hıristiyan birinin söylemesi gereken bir laf. Biz zaten bu ülkede doğduk, İslâm coğrafyasının insanlarıyız, İslâm ailesinin insanlarıyız.

Çeşitli etkilerle başka tutumlar almamız bizim o kişiliğimizi ortadan kaldırmaz. Gene cenaze namazına gidiyorduk yakınlarımız öldüğü zaman; ateist olduğumuz zaman bile cenaze namazında hazır bulunmak durumundaydık. Ramazan ayında oruç tutmadığı zaman oruç tutanlar karşısında yemek yemez, sigara içmez bizim insanlarımız. Sosyalisti de, başkası da: Bu doğal bir davranıştır. O bakımdan, "Müslüman oldunuz mu?" diye sorulduğu zaman, "gidin Garaudy'e sorun" diyorum. Bizim öyle bir sorunumuz yok. Çünkü dindar olmayanlarımızı bile ben Müslüman saymak eğilimindeyim, kültürel anlamda bu kültürün parçasıdırlar.

G.T.— On yıl önce sorulsaydı aynı şeyi söylemezdiniz ama...

Çandar— Bu netlikle cevap vereceğimi sanmıyorum tabiî. Ama Müslümanlığa karşı bir söz söyleyeceğimi de sanmıyorum. Kişisel olarak bana sorulsaydı karşı bir görüş söylemezdim. Belki yana bir görüş de söylemezdim. En azından gözümü açtığım zaman

miyet gibi, Hıristiyanlık gibi, Yahudilik gibi, bugünkü çağa en yakın dinlerin ön kabüllerinden doğmuştur. Mesela kâinatta sarsılmaz bir düzenin varolduğu inancı Hıristiyanlık'ta da, İslâmiyet'te de baskın bir inançtır. Bu bilimin doğmasında önemli etkenlerden biridir.

— "Zor Zamanda Konuşmak" **da şöyle diyorsunuz: "Eğer İslâmın yeni bir ruhla yaygınlaşması isteniyorsa bu devrimde esas rolün büyük kuruluşlara, dev örgütlere değil insan teklerine düşmesi gerekir. İnsan teklerine ne gibi işlev yüklüyorsunuz?**

Özel— Türkiye'de benim benimsemediğim bir söz vardır; "**bir ben ölmeyle ordu bozulmaz**". Aslında İslâmî tavrın tek tek, daha doğrusu bunu kendisi için uygun görmüş herkesin çok önemli olduğu bir bütünlük içinde yürütülebileceğine inanıyorum. Kur'an-ı Kerim'de bu konuda bir açıklık var. Deniliyor ki bir insanı dirilten bütün insanlığı diriltmiş gibi olur, bir insanı öldüren bütün insanlığı öldürmüş gibi olur. Genel olarak büyük sayılar itibariyle insanları hesaba katan onları biçimlendirilebilir, yönetilebilir, şartlandırılabilir unsurlar olarak kabul eden görüş gayri İslâmî bir görüştür. Bu yüzden İslâmî olan tek tek her insanın önemini ama bu insanın yerini de yadsımamak şartıyla; yani her insan önemlidir ama her insan gerektiği yerde önemlidir, kendi yerinde önemlidir meselesini atlamadan her insanın önemini tanımak zorundayız, Müslüman olarak. Diyelim ki birisi birisine bir bildiri sunacak, bir mesaj verecek, kâfir şöyle söyler: gel sana anlatayım ve dediklerimi yap. Müslüman da şöyle söyler: gel sana anlatayım benim gibi yap. Farkı koyabildim mi? Yani ben kendim için istemediğim şeyi başkasına sunamam ya da doğru olduğunu bildiğim şeyi kendi üzerimde uygulamak zorundayım. Ama çağdaş düşünceye kadar ulaşmış olan modern tavır, insanları biçimlendirebilir, güdülebilir unsurlar olarak görerek hâkimiyetini kurmuştur. Normal olarak bir doktor-hasta ilişkisi gibi meseleye bakmıştır. Doktorun ne kadar bu ehliyete sahip olduğu hastanın gerçekten hasta olup olmadığı insanlık modernleşme sürecine girdiğinden bu yana ciddiyetle tartışılmamış bir meseledir.

— **Gene kitabınızda Müslümanlar sisteme alternatif olmamalı, sistemle bütünleşmemeli, onun dışında kalmalılar diyorsunuz...**

Özel— Evet, "**sistem**" meselesini çok kaba anlamamak lazım. Bir kere Müslümanlar inançları gereği, yani belli bir inanca sahipseler ve bu inançlarını iman haline getirmişlerse zaten sistemle iç dünyaları açısından bağlarını koparmışlardır. Bütünleşmeleri söz konusu değildir. Bu mümkün olmayan bir şey.

— **Gündelik hayatınızda sistemle bütünleşmeme sorununu nasıl halledi yorsunuz?**

Özel— Diyelim ki yollara asfalt döşenmesini doğru bulmuyoruz. Bunu sağlık açısından, iktisadî açıdan vb. yanlış buluyor olabiliriz. Fakat yollar asfalt döşenmişse bu yollardan gider geliriz; başka bir seçeneğimiz yoktur.

— **Halk arasında yaygın olan hurafelerle gelenek arasında bir ayrım olduğunu belirtiyordunuz (Üç Mesele, s. 13-16). Size göre İslâm'ın özüne aykırı olan bu gelenekselleşme süreci nasıl gerçekleşti?**

Özel— Gelenek meselesini özü ve biçimi itibariyle anlamak lazım. Gerçi, bunun özü biçiminden nasıl ayrılır? Yapılıp gelmekte olan şeylerin gelenek olduğunu söylemek yanlıştır. Türkiye'de yaşayan gelenek görünenin altındaki şeydir. Fakat bu görüneni yok ettiğiniz zaman çoğu kez altındaki şeyi de yok etmiş olursunuz. O yüzden çok dikkatle, neye karşı çıktığınızı bilerek bu meseleye yaklaşmanız lazım. Türkiye'de aslına bakarsanız yapıp etmeler itibariyle gelenek bütün canlılığıyla yaşıyor değil. Özellikle Cumhuriyet Türkiyesi birçok konuda gelenek dediğimiz şeyi görüntü alanından hemen hemen silmiş durumdadır. Fakat buna rağmen bir şeylerin sürdüğünü görüyoruz. Bunları da bazı somut durumlarda anlamak mümkün.

Mürekkep yalamış insanlar olarak kendi kafamızdaki tasarıları gerçeğe

İsmet Özel

bayram namazına giden, ramazanda oruç tutan insanların torunuyum. Bu insanları seviyorum, seviyordum. İçten, temiz bir inançla bağlı olduklarını biliyordum; onlara nasıl saldırırdım. Ama İslâmiyeti savunmazdım. Sosyalistler de Müslüman olabilir. Şöyle ki, nereli olduğumuzu hatırda tutarsak, gayet kolaylıkla olabiliriz. O yıllar bizim gençlik yıllarımızdı ve Türkiye'ye sosyalizm yeni gelmişti. O sırada belki çeşitli kişilerde, çeşitli faaliyetlerde çok uzun zamandan beri vardı. Ama böyle bütün kamuoyu önünde, tüm Türkiye planında yeni bir düşünceydi, akımdı ve o sıralarda yurtsever hareket içinde yer alan, ülkemizin dış boyunduruklar altında bulunmamasını, adaleti, insanlar arasında eşitliği savunan kişiler olarak biz bu yeni fikirleri kendi radikal iç dünyamıza denk bulduk; bu bir. İkincisi, formasyonumuz yetişme tarzımız itibarıyla Batılı normlar içinde yetiştik. Batılı bir düşünce sistemini kabule fazla kapalı değildik. Bu anlamda doğaldı. Fakat benim için ve birçok arkadaş için, o dönemde, 60 sonlarında sosyalist hareket bir kurallar bütünü olmaktan çok bir ruhtu, bir mücadele idi. İç dünyamızı alevlendiren yurtsever amaçlarımıza, eşitlikçi ilkelerimize hitap eden ruhtu. Hiçbir zaman materyalizmi bilerek sosyalist değildik. Ayrıca o zamanlar sosyalizm **Vietnam**'larla, **Che Guavera** ile savaşçı bir ruhu temsil ediyordu. **Marx**'ın **Feurbach** ile **Proudhon**'dan nerede ayrıldığı çok önemli değildi. 1970'lerin sonunda ise İslâm'a yakınlığım oluşmaya başladı. Bunun nedenlerinin ilki: İslâm'da kendi toplumumuzun kültürel kimliğinin, kişiliğinin bulunduğuna inanıyorum. İkincisi, ulusal planda egemen güçlerce milyarlarca insana empoze edilen değerlere yürekli bir başkaldırışı İslâm'da buldum. Üçüncüsü, eşitlikçi-adil toplumun İslâm'a yakınlığını gördüm. Bence, **FKP**'nin 40 senelik üyesi, kendisini Müslüman olduğunu ilan ediyorsa, bir Türk de rahatça Müslüman olabilir. Tersi bir soru daha ilginç geliyor. Sosyalist, ya da Kemalist olduğunu söyleyenlere, bir de "siz nerde yaşıyorsunuz?" diye sormak lazım. 49.5 milyon insanın Müslüman olduğu bir ülkede, bu kültüre nasıl bu kadar ilgisizsiniz? **Descartes**'ı, **Pascal**'ı bildiğiniz kadar, bu ülkenin kültürel birikimini sağlayan insanları incelediniz mi? İlginç olan bu.

tercih ettiğimiz için bunları görmeyiz. Mesela 1982 Anayasası'na büyük çoğunlukla oy veren Türk halkının bunu niçin yaptığını, birtakım istatistiklerini bilerek, dışsal politik nedenler diyebileceğimiz sebeplerini aramaya çalışırız ve buluruz kolaylıkla. Çünkü kafamızda kalıplar hazırdır. Ama gerçekten ne olduğunu bilebilmemiz için Türkiye'de yaşayan geleneğin ne olduğuna bir daha bakmamız lazım. Mesela Türkiye'deki demokrasi geleneği. İlk adam gibi seçim 1946'da yapılmış. Bu kadar kısa sürede demokrasinin benimsenmesi (İngiltere'de, Fransa'da demokrasi tarihine bakarsak) mümkün değil gibi gözüküyor. Ama buna rağmen halk Türkiye'de oyuna bir şekilde sahip çıkmış durumdadır. Bunun sebeplerine bizim tekrar başka bir görüşle yani hipotezlerimizi değiştirerek bakmamız gerekir. Cumhuriyet döneminde otalan içinde insanlar bir şeyleri muhafaza etmek gerektiği için bunu bütün elemanlarıyla muhafaza ettiler. Bunun için de birçok hurafe kaldı diyoruz. Şimdi ise İslâma daha diri, daha dinamik asıl kaynaklarına dayalı olarak tekrar bakmak gerektiği meselesi ile karşı karşıyayız. Bir kere İslâmiyet bu konuda teminatlar veriyor, mesela Kur'an'ın insan yapısı bir kitap olmadığına inanmak zorundadır Müslüman. Müslüman olmak için bu kaçınılmaz bir şey. Dolayısıyla Kur'an esastır demek şansına sahibiz bugün Müslüman olarak. Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğunu yadsımak İslâm'dan çıkmak demektir. Bu Müslümanlığı doğru anlayış içinde tekrar benimseyebilmek için büyük bir avantajdır, bu avantajı kullanmalıdır.

— Tanzimat'tan günümüze kadar varolan aydın tiplerini eleştiriyorsunuz. Sizce Türk aydınının hatası nerede?

Özel— Türk aydınının temel vasfı kendi halkını sömürge ahalisi olarak görmesidir. Bütün eksik burada odaklanır. Türk aydını sanki kendisi işgalci kuvvetmiş, halkını doğru çizgiye getirmesi gerekiyormuş gibi yaklaşmıştır ona ve bugüne kadar karşılaştığımız belaların yüzde yüzü bu tavırdan kaynaklanır. Türkiye'de çok şey değişti. Aydınların yapmak istedikleri şeyler gerçekleşti, bundan aydınlar tedirgin olmaya başladı. Öyle bir durumdayız ki "gerici" denilen kesimin en büyük problemi gerilikten kurtulmak yani ilerlemek; "ilerici" olan kesim de bu kadar ileri gidilmesinden korkar duruma geldi. Ama ne konuda ilerlendi, ne konuda gerilikten şikayet ediliyor. Bütün bunlar büyük bir karmaşa içinde yani meseleleri netleştirebilmek için aslında önümüze ne gibi hedefler koyduğumuzu, tekrar tartışmamız lazım. Gençler bu derece değişmiş bir Türkiye'de doğdular. Bazı şeylerin anlamını keşfetmek zorudalar. Çok temelli soruları kendilerinden önce sorulmuş dahi olsa -ki bugün yanlış bir şekilde cevaplandırıldığını söylemek mümkün- bu sorulara talip olmaları lazım. Bu soruların ne olduğunu onlar keşfedecek sanırım.

Türkiye'de gençlerin genç olma şansı yok çünkü kendilerinden insan olmaları bekleniyor. Zaten bu ayrım fizikî bir ayrımdır ve fizikî bir ayrımsa saçma bir şeydir. Çok önemli olan bir şey var. Müslümanlar büluğa erdikten sonra günahları ve sevapları başlar. Halbuki gençleri tanıyan sistem insanlarda böyle bir ayrım gözetmez. Türkiye'de gençlere birtakım şeyler verildi ama sorumluluk verilmedi. Onlara ölmek, döğüşmek, birtakım şeylerin hamallıklarını üstlenmek düşüyordu ama karar vermek hiçbir zaman ellerinde olmadı, seçmek hiçbir zaman ellerinde olmadı...

Modern hayatın standartizasyonu bütün yaş gruplarında aşağı yukarı müşterek ağırlıkta görülmeye başladı...

Türkiye'nin bir **konsensus**'a ihtiyacı var. Biz meselelerin tartışılmasını istiyoruz, hem de sansürsüz ve yasaksız.

— Sizinle yapılan konuşmalarda çok sık soruluyor, neden Müslüman oldunuz diye. Siz buna cevap olarak "Ben kimseyi kurtarmak için Müslüman olmadım, kendim için Müslüman oldum" diyorsunuz, aynı zamanda "beni sosyalist olmaya iten nedenler Müslüman olmaya itti" diyorsunuz...

Özel— Çelişki mi var, kendim için sosyalist olamam mı?

— Ancak 60'lara baktığımızda böyle bir sorun olduğunu sanmıyorum. O zaman insanlar, toplumu kurtarmak için sosyalist oluyordu...

Özel— Herkes için tek tek farklı olabilir ama. Gençliğimde beni en çok etkileyen sözlerden birini sana aktarayım: "**Dirilen Şehir**"de geçen bir sözdü o: "**midesine indirdiği her lokmanın karşılığını topluma vermeyen kişi o toplumda asalaktır**". Bu beni 16-17 yaşlarında çok etkilemişti, bu etkiyi hâlâ üzerimde taşıyorum. İnsanlar tip tip. Her görüşteki insanlar arasında söylediğim tipte insanlar bulabilirsin. Ortada bir haksızlık var, sizin için de iki seçenek var, ya bu haksızlığı siz yapacaksınız veyahut bu haksızlığa uğrayacaksınız. İnsanlar iki tavırdan birini seçiyorlar: haksızlığa uğramaktansa haksızlığı ben yapayım diyenler, yapmaktansa haksızlığa uğrayayım diyenler. Ben haksızlığı kendim işleyeceğime, haksızlığa uğramayı tercih eden tarafta yer aldım.

— Bir üçüncü seçenek olmaz mı, haksızlığın kaldırılması gibi...

Özel— O ideal seçenek. Ben meseleyi sınırlandırdım. Disiplinli işleyişte her zaman karşılaşılan bir durumdur. Diyelim ki aldatmak ya da aldatılmak, ya üçkağıt çevirip aldatacaksınız menfaat temin edeceksiniz ya da aldatılacak, zarar göreceksiniz. Ben hayatım boyunca aldatılmayı seçtim, üçkağıdı çevirenler yanında yer almak istemedim. □

Kanlı Pazar. ABD filosunu protesto edenlere "İslâmcılar" saldırıyor.

BARIŞ HAREKETİ: MUHALEFETİN ASGARİ MÜŞTEREĞİ

TANİL BORA

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk 'ciddi' barış gösterisi, 15 Ocak 1968 günü İngiltere'de, **Aldermaston** kentindeki Atom Silahları Araştırma Laboratuvarı'nda yapıldı. Katılanların sayısı yalnızca 700 idi ama, bileşime bakıldığında, barış hareketinin yaygınlaşma potansiyelini görmek mümkündü: Savaş aleyhtarı dernekler, aydınlar ve sanatçılar, kilise örgütleri, bazı sendikacılar. Önderlik edenler: Ünlü yazar **Bertrand Russel** ve St.Paul Katedrali Piskoposu **John Collins.** Gösteriyi, İngiliz İşçi Partisi'nin sol kanadına yakın eğilimnedik **CND** (Nükleer Silahsızlanma Kampanyası) organize etmişti. Talep, İngiltere'nin nükleer silahlardan koşulsuz ve tek yanlış olarak vazgeçmesiydi. Bu gösteri, Hıristiyanların kutsal dönemine denk geldiği için, **"Paskalya Yürüyüşleri"** adıyla bütün Avrupa'ya yayıldı ve gelenekselleşti.

Gerçekten, savaş aleyhtarı gösteriler giderek Avusturya'ya, Danimarka'ya, Fransa'ya, Yunanistan'a, Kanada'ya, Avustralya'ya, Yeni Zelanda'ya, Hollanda'ya, Norveç'e, İsveç'e, ABD'ye ve en büyük patlamayı yaratacağı Federal Almanya'ya sıçradı. Bu yaygınlaşmanın temelinde, "her Batı dünyasının barışçılığı ve bunun karşısında Doğu Blokunun saldırganlığı" öne sürülerek meşrulaştırılan "güçlü olmalıyız" propagandasının iflası yatıyordu. Fransa ve ABD'nin Hindi-Çin savaşları, Fransa ve İngiltere'nin Süveyş'e müdahelesi, Batı'nın saldırganlığı ve 'savaşçılığı'nı ciddi bir tehdit unsuru olarak akıllara yerleştirmişti. Avrupalılar ABD'nin savaş stratejisinin ("kademeli yıldırma") Avrupa'yı ilk-çarpışma alanı kabul edecek şekilde değişmesinden tedirginlik duyuyorlardı.

İngiltere'de savaş aleyhtarı dernekler kilise ile ile işbirliği halinde giderek güçlendi. 1962'deki paskalya yürüyüşüne, 100 bine yakın inszan katıldı. Almanya'da ise, silahlanmaya karşı direnişin örgütleyicisi Alman Sosyal Demokrat Partisi-SPD ile Sendikalar Birliği-DGB idi. Ancak, 1960'la birlikte bu kuruluşlar, tabandaki desteklerini yitirmeye başladı. Çünkü, 2. Dünya savaşı'nın 'sorumlusu' olduğu için kendisini denetleyen ABD'ye ve NATO'ya sıkı biçimde bağlı olan Alman parlamentosu, savaş tehditi veatam silahları konusunda halkın duyduğu kaygıyı yansıtmak bir yana, bu eğilime karşı epey sert tavır alıyordu. Böylece Almanya'da savaş aleyhtarı hareket hızçla biçimde parlamonto dışına kaydı. alman barış hareketinin o yıllardaki başlatıcılarının en büyük sorunu, hareketi partilerden ve devletten kesinlikle bağımsız yürütmekti. Çünkü, Alman hükümetinin halkın eğilimine karşı tamamen ABD'ye angaje olmak zorunda kalması, sosyal demokratların da buna boyun eğmesi, resmi siyasal platformun cilvelerini ve güvenilmezliğini öğretmişti. Paskalya yürüyüşü-hareketi **(Ostermarschbewegung)** adını alan hareketi başlatanlar, yaptıkları işi şöyle tanımlıyorlar: **"Bu hareket, üyeleri kadroları olan bir hareket değildir. Belli bir konuda aynı kanıyı paylaşan bağımsız yurttaşların esnek ve eylem bazındaki birlikteliğidir.** Böylece, barış hareketi, demokrasi anlayışını değiştirmeye ve doğrudan demokrasiyi oluşturulmaya çalışıyor, partilerin kayıtsız şartsız siyasi vekâletini de reddetmiş oluyordu. Düşünce şuydu: "Savaş politikası yalnızca insanlığın varlığını tehlikeye atmıyor; birey olarak insanların düşünce ve haysiyetlerinin hükümetler tarafından ayaklar altına alınmasına yol açıyor."

Paskalya yürüyüşü hareketi hızla gelişti. Başlangıçta, sloganları, talepleri ve örgütsel işleyişi önerileri değerlendirerek kararlaştıran Merkezî Konsey, bu yürüyüşlere solcuların katılmasına olanak tanımıyordu. Ama sonra, hem soğuk savaş geleneği iyice zayıfladı, hem de barış hareketinin talepleri (devletin kaale almamasına koşut olarak) genişlemeye başladı. 60'ların ortalarında sol eğilimliler de Paskalya yürüşüyü hareketine katıldılar. Bu dönemin ilkesi "Hangi biçimde, hangi blokta ve han-

➡

gi ülkede olursa olsun-Atom silahlarına hayır!'' idi.

Barış hareketinin tabanı ve taleplerinin genişlemesi, büyüyen gençlik ve öğrenci hareketinin bütün eylem ve gösterilere damgasını vurmasıyla birlikte gelişti. Hareketinin yaş ortalaması düşmeye, kilise adamlarının, yaşlı aydınların yanında öğrenciler boy göstermeye başladı. 1963'te, Paskalya yürüyüşlerinin ''şarkılı ve müzikli'' yapılması kararlaştırıldı. 1964 yılında, solcu bir sanatçı boynunda **''Ben bir eşeğim çünkü nükleer silahlanmadan yanayım!''** yazılı tabela taşıyan bir eşekle gösterilere katıldı. 1965 yürüyüşünde, bir çok kişi tabutlarla yürüdü. O zamanlar Avrupa böylesi 'şirinliklere' hiç alışık değildi. Bu değişik anlatım ve propaganda yöntemleri, barış hareketini halka 'yaklaştırdı' ve hızla yaygınlaşmasını sağladı. Almanya'da yürüyüşlere katılanlar: 1965'de 130 bin,: 1966'de 145 bin: 1967'de 150 bin: 1968'de ise 300 bindi.

Resmi çerçevede ise, barış hareketi giderek sertlikle karşılık görüyordu. Meskun olmayan mahalleler yürüyüş güzergâhı olarak saptandı: megafon kullanımı yasaklandı; sloganlara, pankartlara sansür kondu. **SPD,** üyelerine bu gösterilere katılmayı yasakladı. Ancak, karar alındıktan bir sene sonra, 1965'de, partinin bir çok kent teşkilatı, bu karara uymayı reddettiklerini açıkladı.

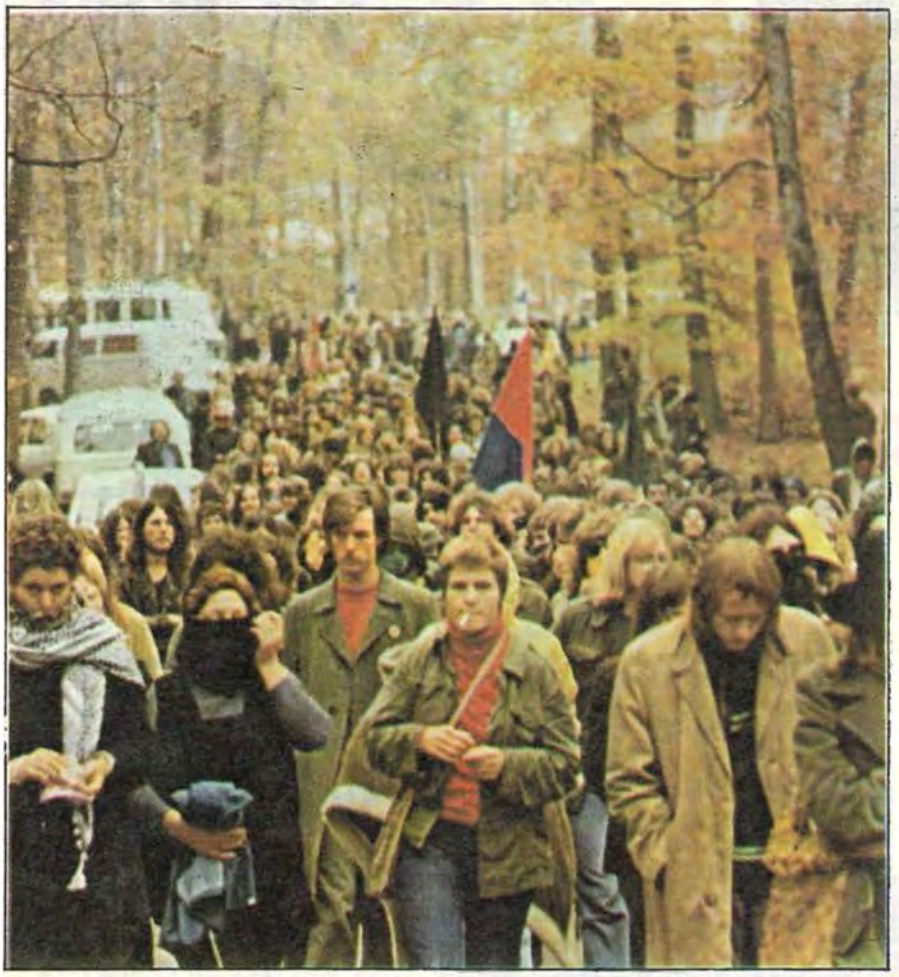

60'larda barış hareketinin örgütleyicileri, önceleri solcuları aralarına almak istemiyorlardı. Fakat giderek öğrenci hareketi barış hareketinin bütününü belirleyen ve yönlendiren bir etkinlik kazandı.

Alman öğrenci hareketinin güçlü örgütü **SDS** (Sosyalist Alman Öğrenciler Birliği), barış hareketine giderek daha yoğun biçimde katılmaya başladı. Hedef, ''bombaları protesto'' gibi sınırlı bir amacı olan barış hareketi içindeki çeşitli unsurların birleştiği asgari müşterekleri genişleterek, sosyalist kitle hareketine dönüştürmekti. Paskalya yürüyüşünün programına, 1965'de Vietnam savaşının protesto edilmesi, olağanüstü hal yasalarının reddi gibi maddeler dahil edildi. 1968'de kampanyanın adı **''Demokrasi ve Silahsızlanma Kampanyası''** olarak değiştirildi. **SDS,** hem hareketin ''bağımsızlık'' temel ilkesini sonuna kadar korumuş, hem de din adamlarından liberal pasifistlere kadar geniş ve çoğulcu bir kitleyi çok daha geniş bir muhalefet temelinde birleştirmişti. Bu da, savaşın çirkin görünümünün ardında yatan gündelik ve barışçı yüzlü mekanizmalar eleştirilerek yapılıyordu; taa 50'lerde, Hıristiyanların **''insan haysiyetine ve düşüncelerine değer vermeyen sistem''** şeklinde formüle ettikleri gibi... Sorun eleştiriyi uç noktaya kadar götürmekti, **SDS** bunu yapıyordu.

Ancak, 1968'deki 100 bin kişilik büyük yürüyüşten sonra, barış hareketi birden sönüverdi. Aynı anda Amerika'daki barış hareketide sönüyordu ve bunun nedeni, tek mücadele motifi olan Vietnam savaşının bitmesiydi. Almanya'daki barış hareketi ise, üst üste darbeler yedi. Çıkmaması için o kadar mücadele edilen olağanüstü hal yasası yürürlüğe kondu. Bu büyük bir yenilgiydi. İnsan kendilerini o kadar güçlü ve etkili sanıyorlardı ki, bu yenilgiyi kavrayamadılar. Gerçi hareketin radikal unsurları daha da sertleşti ama, ''normal'' yurttaşlar, devletin artan baskısı karşısında evlerine döndü. **SDS**'in zayıflayıp dağılması bu geri çekilmeyi hızlandıran bir etken oldu. Hareketin geleceği açısından en önemlisi, Varşova Paktı ülkeleninin Çekoslovakya'yı işgal etmesiydi. Sovyetler Birliği'ne yakın gruplar, barış hareketi içinde yıllarca tekrarladıkları ilkeleri bir yana bırakarak bu müdahaleyi destekledi. Hareket, güvenilirliğini ve ilkeliliğini büyük ölçüde yitirdi. Bağımsız sol gruplar, bu karışık duruma hakim olamadı. 1969'da, Sovyetler Birliği yanlısı gruplar paskalya yürüyüşünün yerine ''paskalya eylemleri'' adını verdikleri bir şeyler yapmaya kalktı; fakat bu da kendi camialara ile sınırlı kaldı ve barış hareketi hızla ölgünleşti. Asgari müşterekler artık kurtarmıyordu.

İngiltere, 1958. Protestocu sayısı: 700. Almanya, 11 Mayıs 1968. Yürüyüşe katılanlar: 100 bin kişi.

YENİ BARIŞ HAREKETİNİN ESKİ SORUNU

ASGARİ MÜŞTEREKLERİN SINIRI MI?

70/80'lerin barış hareketi, 60'lı yıllardan oldukça zengin bir protesto geleneği devraldı. Bunun en önemli parçalarından biri, alışılmamış ve "şirin" protesto biçimleriydi. Ancak, bazıları, bu tür "şirinliklerin" sembolikleşerek hareketi yerinde saydırdığını söylüyorlar.

Barış hareketi, uzun süre uyuduktan sonra, 70'lerin ortalarında yavaş yavaş yükselmemeye başladı. Bunun iki nedeni olduğu söylenebilir: 68'de sindirilen toplumsal muhalefetin yeni protesto biçimleri geliştirmesi ve kendini tazelemiş olması, geçmişte en büyük kitleliliğe ulaşan barış hareketinin de tazelenmesi için birikim oluşturmuştu. İkinci ve dış neden, silahlanma yarışının olağanüstü boyutlara varması, nükleer savaş tehlikesinin güçlenmesiydi.

Silahlanma yarışının 'yıldızı' ABD'de, 70'lerin sonlarında zencileri, kadın hareketinin, nükleer savaşa karşı doktorlar hareketinin ve kilisenin temel itkiyi sağladığı **"Freeze Campaing"** (Dondurun! -kampanyası-) gündeme geldi. ABD ile SSCB'nin atom silahlarını üretmeyi ve geliştirmeyi karşılıklı olarak dondumalarıydı istenen. Bu kampanya, **Reagan**'ın başkanlığa seçilmesiyle iyice hızlandı. Kovboy-başkan 1985'e kadar toplam 1.6 trliyon dolarlık silahlanma harcaması öngörüyordu. 10 Mart 82'de, tarihte görülmemiş bir şey oldu: Freeze-kampanyası parlamento içinde destek buldu! Demokrat senatör **Kennedy** ve Cumhuriyetçi senatör **Hatfield**, hükümetin **"silahlanma dengesi ABD aleyhinedir, onun için bu işi sürdürmeliyiz"** tezine karşı çıktılar. Senatörlerin karşı çıkışını desteklemek için 1 milyondan fazla imza toplandı.

Avrupa'daki barış hareketi, İngiltere ve (özellikle) Almanya merkezli olarak genişledi. Almanya'da paskalya yürüyüşleri hortladı, hem de eskisinin pabuçunu dama atacak dev gösteri ve yürüyüşlerle. 1978'de, **Manchester** belediyesi İngiltere'ye **Cruise Missiles** füzelerinin yerleştirilmesini protesto etti ve **"kendi kentlerinin bunun dışında tutulmasını"** istedi. Dünyanın köy-köy, kent-kent, ülke-ülke nükleer silahlardan arındırılması düşüncesi, hızla yaygınlaştı. Japonya'da iki kent, Washington'un (ABD başkenti) iki kasabası, Sicilya'da iki köy kendilerinin **"atom silahlarından arındırılmış bölge"** ilan ettiler. Geçtiğimiz yıllarda, evinin bahçesini bile 'arındırılmış bölge' ilan ederek protestoya katılanlar oluyordu. Bir Alman yazar, bunu eleştiriyor: **"Tamam, içki içtiğimiz masayı da 'arındırılmış bölge' ilan edelim, onun üstüne de kimse füze yerleştiremesin!"** Gerçekten, iş bir noktadan sonra fazlaca sembolikleşti. Fakat, "arındılmış bölge" fikrinin yaygınlaşması, barış hareketinin yerelleşmesine büyük katkı sağladı. Harekete plebisiter bir yön getirdi. **"Herkes kendi bulunduğu yerden ve kendi başına da bir şeyler yapabilir, yapmalıdır"** düşüncesini insanlara aşıladı. İngiltere'deki **Brandfort** kasabası şöyle bir ilan verdi bir gün: **"Brandfort'u barış sırasında ziyaret edin. Zira savaşta**

➡

Değişik gruplar arasında "asgari müştereklere" dayalı bir ittifak olan Barış Hareketi, şimdilerde bu ittifak mantığını daha "ilkeli" kılmanın arayışı içinde...

Barış Hareketi

Brandfort'un parçaları ziyaretinize gelecek!"

Hıristiyanlık

Barış hareketinin en önemli unsurlarından biri de Hıristiyanlık. Almanya, İngiltere ve Amerika'da binlerce papaz barış hareketine doğrudan katılıyor. **Papa 2. Jean Paul**'un silahlanmayı sürekli kınaması, kiliselerin muhalefetini neredeyse kurumsallaştırdı. Bu arada, İsa'nın eşitlikçi, adaletçi fikirleri yüzyıllar sonra yeniden hatırlanmaya başlandı. Son yıllarda gençlik arasında dinin yeniden keşfedilmesi, yalnızca umutsuzluktan ve kıyametin yaklaştığına inanılmasından değil, İsa'nın 'hümanist', 'toplumcu' ve 'ezilenlerin önderi' gibi sıfatlarıyla öne çık(arıl)masından kaynaklanıyor.

Milliyetçilik

ABD'de ile Avrupa'daki hareketler arasında da anlaşmazlıklar var. Avrupalılar, Amerikalıları **"nükleer savaş evhamına kapılıp Avrupa'ya yerleştirilen Cruise Missiles ve Pershing füzelerini gözden kaçırmakla"** suçluyorlar. ABD'deki barış hareketi, gerçekten, Avrupa'dakine göre oldukça muğlak ve fikir yönünden zayıf bir hareket. İngilizlerle Almanlar arasında da çekişmeler var. İki sosyalist düşünür, Alman **Bahro** ve Fransız **Gorz**, yakın zamanda birbirlerini oldukça sert bir dil kullanarak "milliyetçilikle" suçladılar; barış hareketi bağlamında! 68'de bütün dünya Vietnam'ı destekleme noktasında birleşmişti; düşman ve dost dıştaydı. 80'lerde ise herkes kendi ülkesine yerleştirilecek füzenin derdindeydi; tehlike içteydi artık. Tehlikenin içselleşmesi, barış hareketinin evrenselleşmesi açısından etkili olacak bir unsur aslında. Fakat, hâlâ "bizim ülkemize yerleştirilecek füzeler-sizin füzeler" ayrımı tuhaf biçimde varlığını koruyor. Sınır tanımayan füzeler, sınırlar içinde engellenmeye çalışıyordu. Bu milliyetçi önyargıyı kırmak için de girişimler var tabiî. 6 Mayıs 1984'te, otonom gruplar Alman barış hareketinin programına **"NATO'dan çıkalım!"** tezinin de dahil edilmesini istediler: "NATO çatısı altında, silahlanma yarışına karşı mücedele edemeyiz". Sosyal demokratlar ve bazı kilise grupları, bunun "ulusal çıkarlar" nedeniyle reddettiler! Aynı açmaz, "blok mantığı" açısından da söz konusu. Sovyetik gruplar, 68'deki tutumlarını sürdürerek, aslında **"füzelere ve nükleer savaşa karşı"** olmaktan çok, **"karşı tarafın füzelerine karşı"** mücadele veriyorlar. Doğu Almanya'dan 'atıldıktan' sonra Batı Almanya'da yaşayan sosyalist düşünür **Rudolf Bahro: "ne NATO'ya, ne Varşova Paktı'na, ne de ikisine birden... mücadele edilmesi gereken şey, bir bütün olarak bu iki kutuplu sistemdir"** diyor. Bu arada, Doğu Almanya'da da oldukça yaygın bir barış hareketi olduğundan söz etmek gerek. Bu harekete bağımsız sol gruplar, Hıristiyanlar katılıyor.

Barış Hareketi 80'lerde uluslararasılaşmanın bunalımını da yaşıyor. "Bizim füzeler-sizin füzeler" tartışması hâlâ bakî...

Bazı gruplar, (biraz da Vietnam Savaşı'nın bitmesiyle birlikte barış hareketinin de bitmiş olmasını hatırlayarak) nükleer silahlara hayır demekle yetinilmemesi gerektiği kanısındalar. Hollanda hükümetinin nükleer silahları konvansiyonel silahlarla ikame etmek için bir komisyon kurmuş olması, bu grupları genel olarak silahlanmaya karşı çıkarak böylesi "sahte çözümleri" engellemeye yöneltiyor. Bazı gruplar, silahlanmanın olmadığı dünyanın nasıl olacağını şimdiden planlamaya, böylece hareketi sadece bir şeye karşı olmaktan çıkarıp olumlu bir yöne sevketmeye çalışıyorlar. ABD'deki **"Jobs with Peace"** (Barış iş olanağı sağlar) kampanyası, silahlanma harcamalarının sivil yatırımlara dönüşmesini istiyor. Avrupa'da, bu konuda daha radikal gruplar da var.

Hangi müşterekler?

Yazar **Andreas Buro**, 1969'la birlikte barış hareketi doruğundan hızla aşağı inerken, bu hareketin **"sosyo-kültürel bir öğrenme süreci"** olarak tanımlanması gerektiğini söylüyordu. Gerçekten, toplumsal muhalefete barış hareketinin öğrettiği çok şey vardı: bireylerin ve grupların kendilerine özgü düşüncelerini serbestçe ifade etmelerinin önemi; bu çerçevede muhalefet hareketi içinde bir sürü otonom grupçuğun varlığının getirdiği yararlar; siyasal muhalefetin toplumda yaygınlık kazanmasının ve 'muhafazakâr' bilinen kesimlerin de bir toplumsal muhalefet hareketi içinde yeralabileceğinin mümkünlüğü... 70'lerin ortalarından itibaren barış hareketi bu 'öğrendikleriyle' yeniden başladı. 80'lerle birlikte doruğa ulaştı.

Şimdilerde yine sönme alâmetleri gösteriyor. Bunun nedeni, hareketin çoğulcu ve renkli yapısını sağlayan 'asgari müşterekler'in ilkesel olmaktan çıkıp düz ittifak mantığı içinde saptanır olmaya başlaması. **"Başkan Reagan'ı bile barış hareketi ittifakına dahil edecek ölçüde"** genişletilen ve içeriği doldurulmayan asgari müştereklerin, hareketi (beklenenin aksine) daha dar ve marjinal bir çevreye sıkıştırdığını gören bağımsız gruplar, **yeni** ve **tanımlı** müşterekler saptamaya çalışıyorlar. En küçük ortak paydanın asgari müşterek olarak saptanmasının yanlış olduğunu, ortak paydanın hareketin bütün unsurları tarafından hareket içinde tanımlanması gerektiğini savunuyorlar. Hareketin sönmesini **içten** engellemeye çalışan bu grupların mücadele etmek zorunda olduğu dış koşullar var bir de tabiî. 80'ler boyunca yükselen muhalefete rağmen Batı Avrupa'ya füzelerin yerleştirilmesinin önüne geçilememesi, toplumda büyük bir tevekkül ve hayal kırıklığı yarattı. Bunu kırmak için, muhalefeti sembolik yönüyle (binlerce kişinin elele yürümesi gibi) değil, yeni kavramlar ve öneriler getirerek geliştirmek gerekiyor. □

NÜKLEER GÜÇ, "DUVAR" ve GENÇLİK

"Eğitime ihtiyacımız yok
Düşünce denetimine ihtiyacımız yok
Sınıftaki karanlık, ince alaylara da.
Öğretmenler çocukları kendi
başlarına bırakın
Hey öğretmen, bizi kendi başımıza
bırak.
Hepsi hepsi, duvarda bir tuğla daha
Hepsi hepsi, duvarda bir tuğla
dahasın sen.

PINK FLOYD, "The Wall"dan.

AYŞENUR UÇKAN

Son yirmi yıldır dünyanın içinde bulunduğu enerji bunalımına karşı en uygun çözüm olarak geliştirilen **nükleer güç politikası**, nihayet, ülkemizde de gündeme geldi. Kuşkusuz,kamu önünde ve içinde tartışmaya açık olan bir gündem maddesi değil bu. Basından sezebildiğimiz kadarıyla, santralların yapımı kararı çoktan yetkili merciler tarafından alınmış olup, şimdilerde, bu karar hakkında yurttaşlar bilgilendiriliyor ve ilgimiz yalnızca santralların yapım maliyeti üzerinde odaklaştırılmaya çalışılıyor: Yurttaşların en büyük çoğunluğunun alkış tutabileceği en düşük maliyet. Öte yandan hükümette tartışıldığı bildirilen bir gündem maddesinin de mucizeler yaratan Japon Eğitim Modeli olduğunu biliyoruz. Ve Türkiye'de nüfusu hayli kabarık olan ve ciddi bir eğitim sorununu sırtında taşıyan, "yarının büyükleri/geleceğimiz" olarak gençlik var. Ayrıca devlet adamları ve aydınlar arasında çeşitli biçimlerde tartışılan bir konu da **demokrasi.** Ve "insanlık", mümkün bir nükleer savaş tehdidi altında. Ve dünya, nüfusunu barındırmak için küçük gelmeye başladı, çünkü insanlık büyüdü, oyun çağını çoktan geride bıraktı ve okullu oldu.

Bununla/bunlarla birlikte, Batı'da yükselmekte olan çeşitli **otonomist** hareketlere ilişkin haberleri de yine basında az sayıda yayın aracılığıyla ediniyoruz. Amerika ve Avrupa'da, alternatif enerji kaynakları içinde en yaygın kullanım alanını bulan nükleer enerjinin

Şimdi okullu olduk
Atomu parçaladık
Gururluyuz hepimiz
Hep büyüyor gücümüz

seçimi ve bunun toplumsal, politik ve biyolojik düzeydeki sonuçları, ekolojistlerden radikal feministlere kadar geniş yelpazenin ilgi odağını oluşturuyor. Ekim 1983'de Avrupa'ya yerleştirilmeye başlanan nükleer başlıklı füzelere karşı gelişen protesto gösterilerinin tek hedefinin savaş aleyhtarlığı olmadığına özellikle dikkat etmek gerekiyor. Meşru ya da meşru olmayan her türlü **terör** biçimine karşı **desantralizo** (ademi merkeziyetçi) ağlar içinde biraraya gelen bu otonomist gruplar, özellikle, yaptıkları "anti-terör" protesto gösterileriyle dikkatimizi çekiyor. Bu, henüz,. dünyanın alışık olmadığı bir tarz olarak görülüyor ve çoğunluk tarafından "etkisiz", "gayriciddi" olarak değerlendiriliyor. Çünkü çeşitli bölgelerdeki gösteri alanlarında çekilen fotoğraflarda "garip" kılıklı kadınların ve erkeklerin kucaklarında bebekler ve çocuklar görüyoruz.

Bu arada, İngiliz rock topluluğu **Pink Floyd**'un "The Wall" adlı albümünden **Alan Parker**'ın yaptığı, aynı adı taşıyan bir film izliyoruz (izlemeyenler de mutlaka izlemeli): Sürekli TV karşısında bir erişkin -çocukluğuna katlanan bir erişkin-, bir çocuk -erişkinliğine katlanan bir çocuk- olarak Pinky. Bedenlerin fersahlarca uzaklığa kan fışkırtarak parçalandığı bir savaş. Gökdelenler boyunca yükselen, kanalizasyonlar boyunca genişleyen bir kentin mazgallarına dökülen insan kanı. Silahlara dönüşerek büyük patlamalar yaratan fallik öğeler. Bir üniforma/üniformalar. Deforme olmuş (domuzlaşmış) suratlarıyla bir kayış sistemi üzerinde tek sıra halinde gayet disiplinli bir biçimde ilerleyerek, sonunda bir kıyma makinesinden kıyma olarak çıkan çocuklar; dövülerek/"sevilerek" cezalandırılan çocuklar. Yıkılamayan bir duvar/duvarlar. Bedenini ve aklını sarmış olan kurtçuklardan arındıktan sonra de barış hareketinin talepleri (devletin kaale almamasına koşut olarak) genişlemeye başladı. 60'ların ortalarında sol eğilimliler de Paskalya yürüşüyü hareketine katıldılar. Bu dönemin ilkesi "Hangi biçimde, hangi blokta ve hangi ülkede olursa olsun-Atom silahlarına hayır!" idi.

Barış hareketinin tabanı ve taleplefaşist ideolojinin bir lideri olan **Pinky.**

Kaz adımıyla ordular halinde yürüyen çekiçler. Tuğlalar, tuğlalar, duvar... Bir savaş dönüşü. Açılmış kolları duvara dönüşen bir anne; savaşta ölen ve ardında sadece bir duvar tuğlası bırakan baba. Sırtlan sırıtışlı öğretmen/ler... Kısacası, sımsıkı, kendi başına soluk aldırmayan kurumlaşmış bir denetim biçimi.

Yeryüzünde "enerjik" olarak yaşayabilmemizin bir garantisi olarak sunulan nükleer güç politikası. Ve yine bir gelecek garantisi olarak sunulan gençlik.

Japon mucizesi, nükleer bomba-santral; Patladık, Patlayacağız!

Nükleer güç politikası, **öncelikle**, politik bir **seçimdir** ve varlığını ancak bir ordu-polis devletinde sürdürebilir ki böyle bir devlet biçiminde demokrasiden söz edilemeyeceği kesindir. Nükleer güç politikası, otoriter bir denetim altında tutulmak istenen bir toplum için biçilmiş kaftandır. Bu santrallar, belli bir toplumu empoze etme ve bu topluma -bir başkasına değil- **geri dönüşümsüz** olarak ulaşma amacını önceden belirleyen araçlardır. Ve insanlık, pek yakın bir gelecekte, ortada nükleer santralların bulunduğu bir toplama kampında yaşamaya mahkûm edilmiştir. Kim tarafından? **"...bilim-teknik-endüstri üzerine kurulu ve giderek mevcut iktidarları tek başına meşru kılmaya yetecek bir duruma gelmekte olan bir ideoloji... Bilimsel yöntem insanın doğayı gittikçe daha etkili bir biçimde hâkimiyet altına alınmasına izin verirken, aynı zamanda da insanın insan tarafından etkili bir biçimde hâkimiyet altına alınmasına olanak verecek araçları üretmiştir... Teknoloji böyle bir dünyada, insan özgürlüğünün eksikliğini de rasyonel kılmakta ve 'kendi yaşamını belirlemenin, otonom olmanın** teknik olarak **olanaksız olduğunu' ortaya koymaktadır."** **(Kürşat Bumin: Batı'da Çocuk ve Devlet, s.175).**

Ülkemizdeki nükleer santralların yapımına **Akkuyu**'da başlanacak: "Santrallar elektrik üretecek."

Okul öncesi eğitimin bebeklikten başladığı ve okul sonrası eğitimin ölünceye kadar sürdüğü ("okulun genişleyen avlusu") Japon eğitim modelinin ülkemize en uygun model olduğunu açıklayan Millieğitimgençlikvespor Bakanı **Vehbi Dinçerler**, bu modelin sonuçlarını pek gözönüne almıyor galiba. Ya da çocuklar ve gençler arasında en yüksek intihar ve mide hastalıkları oranını verenlerin "Japon mucizesi"ni, bireysel otonimelerini yitirerek/yitirtilerek yaratanlar olduğu hakkında bizden hayli farklı düşünüyor. Onca "bilgi"yi **sindirmek** kolay olmasa gerek. Yine de bu modeli hepten reddedemeyiz; çünkü bu modelin en başarılı yanı, **toplumsal bellek üzerindeki şiddetli tahakkümü** olsa gerek. "Unutulmaması gerekenler" ve "unutulması gerekenler", yada "ayrıntılar", başlıklı iki liste ile kuşatılmış durumdayız.

"Erkek kadına, kadınsa erkeğe, Hiroşima'ya bakıyormuş gibi, bakar. Ve birden yavaşça erkeği çağırır. Uzaklardan, büyük bir şaşkınlığın içinde kaybolup gitmiş gibi çağırır erkeği. **Onu evrensel unutuluşun derinliklerine gömmeyi başarmıştır."** **(Marguerite Duras, "Hiroşima Sevgilim"den.)**

Ayy, patlar mı?

Bugün nükleer bir savaş ihtimalinden söz edildiğinde, ister istemez, Hiroşima da bir "ayrıntı" mıydı diye düşünüyorum. Eğer böylesine büyük çapta ve çok kısa sürede olup bitebilecek ve bir katastrof hikâyesinin sonuyla çakışacak olan bir savaş tehdidi altındaysak hâlâ, kuşkusuz, bir "ayrıntı"dan ibaret olan Hiroşima'nın sonuçlarını da toplumsal bellekten sildik/silindi. Ama, atomun elektron bombardımanıyla

Ailecek nükleer savaşı protesto etmeye gelmişler. Haftasonunda böyle yapan birçok kişi var....

parçalanabileceğini gayet iyi biliyoruz. Taşın $x = 1/2gt^2$ formülüne göre düştüğünü de biliyoruz. Hiroşima'da $E = mc^2$ de $x = 1/2gt^2$'ye göre binlerce insanın başına düşmüştü. Kuşkusuz, bu düşüş, "dersimiz" dışında; dahilinde olanlar ise kurallara itaatkâr bir biçimde uyma ve bilimin sonuçlarını **sonuna dek** izleyerek bilim-teknik-endüstri üzerine kurulmuş olan "gerçek toplum"lar yaratma. Neyse ki tembel, aklı hep haşarılıkta olan öğrenciler hâlâ var. Ama onların bir kısmı da islâh evlerine, hapishanelere ya da akıl hastanelerine kapatılıyor. Yani gezegenimizde, son yirmi yılda, "suç" oranında olağanüstü bir artış var; **intihar**ı da suç sayacak (ki bu da "yaşamdan bir istifa hakkı" olarak anlaşılabilir) ve "suçluluk duygusu" içinde kıvrananları da hesaba katacak olursak, bu artış karşısında dehşete düşmemiz gerekir. Ama bu yıllar içinde geliştirilen "teknik yönetim/denetim" biçimlerine çevirince gözlerimizi, durumun hiç de o kadar "umutsuz" olmadığını görüyoruz: Pek yakında, "toplum" adına bireyselliklerini yitirmiş sıradan bir **öğrenci-yurttaş** olacak olan bizler "okulun genişleyen avlusu"-"nda ya da ortada nükleer santralların bulunduğu modern toplama kamplarında "güven altına alınmış doygunluk-

lar"ımızı hiç tasaya düşmeden, yani uyuşturulmuş olarak, yaşayacağız. Ve suç bizden hep uzak duracak.

"Akıl Çağı'nda gerçekten insan olmak, bilime, teknolojiye, ilerlemeye hayranlık duymak anlamına geldiği için, bunların sağladığı nimetleri isteristemez tepkilerin bilimsel-teknik müdahaleye uğramaları meşru kılınmıştır." (Kürşat Bumin, a.g.e., s.183).

22 yaşında bir "deli" tanıyorum. Terapi'nin koridorlarından geçtikten sonra "serbest" (ama raporlu) olarak dolaşma iznine "hak" kazandı. Teşhisi: "Kronik şizofreni". "Süregen akıl yarılması"ndan muzdarip bu kişinin "düşünce içeriğindeki bozukluk" ise şu sözleriyle dosyasına kaydedildi: **"İran-Irak savaşında binlerce insanın ölümünü en-**

Yaşamdan el çektirilme ile istifa etme arasındayız. Neyse ki insanlık ilerliyor! Giderek daha gelişkin bombalar yapılıyor...

gelleyemediğim için kötü-kötü cinsler ve insler tarafından acı çekmem için Erzurum depremiyle cezalandırıldım." Belki de bu "deli" Hiroşima'yı bilmiyor, ama hiç kuşkum yok ki, yıllarca evinde ve okulda mümkün bir nükleer savaşın kostümlü provalarını yaşadı. Kliniklerde ise değişen sadece kostümler oldu.

"Bilimsel-teknik" bir sorun olarak saptanan nükleer güç kullanımında gençliğin ilgi konusu olabilecek ne gibi bir özellik vardır?

Nükleer güç politikası, **antidemokratik** bir süreçtir. Bu politika örneğinde açık olarak görebileceğimiz gibi **"Teknoloji büyük boyutlar kazanınca, onun yönetimi de bürokrasiyi, merkeziyetçiliği, hiyerarşiyi gerektirmektedir. Toplumun denetiminden çıkan bir teknoloji demokrasiye hak tanımamaktadır."** (Kürşat Bumin, a.g.e., s.180.)

Doğanın **ölüm-üretici bir tarzda denetim altına alınması insanın insan tarafından tahakküm altında yaşamasıyla paralellik taşıyorsa eğer, toplumun bilim ve teknik tarafından denetim altında tutulması süreci tersine çevrilerek bilim ve teknolojinin kamu denetimi**nden geçmesi sağlanmalıdır. Gençlik ise iddia edildiği üzere "geçici bir dönem" olmayıp belli bir sürecin **kendinde-otonom bir anıdır** ve bundan dolayı demokratik toplumlarda onayı alınması zorunlu olan bir **kamu** kesimidir. □

Bu gördüğünüz, dört sayı sürecek olan bir posterin ilk vâdesi. Dört ay boyunca orta sayfada çıkacak olan parçaları altalta ekleyerek posteri tamamlayacaksınız. Duvar, kapı ve dolap satıhlarına yapıştırılması tavsiye olunur. Poster, "Mümkün bir geleceğin vârisleri" adlı bir dia gösterisine refakatçi olarak tasarlanmıştı. Ancak, parasal olanaksızlıklar projeyi suya düşürdü; poster bakî kaldı. Poster, bir nükleer savaştan sonra yokolacak bazı "ayrıntıları" alfabe formunda sunuyor. Atom bombası patladıktan sonra ne olabilir: yıkıntılar, cesetler, belki; ama daha çok, yalnız ve suskun insanlarla dolu boş, anlamsız bir dünya. Ve şu soru zihinleri kurcalayacak mı: "Sonra?

Şimdi'nin daha açık seçik bir uzantısı değil mi?" Bugünkü, savaşsız BATI uygarlığı, kurumlarıyla, iktidar ilişkileriyle ve kurumlaşmış cinselliğiyle gündelik bir şiddet boyutunu içermiyor mu? Bu ilişkiler, "korkulan geleceğe" (nükleer savaşa) yönelik bir sistemin işleyişinden kaynaklanıyor; aynı zamanda da bu küçük küçük ayrıntılar geleceği belirleyen 'mikrop'lar. Bunun için: "Mümkün bir geleceğin vârisleri". Bir nükleer savaşta kaybedebileceğimiz şeyleri düşünürken, bu geleceği değiştirmenin en aktif yolu, galiba, "kaybedilecek şeyleri" dönüştürmekten geçiyor...

Hazırlayanlar: ÖZGÜR UÇKAN, AHMET SİPAHİOĞLU, AYŞENUR UÇKAN, SEMİH KAPLANOĞLU, OLCAY HALULU.

NÜKLEER PATLAMADA NELER YOK OLACAK

A ATOM

B BOMBA

C COCA-COLA

Ç ÇOCUK

D DEMOKRASİ

NATO'DAN JOSE'YLE KONUŞTUK

OLCAY HALULU

Gençlik ve Toplum adına, "Kuzey Atlantik" Teşkilatı'nda daimi temsilcilik yaptıktan sonra Güney Afrika Pretorya'ya Büyükelçi olarak atanan Portekizli **José Manuel P.de Villas-Boas** ile konuşmak üzere randevu yeri olan Teşkilat binasına doğru ilerliyoruz. Bir adımda bir durdurularak kontrolden geçiyorum. Yaptıkları işten hiç de rahatsız gibi görünmüyorlar. Hiç bitmeyecekmiş gibi görünen mesafeyi geçip, kapının önünde buluyoruz kendimizi. Binanın "otuz beşinci" katında bizi bekleyen Temsilci'ye gitmek için, bir süre asansör arıyoruz. Sonunda buluyoruz (belamızı mı bulduk yoksa?). Bir füze formunda olan asansöre, yiğitlik gösterisi yapmadan binip, düğmeye basıyoruz. Asansör bir eğri çizerek kata varıyor. Şimdi de odayı bulmak üzere, sanki bir savaş halindeymiş gibi karartılmış, loş koridorda hayretler içinde yürüyoruz. Yıllar önce başlayan Cenevre Silahsızlanma Konferansları'ndan kalma mahrem dosyalar, tutanaklar, yerlere gelişigüzel atılmış ve nerden geldiği belli olmayan bir esintiyle oradan oraya uçuşan nükleer başlıklı füzelerle ilgili planlar, çizimler ve yer bulunamadığı için olsa gerek, üstüste yığılı bir biçimde duran ve geçici olarak ikamet eden Pershing-2.ler, taktik ve stratejik, balistik ve anti-balistik füzeler. Kimileri rampalarına yerleştirilmiş ve dışkıladıkları dumanlarla, stilize edilmiş Hürriyet Heykeli'ne benziyorlardı. Bu sırada iki vazifelinin konuşmalarına tanık olduk.

Birici vazifeli— **Kaç defa dilekçe ile başvurdum ama hiç umursamadılar. İnsaf yau, her gün atom bombasını bu bavulun içinde millerce yol katederek taşımak insanı ne kadar yoruyor bilmiyorlar mı?**

İkinci vazifeli— Bu kadar yorulduğunu tahmin etmiyordum.

Birinci vazifeli— **Yani, n'olur sanki şu bombayı el çantası büyüklüğünde yapsalar da bu ızdıraptan kurtulsak.**

Biz— **Mümkündür de.**

Kapıyı çalıyoruz ki, hafif bir elektrik çarpmasıyla "giriniz" işaretinin verildiğini anlıyoruz. Bizi samimi bir havada karşılıyor **José Manuel P.de Villas-Boas.** "Dost ve Müttefik" Türkiye'den geldiğimizi öğrenince sevinçle el çırpıyor ve bunun şerefine bir füze patlatıyor. Kendisini teskin etmeye çalışıyoruz, bize çok ısındığını söyleyerek ona kısaca José dememizi istiyor. Oldukça çıplak (sadeliği sevdiğini söylüyor) bir odada sormaya başlıyoruz.

— **Teşkilat içinde Amerika ve Avrupa ulusları arasında askerî düzeydeki stratejik çelişkilerin varlığı nedeniyle İttifakın geleceğine kuşkuyla bakanlar var José, sen ne düşünüyorsun?**

José— "Otuz beş yıldır **barışı** korduğunu" kabul etmelerine rağmen, şaşkınlık, buhran içinde ve günlerinin sayılı olduğunu söylemektedirler. Kıyamet Günü'nün kahinleri İttifakın, Avrupa ile Kuzey Amerikalı Müttefikleri arasında uçurum büyüdükçe büyük tehlikede olduğunu ve her ikisinin kendi yollarında batağa sürüklendiklerini ve İttifakın bu açılan çukura düşeceğini söylemektedirler. Her ne kadar **transatlantik diyalogu** zorlaştıran bazı güçlükler varsa da, İttifakın böylesi bir görünümü yansıtmadığından eminim.

— Peki José, sence bu İttifak, kamuoyundan yaygın bir destek görmekte midir?

José— Son kamuoyu yoklamalarımızın gösterdiği gibi Müttefik ülkelerdeki halk çoğunluğu İttifakı desteklemektedir.

— **Örneğin?**

José— Portekiz'de **anlamlı bir çoğunluk NATO'dan yanadır ve** ülkesinin NATO üyesi kalmaya devam etmesini **istemektedir.**

— **Batı'da değişik nitelikteki hareketlerin biraraya gelerek silahlanmaya karşı sürdürdükleri gösteriler, gündelik hayatın siyasallaşması ve demokrasiye sahip çıkılması bakımından olumlu bir işaret sayabilir miyiz? Yanı sıra, kamuoyunun kendi dışında gelişen karar alma süreçlerine müdahalesini nasıl karşılıyorsun?**

José— Batı demokrasilerinde **halk,** giderek siyasi **işlere karışmakta ve güvenlik** politikasını doğrudan etkilemek **istemektedir.** Nitekim, kamuoyu daha

çok "demokratikleşmiş" ve "siyasallaşmıştır"; bu da pek çok ülkede politikayla yakından ilgilenenlerin sayısının arttığını ve halkın giderek genişleyen bu kısmının karar alma sürecine katılmak istediğini göstermektedir. Barışçılık bir çeşit saygınlık olmaktadır. Bununla birlikte, İttifak **sadece** gerek nicelik gerek nitelik bakımından farklı olan bir **kamuoyunun tehlikeleriyle değil** aynı zamanda **Müttefiklerin** eleştirileriyle **ve tabiatıyla dışardaki hasımlarının** saldırmalarıyla da karşı karşıya bulunmaktadır.

— Nükleer silahlanmayı rasyonalize ediş biçiminiz "caydırıcılık" olgusu altında gerçekleştirilmekte. Böylelikle, insanları öldürmenin şekillerinde giderek hızlanan incelikli ve insanı dehşete düşüren bir "gelişmenin" ahlakî düzeyde meşruluk kazandırılması söz konusu. Bu mantık sonuna kadar izlendiğinde, bu sınırsız gelişmenin varsayımsal da, kehanet de olsa mümkün bir katastrof tablosu çizdiğidir.

José— Nükleer ahlak anlayışı bence salt kazuistik bir konu değildir, başka bir deyimle nükleer silahların kullanımının manen mahkum edilişi, nükleer caydırmayı da kapsamakta mıdır? Nükleer caydırmada bir manevi çıkmazla karşı karşıyayız: Bir yandan nükleer savaşın patlamasını önlemek yükümlülüğümüz var, öte yandan da devletin her türlü çatışmayı önleyebilecek bir düzeyde meşru savunmasını sağlama zorunluluğu var.

— Geleneksel silahlarla bir caydırmanın sağlanamayacağı ve bu nedenle nükleer eşiğin caydırma (zarurî günah) bağlamında sürekli yükseltilmesi gerektiği biçimindeki anlayışa karşı antinükleer harekete katılanlar, mümkün bir nükleer savaş tehlikesini göz önünde tutarak karar alma süreçlerine katılmak istemekte; nükleer silahların "barış" halindeyken de bir tehdit oluşturduğunu (biyolojik ve toplumsal) dolayısıyla, ancak sıkı bir denetim ve gözetimle ve buna rağmen meydana gelebilecek tehlikelerle birlikte ele alıyor sorunu.

José— Ne denirse denilsin bu **silahlar mevcuttur** ve nüklere bir savaşa dönüşebilecek bir caydırmayı klasik silahların sağlayamayacağı açıktır. Nükleer caydırıcılığı "gerekli günah" diye tanımlamak sorunu açıklamamaktadır. Ahlakî açıdan "günah" kelimesi, klasik veya nükleer olsun savaşa uyar. **Ama nükleer eşiği yükselterek savaşı önlemeye çalışmak ahlaken kabul edilebilir olmalı.** Nükleer caydırma ile nükleer silahların kullanımı aynı manevi mahkumiyetin konusu olamaz. Yalnız savaşı önlemek için değil, tedrici bir silahsızlanmayı sağlamak için de bir caydırma politikası **şarttır.**

— İyi ama José, bu çelişik bir tutum değil mi? Hem tedrici silahsızlanmadan söz ediyorsun, hem de caydırma adına nükleer eşiğin yükseltilmesi ve silahların modernleştirilmesinden.

José— Caydırma, bir savaş teolojisinin kilit noktasıdır çünkü klasik de olsa her **savaş patladığı anda** ahlakî **sınırlar içinde hapsedilemez.** Felsefenin açtığı tehlikeler yerine, nükleer caydırmayı tercih ederim.

— Peki bu sorunun insanî yanı seni ilgilendirmiyor mu?

José— Bu silaha başvurmanın **insancıl** olmayan yönünün, bu **silaha başvurulacağı** tehdidinin de, insancıllıktan çıkardığı **kanaatinde değilim.**

— Son olarak neler söyleyeceksin José?

José— Nükleer caydırmanını haklılığı herkes tarafından kabul edildiği takdirde İttifak çekici bir görünüm kazanır. Bence İttifak sadece 3. **Dünya Savaşı'nın patlamasını** önlemekle kalmamıştır. **O her şeyden önce** demokratik ülkelerden oluşan hür bir topluluktur ve Atlantik Andlaşması'nın 2. maddesinin belirttiği gibi barışçıl ve dosthane uluslararası ilişkilerin gelişmesine, demokratik kuruluşları güçlendirerek, bu kuruluşların dayandığı ilkelerin daha iyi anlaşılmasına çalışarak ve istikrar ve refah için **gerekli ortamı hazırlayarak ulaşacaktır.**

— José hayatlarımızın sence yaşanmaya değer bir yanı yok mu?

José— Hayatlarımızın yaşanmaya değer olduğunu gösterecek **ortak program bence budur.**

— Teşekkürler José, sağlıcakla kal.

Bizi yine beklediğini ve sıcak dostluklar kazanmanın mutluluğunu yaşadığını sürekli tekrarlayan José, duygularındaki samimiyetin bir nişanesi olarak, hatıra bir füze anahtarlık vererek bizi uğurluyor. Henüz uzaklaşmıştık ki, birdenbire bina bir titreme nöbetine giriyor. Önceleri, deprem kuşağından olduğumuzdan pek önemsemediğimiz titremenin artması üzerine telaşa düşüyoruz. En yakın kapının çatısı altına sığınıyoruz. Ancak Teşkilat vazifelilerinin aldırışsız ve sakin yürüyüşleri karşısında durumdan şüphelenip, ne olduğunu öğrenmeye çalışıyoruz. Meğer, binanın bodrumunda yeni bir nükleer silahın denemesi yapılmış.

[Bu yazı, NATO dergisinin 2. sayısında, adı geçen şahsın Atlantik Konseyi'nde yapmış olduğu veda konuşmasına istinaden "uydurulmuştur". Yalnızca José'nin söyledikleri gerçektir. Geri kalansa bu makale üstüne geliştirilmiş bir fantaziden ibarettir...] □

IM VISIER DER NATO

BARIŞ HAREKETİ VE ROCK

Kızgın kuşaktan kırgın kuşağa

HALİL TURHANLI

1960'lardan 80'lere, protestocu hareketlerin sözcüsü konumunu koruyan Joan Baez, barış hareketinden de uzak kalmadı tabii...

Eski ve yerleşik değerleri değerleri yıkmaya yönelik radikal akımların güçlendiği 1960' larda, Batı'nın büyük kentleri yaygın gençlik hareketlerine sahne oldular. O dönem gençliği, Batı toplumlarını temellendiren kentsoylu değerleri ve davranış kalıplarını yadsıyor; sözkonusu değerlerle alay ediyordu. Ancak bir süre sonra, kızgınlık düzen içinde eritildiği, öfkeler yatıştırıldı. Hareket içinde yeralan değişik yönlere dağıldılar. Daha marjinal bir yaşam tarzını seçenler, toplumdan yalıtlanarak komünlerde yaşamaya başladılar. Aralarında 1968 Paris öğrenci gösterilerinin kimi öncülerinin de bulunduğu **"Yeni Filozoflar"** (nouveaux philophes) ise, sosyalizmin iflâs ettiğini duyurmaya çabaladılar.

Kısacası, 1960'ların kızgın kuşağının yerini, 1970'lerde kırgın kuşak aldı. 60'ların dağınık ve sistemsiz muhalefetine katılanlar, bu dönemde ya sistemle bütünleştiler ya da karar ve arayış sürecine girdiler. Bu dönem, gelenekçi tepkilere de tanık oldu; siyasette ve kültürde radikal seçenekler yaratılmadı. **J.Kristeva**'nın sözleriyle, 1970'ler **"yasaya ve kimliğe boyun eğme dönemi oldu."**

Ama asıl önemlisi, 68 kuşağının azınsanmayacak bir kesimi, yaklaşık on yıl süren bir arayış döneminden sonra 80'lerde yeni bir muhalefetin biçimlenmesinde önemli rol oynadı. Denebilir ki, 68'in **"rahat ve serin"** adamları, 80'lerde politik olarak olgunlaştı ve alt-kültürünü daha geniş bir çevreye yaymayı başardı. ABD ve Batı Avrupa'da, alternatif toplumu ve özerk insan ilişkilerinin kurmaya öncelik tanıyan; dolayısıyla, **"iktidar"** ele geçirme amacı gütmeyen; aksine, her türlü **"iktidar"** a karşı çıkan, yüzeyden bakıldığında önemsiz ve ayrıntı olarak görülebilen yeni bir muhalefet gelişti. Yarının yaşam biçimini sorunlar ile hesaplaşmayı önerek yeni bir muhalefet gelişti. Yarının yaşam biçimini bugünden başlayarak, şimdi ve burada kurmaya çalışan pasifist akımlar, güçlü bir alt-kültür oluşturdular.

Yeni muhalefet, 68'dekinden farklı olarak, salt gençlik hareketi ile sınırlı değil. Şimdiden geniş bir tabana yayılmış bulunuyor;-din adamları, orta sınıf aydınları, genç işsizler, gerçekten özgür bir toplum düşünü gerçeğe dönüştürmeye yönelmiş bulunan bu akım(lar)a katılıyorlar. 1983 Sonbaharında, Federal Almanya'nın Dusseldorf kentinden binden fazla kadın gösterici, top ve tank üretimi de yapan, çelik şirketi **Thyssen**'in binalarını kuşatıyor; İngiltere'de **Cruise** füzelerini protesto eden feministler, **Greenham Common** Amerikan üssünde aylar sürecek olan eylemlerini başlatıyorlardı. Pasifist akım(lar)ın görece güçsüz olduğu Fransa'da, **Michel Butor, Jean Feret, Mau-**

rice Bifort gibi aydınların oluşturduğu Barış Komitesi'nin düzenlediği barış bayramında, sayısı milyonlara ulaşan bir kitle toplanıyordu.

Geçmişin protesto biçimleri de, çok daha yaygın ve kitlesel olarak uygulanabiliyor. **Throeau**'nun köleciliği ve savaşı protesto etmek amacıyla, Hint kaynağı **Bhagavad-Gita'dan** esinlenen karşı koyma yönteminin bir parçası olarak başvurduğu, vergi ödememe eyleminin bazı örnekleri Vietnam savaşının devamı boyunca görülmüştü. Oysa şimdilerde, vergi boykotuna geniş kitleler başvuruyor; 1983'te Federal Almanya'da, barışseverler, **vicdani nedenlerle**" ve **"silâhlanmaya katkıda bulunmayacakları"**gerekçesiyle, bütçede silâhlanmaya ayrılan miktar oranında eksik vergi ödüyorlardı.

60'ların muhalefetinin simgesi, yuvarlak içinde birleşen üç yol günümüzde de pankart ve duvar yazılarında sık sık göze çarpıyor; kalabalıklar yine, **"barışa şans tanınsın"** diyorlar.

60'larda, belirgin bir anti-otoriter öz taşıyan rock, protesto müziği olarak ön plâna çıkmış; Yerleşik Düzen (Establishment) karşısında bir başkaldırı öğesi olmuş ve bu nitelikleriyle, yeni bir ahlâkın yaratılmasında rol oynamıştı. Bu müzik, varolanı, biraz da anarşizan bir yaklaşımla aşmayı hedefleyenlerin, **H.Marcuse**'un sözleriyle, **bütün zamanların hoşnutsuzları**"nın imge ve ezgileriyle dokunmuştu. Bastırıcı güçlerden arıtılmış bir dünya düşüncesini yaymayı ve yerleşik imge düzenini yıkmayı amaçlıyordu. Rock, yapay bir ortak yaşantı üreten, eğlendiren ve olumlayıcı biçimde doyuran **"pop"**dan farklı olarak, daima yıkıcı bir öz taşıdı. 80'lerin alternatif hareketleri de, rock'un verili olanı olumsuzlayan protestocu GELENEĞİNDEN ELBETTE YARARLANACAKLARDI. Nitekim, sözkonusu akımlar, duyuları zenginleştirici ve özgürleştirici olan bu müzikle, yakın bağıntı kurmada gecikmediler.

Protest rock, 60'ların toplumsal eylemleri ve politik yaşamıyla canlı ilişkiler kurmuştu. Tanrı **Orpheus**, dünyaya, baskının olmadığı bir düzen getirirken, şarkılarıyla da insanları barışa ulaştırır. H.Marcuse'a göre, barışı simgeleyen Orpheus, bir **"yadsıma tanrısı"**dır. Bir bakıma, Orpheus'un çocukları olan **"minstrel"**ler, onun ruhunu, Ortaçağ kentlerinin sokaklarında taşıdılar. **"İlk canavarın ilk şövalyeyi yediği günden beri"** minstrel'lerin üstlenmiş olduğunu sürdürmeye çalışan protest rock ozanları ise 60'larda sık görüneceklerdir.

Başkan **Lyndon B.Johnson, televizyonda, savaş bütçesinin üç katına çıkarıldığını açıklarken, 'sit-in' (oturma grevi) ve işgallerde de Bob Dylan** ve diğer protest rockfolk müzisyenlerinin şarkıları dinleniyordu; özellikle Dylan'ın bestesi, **Blowin in The Wind"**, Hareket (Movement) ile özdeşleşmişti. Klüplerde, popüler ve tecimsel folk yorumlarının, keman ve banjonun yerini elekrikli protest müziği almıştı. Büyük kentlere yolu düşen **"troubador"**ların, konuklama yerleri oldu bu klüpler. **Dave Van Rok, Judy Collins, Phil Ochs, Tom Paxton** gibi sonradan belleklerde iz bırakacak, pek çok folk ozanşarkıcısı, buralardan geçtiler. Dave Van Ronk, yürekten inanmış olduğu, hümanist bir radikalizmin değerlerini çevresine yaymaya çalışıyordu; Dylan'ı, **Rimbaud, Villiers** ve **Nerval okumaya ikna eden de o oldu.**

Pete Seeger, Mc Carthy döneminde, kişisel ve siyasal inançlarından ötürü, Komite önünde sigaya çekildiğinden ödün vermemiş; bu zorlu sınavdan onuru zedelenmeden çıkmıştı. Kara listeye alınan P.Seeger, uzun süre televizyon ve kampüslerden uzak tutuldu. Ancak 60'ların çoşkusu, Segeer'ın önüne konulan engelleri yıkıp atacaktır.

Uzun bir süre uyuyan ve durulan rock için, barış hareketi bir gençlik aşısı oldu...

1961 güzünde İngiltereye'ye giden Seeger, bu ülkedeki genç folk şarkıcılarının, kendilerini tedirgin eden her konuda yazdıklarını görmüştü. Atom çağının silâhları, teknolojinin kötüye kullanımı, o günlerde İskoçya limanlarına demirlemiş bulunan ABD deniz kuvvetlerine ait denizaltılar, yoksul kesimlerin yüzyüye oldukları konut sorunu ve konut işgalleri ve daha nice sorun, gündeme alınmıştı. Pete Seeger da, Sritanya Adaları'ındaki konut sorunu ile ilgili şarkılar besteledi ve bunları, **"Song To Swing Landlords"** adını verdiği bir albümde topladı.

Şimdi, yıl 1982 ve aylardan haziran; yaklaşık bir milyon kişi, nükleer silâhlanma aleyhine düzenlenen büyük bir gösteride New York 42.caddede boyunca sloganlar atarak ve şarkılar söyleyerek yürüyüşe geçiyordu. O gün toplanan kalabalık, Vietnam Savaşını protesto gösterilerinde rastlananı da aştı. (Dikkat edilsin, 1970'lerin tarihi böyle görkemli gösterileri yazmaz). Gösteri, Pete Seeger, **Peter. Paul and Mary, James Taylor** gibi müzisyenlerin, **Central Prak**'da verdikleri konserle noktalanıyordu.

1980 yılında, kendilerine **"Plowshares Eight"** adı verilen bir grup katolik pasifist, **"General Electric Uzay Teknoloji Merkezi"**ni basarak. çekiç ve benzeri "silâhlar" ile nükleer başlıkları tahrip ettiler; bazı gizli dökümanları yırttılar. **Emilio de Antonio, "Prusya Kralı Davası"** adlı yarı belgesel filminde, barış aktivistlerinin yargılanmalarını aktarırken, barış akımının savunuculuğunu da yapmış oluyordu. **Graham Nash, Joe Walsh** ve **Jackson Browne** de barışın savunulmasına müzikleriyle katkıda bulunuyorlardı.

İngiltere'de **"Nükleer Silâhsızlanma İçin Kampanya"** (CND), parlamento dışında güçlü birer muhalefet oluşturuyor. CND'nın, Ulusal Konseyi'nde marksist **E.P.b Thompson**'ın yanısıra din adamları da yeralıyor; örgütün genel sekreteri ise, **Bruce Kent** adlı bir rahip.

CND, sık sık düzenrlediği rock konserleriyle barışseverleri biraraya getiriyor. Son kez, geride bıraktığımız yaz, 22-24 Haziran tarihleri arasında gerçekleştirilen, **Glastonbury** CND Festivali'nde **Joan Baez, Weather Report Ian Dury** and **The Music Students, Fairport Convention** ve **General Public** şarkıcı ve topluluklar çaldılar. Saydığımız isimler arasında, General Public çok daha az tanınıyor. **Dave Wekelin** ve **Ranking Roger**'ın öncülüğünde kurulan bu oldukça yeni topluluk, ilk kez CND'nın Coventry'de düzenlediği bir gösteride çaldı ve hareketi yakından destekliyor. Punk döneminin gözde topluluğu olan ve bugün dağılmış bulunan **The Jam**'ın gitaristi Paul Wellar'da, yeni topluluğu **Style Council** ile, CND için çalıyor; Paul Weller, The Jam'de çaldığı günlere kıyasla, politik bakımdan daha olgunlaştı.

Elvis Costello, "Denizin üstünde, güneşten daha parlak bir ışık yanıyor" diyor, **"Peace In Our Time"** adlı bestesinde. E.Costello'nun şarkı sözlerinde, politik değinmeler ve eleştiriler çok belirgin; örnekse, **"Shipbuilding"** ve **"Pills and Soap"** adlı parçaları. Son bestelerinden biri olan ve topluluğu Imposter eşliğinde söylediği, **"Peaci In Our Time"** ise, 60'ların protest şarkılarını çağrıştırıyor. Yöneltiği hedefleri aşağılayan bir ironi, uzlaşıdan uzak ve yürekten gelen bir duyarlık. 1938 Münih Anlaşması, Falkland "zaferi", Grenada'nın işgali, nükleer savaş tehdidi... İşte, "Zamınımızda Barış"... □

CAZIN TARİHİ

Her şeyle içiçe ama, sonunda kendi başına

Count Bassie, sololarıyla swing'e çok şey kattı. Cazın yaygınlaşmasında payı büyüktü.

SÜLEYMAN KIYAR

Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte, caz artık bütün dünyanın malı olan bir müzik haline geldi. Artık, zenci kökenli olması, Afrika'dan etkilenmesi gibi aslî etkenleri, başka unsurlarla birleşmeye, yeni tarzlar oluşturmaya başladılar. En önemlisi, caz artık yalnızca ezilen zencilerin değil, orta sınıfın eğlencesinin de müziğiydi. Giderek, sünnet düğünlerinin "cazbant"ının yolu açılmaya başladı. Ama bir yere kadar. Bir noktadan sonra, caz gene kendi üretken ama korunaklı sınırlarına çekilmeye başladı çünkü...

Caz 1917'ye kadar New Orleans'a özgü idi. Bu tarihten sonra, Kuzey ve Batı'ya da sıçradı. Yine de, New Orleans canlılığını sürdürüyordu. Bu canlılık, etnik grup kültürleri arasındaki zengin farklılığın bir yansımasıydı. Zamanla, kültür alışverişlerinin ve bireysel farklılıkların çoğalması, caz türlerinin artmasına yol açtı. Bu arada tartışmalar sürüyordu. Caz melodisinin ve armonisinin Avrupa'dan, caz ritminin ise Afrika'dan geldiği (ya da gelmediği) üzerine yapılan bu tartışmalar, işi basitleştirmekten başka bir şey değildi. O dönem yazarlarından **Schuller**, ilk cazda daha fazla Afrika tarzı üretim unsuru buluyordu. Oldukça yapılanmış **Western** müziğinin tersine, cazın temeli olan doğaçlama, tipik bir Afrika kavramıydı. Caz aynı zamanda Batı Afrika melodilerine yönelik eğilimin, ana bir melodi etrafında dönmesini sağladı, tekrara dayalı pasajlar **(riffler)** ve **blues**. Afrikalı müzisyenlerin buna bireysel olarak önem vermeleri sayesinde yeni şekliyde devam etti.

Diğer yandan Avrupa sanat müziğindeki enstrümanların cazda kullanımı arttı. Alman ve İtalyan göçmenlerinin marş bandosu gelenekleri siyahilerin cenaze törenleri usulüyle kaynaştı. İlk New Orleans ritmi Avrupa marş ritmine çok yakındı. **Creoller** (Fransız kökenli zenciler), müzik konusunda hiçbir eğitim almamış, eğitimsiz siyahi müzisyenlerle birlikte çaldılar. Böylece Creol şarkılarında eğitimsiz siyahilerin

etkisi görüldü. Hatta. Creoller (eğitimsiz siyahilerin daha serbest stilini yanıtlayamaz bir biçimde) kulaktan dolma çalmaya başladılar. New Orleans caddelerinde bir zamanlar söylenilen, ıslıkla çalınan Fransız ve İtalyan opera aryaları değişik şekilde yorumlanmaya başladı. Konuları aşk ve ihtiras olan bu aryalar daha gerçekci bir yapıya büründü. **Jelly Roll Morten, "La Travotere"** den, **"Miseré ragtime"** bölümünü kendi yorumlarıyla çalmaya başladığı zaman, büyük bir beğeni topladı.

Savaş sonrası

1. Dünya Savaşı sonrasında orta sınıf seyirci, 1914'ten sonra Güneyden işittiklerinden daha canlı ve asillik kavramlarına uyan bir müzik istediler. Caz ırksal bir azınlığın elinden çıkmıştı. Proletarya tarafından edebileştiriliyor, yoksulluk ve ahlâksallıkla bütünleştiriliyordu. Biraz bağımsızlık, zevk, ayaklanma, Amerika ve yeniyi sembolize ederek **Tom Brown** ve **O.D.J.O.** gibileri artarken, siyahiler bunu kendileri için tehlike olarak algıladılar. Daha duygulu ve heyecanlı caz yapan orkestraların müzikleri çoğu için "ilkel, tehdit edici" ve ahlâksızdı. Gelenekçiliği savunan siyahiler mücadele etmeye soyundular. Çılgın, üst orta sınıf gençliğinden destek gören karşıtları daha şiddetli ve inatçılar. Sonrasında ise caz tarihinde kültürlü ve modası geçmiş gelenekçiler arasında fazlaca sıcak bir savaş başlıyordu.

Beyazlar

1920'lerde ilk siyahi caz, **"Barrel House"**, piyanonun şehvetini **ragtime**'in temposunu ve **blues**'un gerilimini içeriyordu. Cazda enstrümanlar insan sesi çıkarmak için kullanılırken enstrümantal blues, klasik stili kullanmakta ısrar ediyordu. **Kornet** klasik cazdaki ilk vokalistin yerini aldı. **Trombon** ve **klarneti** üç bölümlü armoni yapmak için kullandılar. **Morton** ve **Armstrong** enstrümancı oldukları kadar şarkıcı olarak da parlamışlardı. Ve Armstrong'un **Scat** tarzı şarkı söylemesinde (patlayıcı ritmik seslerle ifade edilen anlamsız sözler) duygular yoğun enstrüman kullanımıyla aktarılıyordu. **Dixieland**'ın armonisi ise daha temiz, ses yapısı ortodoks değildi. Dixieland, orta sınıfın isteğine uygun olarak, sakin, daha nükteliydi ve müziğin harekete geçireceği duygudan çok, anlatıma ağırlık veriyordu. İlk caz kayıtları 1917'de beyazlar tarafından yapılmışken, siyahi cazcılar ancak 1922'de müziklerini kayda geçirdiler.

Yıl 1942. Duke Ellington orkestrasıyla birlikte.

Dixieland orkestralarının çoğu gelenekçiliğin peşin hükümleriyle ve adetleriyle savaşarak, doğaçlama yapıp kulaktan dolma çalarken, takdir ettikleri siyahilerin teknik düzeyine ulaştılar. Siyahiler Dixieland'ı daha çok "dansçı soytarıların şovu" olarak nitelendiriyorlardı. Fakat Dixieland'çılar geleneksel New Orleans stili çalan, eski müzisyenleri piyasadan sildiler.

□ Müzikle geriye gidemezsiniz, ileriye gitmelisiniz. Beyazlar gerçekten cazı sömürmediler çünkü ona ulaşamazlar.

Billy Higgins

Amerika saflığını çoktan kaybetmişti; oysa hâlâ savunuyordu. Bir dünya gücü olmuştu ama her şeyi silip süpürmüştü. Bir endüstri ulusu olmak için savaşmış, fakat değişimden, düzenin bozulmasınmdan korkmuştu. Bireye muhalefet izni vermiş, hatta bunu teşvik etmişti. Ama bunu düzen içinde sınırlamış, belli yerlerde en sert kurallarla karşısına çıkabilmişti. Sosyal ve kültürel olarak sınıfların farklılıkları had safhaya vardı. İnsanlar inek gibi çalışmasını öğrendiler ama yaratımdan uzak olarak. İşte 1920'lerin caz tartışması tüm önemiyle ulusun içinde bulunduğu bu huzursuz hali yansıtıyordu.

1917 ile 1920 arasında cazın bir bölgede kalmayıp, kuzeye ve batıya yayılımı, yapısında ani değişiklikler yarattı. 1920'lerden sonra bu değişim daha çok belirginleşti. Hatta 1920'lerde **Tom Brown**'un Chicago'ya göçüne kadar New Orleans'ta çalınan müzik caz diye adlandırılmıyordu. Müzisyenler cazın bu karışık oluşumlarını sentezleme sorunuyla karşı karşıya kaldılar. Diğer yandan endüstri merkezlerindeki cazcılar orta sınıf ukalaları tarafından hor görüldüler.

Duke Ellington'in ilk plakları show müziğini, cazın ve ticari bir yaklaşımla sunulmaya başlanan **ragtime**'in karışımlarıyla. Ellington böyle çok değişik kaynaklı unsurları sentezleyerek bir stil oluşturmuştu. Esas etkileri, cazın orkestral yapısının değişiminde olan **Old Man Blues** ve **Koko**, Ellington'a benzer müzik yapıyorlardı. Ellington ve orkestrası sesi yüksek oranda kişisel enstrümantal ezgilerden oluşturmaları nedeniyle sonradan farklılaştılar. Temel olarak aynı kaynakları kullanmalarına rağmen 1920 sonrasının en yaratıcı müzisyenleri olan **Armstrong** ve **Beiderbecke** de stil farklılıkları vardı. Armstrong sonraları diğer caz müzisyenlerini yapacağı gibi, ticari olarak, halkın isteklerine doğrultusunda popüler balad'lar yapmaya yöneldi. Beiderbecke bu materyalin caza nasıl transfer edileceğini gösteren ilk cazcıydı. Şiirsel anlatımı sol yaparken kullanıyordu.

1920'lerde klasik müzikte caz

Klasik müzik sanatçıları bu tarihlerde caz ögelerini kullanan parçalar yapmaya başladılar. Caz etkisinde ilk sen-

➡

Duke Ellington 2. Dünya Savaşı sonrasında toplumsal bunalımı, şehir hayatını, parçalarının sözlerine yansıtıyordu.

fonik eser **Gershwin**'in 1924'te yaptığı **"Rhopsody in Blue"**dur. Ancak bu eser cazın Batı geleneğine etkisinin ilk örneği değildi. Ondan bir yıl önce Fransız besteci olan **Darius Milhaud "La Creation"** (Dünyanın Yaradılışı) adlı balesini bestelemiş, ondan daha önce de 1918'te **Stravinski "Ragtime"**i yazmıştı. Siyahi dans müziğinin ritmlerini **(kilise müziği, vals, mazuka)** Avrupa dans müzikleriyle birleştirmişti. Hızlı tempolu piyano miziği idi ragtime. Doğaçlamadan daha çok düzenleme ve besteleri temel alıyordu. Ayrıca **Debussy**'nin 1908'de tamamladığı **"Golliwrog's Cakewalk"** ve **"The Little Nigger"** (Küçük Zenci) doğrudan doğruya olmasa bile caz etkisinde yazılmıştı. 1920'lerde bazı Batı müzikçileri (**Ravel, Milhaud** gibi) cazı yanlış kaynaklardan tanımış ve gerektiği gibi incelemeden kullanmaya başlamışlardı. **Capland**'ın piyano için **"Caz Konçertosu"** gibi eserleri de hep kulaktan dolma caz anlayışını ortaya çıkarmıştı.

1929'da görülen ekonomik krizin en çok etkilediği ülkelerden biri de ABD oldu. Bu dönem insanların karınlarını doyurmak için çaldıkları, banka soygunlarının çoğaldığı, her üç kişiden birinin gansgter olduğu bir dönemdi. Birçok müzisyen (özellikle siyahiler) işsiz kaldılar. Cazcılar para kazanmak için çoğunluğun beğenisine uymak zorundaydılar. Çoğunluğun beğenisini her zaman kötü olduğu için kalite de düştü tabiî! İnsanlara dertlerini unutturacak ritmik bir müzik ortaya çıkardılar.

> ☐ **Caz, insan cesaretinin zaferinin bir sembolüdür, o bataklığa rağmen ortaya çıkmış bir zambaktır.**
>
> **Archie Shepp**

Yalnız bu piyasa müziği süreç içerisinde belli bir seviyeye ulaştı. Bu yeni müzik türüne hareket, canlılık anlamına gelen **"swing"** dendi. 1930'lar Swing devri olarak bilinir. Swing'le caz yeni popüler oldu. Sololara daha çok ağırlık verilmeye başladı. Büyük orkestralar ön palndaydı. **Duke Ellington** şöyle tanımlıyor swing'i: **"Swing'i hiçbir nota ifade edemez. Notalara dökemezsin onu. Çünkü, Swing seyircinin duygusal unsurudur, bir sıvı gibidir. Bir grup aynı melodiyi 14 kez çalabilir, ama bu ancak 15. kez çalındığında Swing olabilir".**

1930'lar ve daha sonraları pek çok caz icracısı enstrümantal yapılarını geliştirip bir sanat olarak cazın farkına varırken, profesyonelliği tümden kabul ettiler. Tabiî bu da diğer müzik formlarının farkına varılmasını, müzik bilgileniminin artmasının bir sonucuydu. Böylece birçok müzik formu cazı da etkilemeye başladı. Ve tersi tabiî... caz da birçok müzik formundan etkilenmeye başladı. Örneğin klasik müzik ögeleri cazda yer almaya başladı. Benny Goodman "Budapest String Quartet"i ile **Mozart**'ın **"Klarnet Quantitet"**ini plak yaptı. 10 yıl öncesinde böyle aktiviteler bir caz müzisyeni için olacak şey değildi. Caz parçalarının sözleri icraatçilerin düşüncelerinin, deneyimlerinin sınırlılığını yansıtmaya başladı. **Ellingotn, "Somrgasbord and Schnapps"** de, **Fats Waller "London Suite"**de yaşadıkları şehrin üzerlerindeki tüm etkilerini açıklarlar.

1940'lara doğru cazın her çeşidi daha değişebilir bir nitelik kazandı. Böylece yeni bir yapıya bürünürken büyük kitlesini kaybetti. Bir "küçük sanat" olarak ilk baştaki statüsüne dönüştü.

Ornette Coleman ise Swingi vaz veya çok kafaya göre çalmak ve daha doğrusu kendini çalmak olarak nitelendiriyor.

Starlardan dev orkestralara...

Bu devir de büyük solocular yetiştirmiştir. **Lester Young, Armstrong** ve **Parker**'la birlikte en yaratıcı caz doğaçlamacısı olarak anılır. Alto saksafoncu **Benny Carter,** piyanist **Jeddy Wilson** gibi çağdaşlarıyla benzer çizgilerde hareket ederek cazı daha kompleks bir yapıya büründürdü. Fakat **Count Bassie**'nin soloları hepsinden daha çok şeyler katmıştı caza. Count Bessie swing tarzının önemli temsilcilerinden biridir. Diğer yandan büyük caz orkestraları daha çok dinleyici kitlesinin oluşmasını sağlamıştı. **Duke Ellington, Jimmie Lunceford** ve **Count Bassie**'nin büyük orkestraların oluşmasına etkileri çok büyüktü. Cazoloma orkestrası stili daha sonraları birkaç farklı orkestraca kopye edilecek olan dev bir organizasyon olarak özellikle anılmalı. Büyük topluluklar modasından başka swingin en ayırdedici bir özelliği de tenor saksafon sololarının diğer enstrümanlar üzerindeki hakimiyetiydi. ☐

Turistik gezi mi? Milli dava mı? Zararlı akımlara karşı mı? Halk için mi?

Folklor Dernekleri

MELİH PINARCIOĞLU

Sosyal ve kültürel faaliyet denince ilk akla gelen şeylerden biri "halkoyunları". Halkoyunlarının bu safhaya gelmesi 1960'larda halkoyunlarına yönelişle başlayıp, gelişen bir süreç. Bunda Halkevlerinin önemli bir katkısı var. Derneklerin yaygınlaşması da o yıllara rastlıyor. Çankaya Halk Eğitim Merkezi Müdürü **Kemal Baytemur** o dönem hakkında şunları söylüyor: **"Siyasi ortamla birlikte, halka yakın olmak amaçtı. Gençler derneklere bu amaçla gidiyordu".** Yani halkbilime yöneliş gençlik hareketleriyle yakından ilgili. Derneklerin belli bir misyon yüklenmeleri de buralardan kaynaklanıyor.

800'e yakın dernek...

Zamanla gençliğin yaklaşımı ve derneklerin konumu değişim gösteriyor. 1979'da **Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek** tarafından yapılan araştırmaya göre ülkemizde 720 dernek olduğu saptanmış. Şu andaki sayı ise bundan çok fazla. Bu derneklerin bir çoğunun amacı, bilimsel yollarla araştırma ve derleme yapıp halkbilime yardımcı olabilmek. Fakat yaptıkları kötü bir icracılık düzeyinde. Bir çoğunun adı da Folklor Derneği. Sadece halkokuyunları ve müziği ile uğraşabilen bu dernekler, temcit pilavı gibi aynı oyunları sunup duruyor. Bu uğraşıların esas amacı, dernekler bünyesinde kuruldukları andan itibaren bel-Amaç yurtdışı. Gidebilmek için çalışılıyor. Zaten derneklerin çoğunluğunun adında Turizm var. Turizm amaç, folklor araç oluyor, bu mantıkla. Turizm Folklor Eğitim Merkezi Derneği Başkanı **Ümit Caneç** şöyle diyor: **"Folklor hakkında kesin bir kıstas yok. Herkes bildiği gibi icra ediyor. Bizim yurtdışına çıkabilmemiz kurallara uygun olmamıza bağlı. Yurtdışında ise ülkeyi temsil etme zorunluğu duyuyoruz. Bayağı milli dava. Yarışmaya gidiyoruz, savaş oluyor. Ayrıca denetlemeden geçmemiz için kurulun istediği tarzda oynamamız gerekiyor".**

Yurtdışına çıkış, çoğunlukla ilerisi için reklam ve (kültür değil) mal alışverişi anlamına geliyor. Şimdiye dek dışarıya giden folklor ekipleri kadrosundan kaçakçılık yaptıkları için tutuklananlar olmuş.

Gençliğin, halkoyunlarına bakış açısının değişmesi, derneklerin bu işlevsel dönüşümünden pek bağımsız değil. Karşılıklı bir etkileşim var. Halk oyunları ile uğraşanların aslında bu işle pek ilgilenmediklerine dair yaygın bir kanı oluşmuş. **Baytemur** şöyle diyor: **"Bu işe başlayanların bir çoğu kız/erkek için, bir bölümü komplekslerini kapatmak, bazıları da salt yurtdışı için gelir".** Yalnız şunu da ekliyor: **"Gençlik P.Floyd'da, Break dansında iş olmadığını gördü, halk kültürüne yöneldi."**

Disiplin

Derneklerde hiyerarşik bir yapı var. Çoğu şey üstten belirleniyor. Halk kültürüyle bir yakınlaşmadan dolayı olsa gerek, feodal kültür baştacı ediliyor. ODTÜ İşletme Bölümü öğrencisi **Özlem Ayhan, "derneklerde yakın bir kız-erkek arkadaşlığı görmedim, görünüşte böyle bir kural olmasa da sanki gizli bir yasak var"** diyor. **TÜFEM** Başkanının dediğine göre hiyerarşik yapılan-

Folklor derneklerinin yaşamasında önemli bir etken: yurtiçi gezileri deplasmana çıkan takımlar gibi, her sene üç-beş "şenliğe" katılmayan ekip kendini tanıtamıyor.

ma bayağı keskin durumda: "**Derneklerde kesin bir hiyerarşik yapı var. Herşey silsile çerçevesinde gelişir. 2 ayda bir üyelerle toplantı yaparız. Ve en önemli şey disiplin. Derneğin yaşaması da buna bağlı. Her geleni almayız. İlişkiler gerekli saygı içinde gelişir. Ben dışarı çıkınca herkes düzelir. Dernek içinde abes hareketlerden kaçınırız. Bir kız-ve erkekler fazla samimi olamazlar. Asıl amaç, halk oyunlarını iyi sergilemektir. Burası ana okulu değil. Bu müessesede herşey disipline bağlıdır. Giysi dolabında giysiler bile, aynı hizadadır. Bu düzen de disiplinden son derece memnunuz. Hedefimiz, tüzüğümüzdeki hedefleri gerçekleştirmek.**"

Derneklerin kadrosunu oluşturanlar, genellikle görece düşük sosyo-ekonomik statüye sahip olan kişiler. **Ümit Caner**, "**biraz zengin ve kolej öğrencisi olan Murat'ı bu çevreye kazandırabilmek büyük başarıdır**" diyor.

Murat Öztürk TÜFEM'de 2 yıldır icracılık yapıyor, folklora 5 yıl önce başlamış. "**Okulda bazı kültürel faaliyetler vardı. Pulculuk, maket, folklor falan. Folklor bana diğerlerden daha ilginç geldi. Çevrem genişleyecekti, ayrıca seyahat ve gösteri olanağı da vardı. Müdürümüz konuşmalarında her Türk gencinin kendi folklorunu bilmesi gerektiğini böylece zararlı akımlardan korunacağımızı söyledi.**" Dernek içi ilişkilerden oldukça memnun **Murat**: "**Bu dernek içinde hepimiz kardeş gibiyiz, bazı durumlarda tek vücut oluyoruz. Burdaki disipline de kolayca adapte olduk. bu okuldaki disipline alışmanın bir sonucu olsa gerek. Kız erkek arkadaşlığının sonucu olarak nişanlananlar bile var. Ama yine de kapıdan içeri girerken, bizim gibi kendilerine çeki düzen veriyorlar. Aşırı hareketler yapmıyoruz.**"

Halk oyunları derneklerinde, **halk gibi** olmakla devlet gibi olmak, disiplin, edep-erkân, ayıp.. Herşey birbirine karışıyor. Keşke her kavram kendi anlamı ve içeriğiyle kullanılsa; güm-güm-hey-hey..

Halkımızın kültürü ekipler halinde

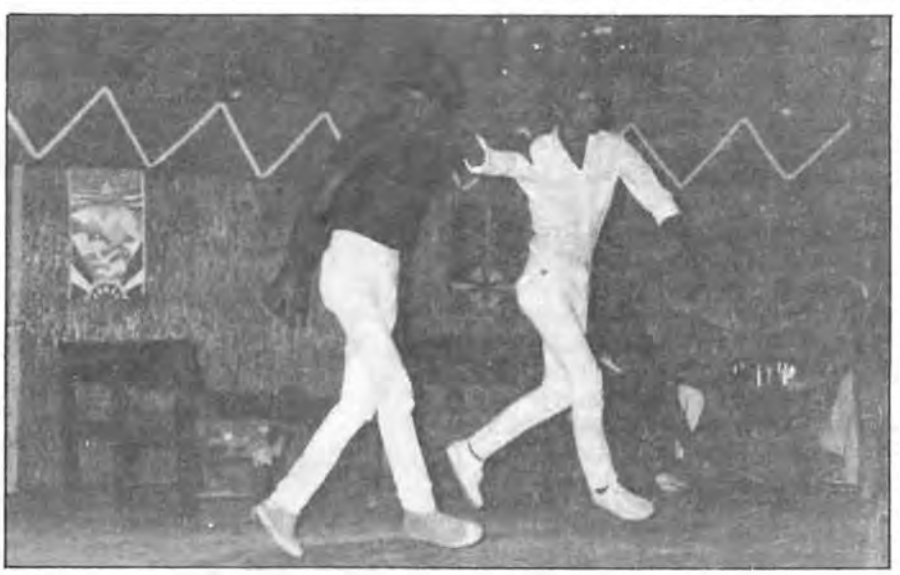

Cumhuriyet Halk Fırkalı çocuklar "milli" kıyafetlerle: "Evrensel medeniyet-milli kültür". Diskoda halay: "takılıyoruz icabında". Ve... "Folklorumuzun" kraliçesi. Folklor hangi halkın kültürü?

Halkoyunları folklor nidalarıyla dolaşanların kurtarıcısı durumunda. Yapılan şeyler ise, icracılık düzeyinde. İcra, ekiplerle yapılıyor. **Bingöl** ekibi, **Kars** ekibi gibi. Yerleşik anlayışta bunların adları "Folklor ekipleri." (Yakında bunları biraraya toplayacak ekipler amirliği kurulması bekleniyor. Ekipler amirliğine de en çok yurt dışına çıkmış aday getirilecek). Bu ekiplerin vilayet sınırlarına göre belirlenmesi de gerçekten ilginç. Varolan toplumsal yaşama katılış biçimleri değişik gelişen, aynı ildeki köyler arasında farklılaşabilen oyunlar, vilayet sınırlarıyla yuvarlaklaştırılarak yok ediliyor.

Halk kendi yöresinin oyunlarını, genellikle bu ekiplerden öğreniyor. Ciddi bir yabancılaşma söz konusu. Yörelerde, çok azı dışında, ekip mantığıyla oyunlar oynanmıyor. Yabancılaşmanın artması, buna olan ilgiyi de çoğaltıyor, İbrahim Tatlıses'in yeniden yazdığı türkülere olan ilginin artması gibi. Okulların ve birçok kurumun ekipleri var. Her türlü eğlencede; çayda, şölende hatta seçim gezilerinde bile araya sıkıştırılıyor. Oynanan oyunların, bir kültüre dayandığı unutulmuş durumda.

Kurgusal bir yapıya bürünüyor. Böylece halkoyunları eğlendirici hoplama ve zıplamalar konumuna girmiş oluyor.

Bu arada ekipler piyasasında tartışmalar sürüyor. Halk dansları mı, halk oyunları mı? Birbirinden fazlaca değişik anlamı olmayan bu iki kelimenin üzerinde durulması, bilgisizlik ve ilgisizlik örneği mi? "Bu kendi kültürümüz, niye adı yabancı bir kelime olsun" türünden bir yaklaşım akıldışı ve coşkusal. Bu arada folklorun da yabancı bir kelime olduğu unutuluyor tabiî.

Bilimsellikten uzak bu çalışmalarda, ekiplerin başka bir işlevi daha var. İcra yarışmaları düzenleniyor. Yarışmaların özendirici ve teşvik edici olmasından öte esas vurgulanması gereken nokta arka planda kalıyor. Bu yarışmalara katılmak için yoz folklor anlayışını kabullenmek lazım. Teşvik edicilik ve özendiricilikleri sus payı niteliğinde olan yarışmalar insanları bu anlayışa yönlendirme çabası içerisinde. Bu yarışmalarda kim, nasıl birinci oluyor, nasıl değerlendiriliyor? Bu tür geleneksel yarışmaların sürekli jüri üyesi **Ömer Işık** değerlendirmenin otantikliğe ve o yörenin belirli oyununa göre olduğunu söylüyor. Çankaya Halk Eğitim Merkezi Md. **Kemal Baytemur** ise **"Ben Artvin yöresi oyunlarını üç kişiden değişik değişik öğrendim. Mahallinden gelen adam yöre oyunlarını öğretiyor. Bir süre sonra o yöredeki insanlar bu bizim oyunumuz değil diye bağırıyorlar. Oyunun ne olduğunu biz de bilmiyoruz,"** diyor. **Dr. Yalçın İzbul**'a göre de **"değerlendirilen oyunlar değil, oyun**

➡

GÜRBÜZ ERGİNER

DTCF Halkbilim Kürsüsü Doçenti

"Halk oyunları da bireyselleşmek zorunda"

Dernekler gerçek halkbilimsel açıdan yaklaşmıyor. Halkbilimin temel ögesi, geleneksellikten çağdaşlığa gitmektir. Devlet Halk Dansları Topluluğu'na ilk başta ben de karşıydım. Şimdi yaptıklarının doğru olduğuna inanıyorum. Çağdaşlığa gidiş var çünkü. Halk bunu benimser veya benimsemez, ayrı konu. Halkoyunları halkbilimin bileşenleri içinde bilimle ilgisini kesen olaydır. Halkoyunları biçim değiştiriyor. Halkbilim ancak bu biçim değişimiyle ilgilenebilir.

Toplumsal yardımlaşa endüstrinin gelişmesiyle kollektiflikten çıkıp, bireyselleşmeye doğru gidiyor. Doğu kültürlerinde insanın insanla konuşmaya, dertleşmeye zamanı var. Bu çok önemli. Sanayileşmiş ülkelerde öyle değil. Bizim ülkemiz de batılılaşıyor, endüstri toplumu haline gelme çabaları içindeyiz. Bu yüzden halkoyunları da bireyselleşmek zorunda. Halk ilerde bu bireysel yaratımlı oyunları onayladığı sürece toplumun olacak. Halkın yaratımının, anonimliğin bundan sonra olacağına inanmıyorum. Ben gerçekte, geçmişte de halkoyunlarının toplum tarafından yaratıldığına inanmıyorum. İlk başlarda da bireysel yaratımlar sözkonusuydu. Toplumsallaşma yerenler, ahiler gibi dini kurumlarla oldu. Halkoyunu başında bireyseldir. Bunun bilimsel incelemesini ilerde yaparlar, "ha" diyecekler, "bu adam bu oyunda şunu anlatıyor, endüstri insanını anlatıyor" diyecekler.

ÖMER IŞIK

(Milliyet Gazetesinin, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ve bölge yarışmalarının jüri üyesi)

"Hangi otantiklik?"

Benim jüri üyesi olarak katıldığım yarışmalarda otantiklik hakim. Ekipleri otantikliğe göre değerlendiriyoruz. Yarışmalar, rekabet ve teşviki artırıyor. Fakat birçok yarışma, mantıksallıktan uzak ve duygusal oluyor. Halkoyunlarında büyük bir yozlaşmaya doğru gidiş var. Bakın, Devlet Halk Dansları neler yapıyor!

Birçok ekip, Atatürk yasakladığı için başlarına fes takmazlar. Bir ermeni barı **"Atabarı"** olmuştur. Bu bilimdir, birtakım uygulamalarla saptırılamaz. Halkbilimciysen geçmişini araştırır, ortaya koyarsın. Bir de varyantları olmayan oyunlardan korkacaksın. Mesela "Mehmet Turan Barı." Kafadan çıkartılmış bir oyun.

Derneklerin çoğu yanlış kültür yayını yapıyor. Çalışmaları da yurt dışına çıkış için...

ekipleri''. Arada tamamiyle bir çelişki var. Değerlendirmenin neye göre yapıldığı belli değil. Çünkü **Işık**'ın sözettiği otantiklik ve ''otantiklikten sapmaya göre puandan kesme'' sistemi, otantikliğin neye göre belirlendiği düşünüldüğü zaman sallantılı oluyor. Otantiklik: oyunların hiçbir düzenleme, ekleme getirilmeden yöresindeki gibi oynanması. **Yalçın İzbul**'un dediği gibi, **''otantikliğin de otantiği var''**. Zamanla kültürün değişmesi, biçimlenmesi, oyunları da değiştirmiş. Yani otantiklik için belli bir kıstas yok. Herhalde, kim oyunu nasıl öğrendiyse, ona en yakın biçimde oynaması ''otantiklik'' oluyor. Yarışmalarda icranın değil, daha çok oyunların bir yarışı var. Bunların birçoğu yurt dışına yönelik olduğu için seçilen ekiplerin genellikle hareketli ve ilginç yöreler olması bunun bir örneği.

Gençlik ve Toplum'un 5. sayısında, Üniversitelerarası Halkoyunları Yarışması'nda **İ.Ü. Halkoyunları Topluluğu** üyesi 5 kişi **''Yarışma değil şenlik istiyoruz!''** diye bağırdıkları için haklarında soruşturma açıldığını yazmıştık.

Bayburt yöresi oyunları arasında **''Mehmet Turan Barı''** var. **Mehmet Turan** bu oyunu yaratmış, oluşturmuş. Şimdi bu oyun halkoyunları arasında yeralıyor. Halkoyunlarının yeniden yaratılabileceğini düşünenler birinin oyun yaratabileceğini, bunun halk tarafından benimsenirse halkoyunu olacağını söylüyor. Halkoyunlarını biri ya da birileri yaratmıştır ama yaratıldıkları/üretildikleri dönemin koşulları ile bu döneminkiler birbirine uymaz. Halkoyunlarının yaratılmasında sosyal etkileşim vardır. Toplumun o dönemdeki yaşamını karakterize eder. Kendi iç dinamiğiyle oluşturduğu kültürü tanımlar. Yani, benimsemenin ötesinde pek çok koşul gereklidir. Eğer benimsemeyle iş bitiriyorsa, Ankara Küçükesat semti halkının benimseyeceği bir oyun, pekâlâ Küçükesat oyunları adıyla ''piyasaya'' (ve yurt dışına) çıkabilir.

Sorun, galiba oyunları/ekipleri ''halk'' kavramının sağladığı çağrışımın çatısı altına sokarak meşrulaştırmaya çalışan yüzeysel yaklaşımdan kaynaklanıyor. Sanatsal kültür birikiminin ilettiği motifler, hiç de ''otantik'' yapılara bağlı olmadan kullanılabilir, yeniden-üretilebilir. Önemli olan ''halk'' kelimesinin kutsallığından çok, halkla girilen ilişkinin niteliği ve halk kültürünün oluşturduğu birikimin **dinamik** ve **etkin** bir üretime zemin sağlaması gerektiğinin kavraması.

KEMAL BAYTİMUR
(Çankaya Halk Eğitim Merkezi Başkanı)

"Otantiklik esastır, fes yasaktır"

Folklor kelimesinin yozlaşmasının yanı sıra oyunlarda da bir yozlaşma var. Türkiye'de ne kadar köy varsa, o kadar da oyun vardır diyebilirim. Bir insanın yaşantısı etki edecek her şey, halkoyunlarına girmiştir. Karadeniz oyunlarında, Karadeniz'in hırçın dalgaları vardır. Adam gökyüzünde kartalın avını yakalayışını görmüş ve tutmuş onu oynayarak anlatmış. Bunları tek tek araştırmak gerçekten zor. Mahallinden çıkışla, Ankara'ya gelinip oynanışında bir fark yoksa, bence işte bu **otantik** olandır. Hem Türkiye'de **koreografi** yoktur. Bunu sahne düzenlemesi demek daha doğrudur. Oyunlar yurt dışına gösteriye dönük olduğundan sahne düzenlemesi gerekli oluyor. Yabancıların beğenebileceği tarzda düzenleniyor oyunlar. Oyunların bozulması diye bir şey yok. Ama kuşaktan kuşağa aktarılan halkoyunları, değişiklik gösteriyor.

Dört tane Karadeniz var, ''Hacı'nın Karadenizi'', ''Kemal'in Karadenizi'' diye bilinir Ankara'da. O mahallin adamına göre halkı bu bizim oyunumuz değil diye karşı çıkıyor. Kimi inanalım? Bizim araştırma yapmamızın imkânı yok. Şu anda da halkoyunları yaratılabilir. Mesela Bayburt'ta **Mehmet Turhan** barı vardır.

Derneklerde de halk kültürünü yaşatmaktan çok, Avrupa'ya gitmek, başka derneklere rakip olmak amaç haline geldi. Araştırma yapmaları da çok zor. Dernekler de rakiplik ve önderlik de önemli yer tutuyor. Birara dernekler-arası konfederasyon kurulacaktı. Kâğıt üzerinde her şey halledildi. Sorun yurt dışına kimin çıkacağına gelince her şey patlak verdi, millet birbirine girdi. Konfederasyon hayalleri de suya düştü. Açık söyleyeyim, bir süre önceye kadar, Devlet Halk Dansları Topluluğu'ndaydım ve işin satış kısmındaydım. D.H.T. da satış yapar!

Otantikse otantik... neden ''milli'' gösteriller içkisiz o zaman?

Sürgünden iktidara

1860'lı yıllarda ortak toplumsal ve düşünsel paydaları çok az olan bir avuç insanın hareketi olarak başlayan, daha sonra Avrupa'daki sürgün kolonileri -ki bu sürgünler, bu kavramın bugün bize çağrıştırdıklarından oldukça farklıydı- çevresinde gelişen, zamanla Osmanlı bürokrasisi ve özellikle ordu içerisinde de kendine çok sayıda taraftar bulan muhalefet hareketi, Rumeli'de olan bitenlerin İstanbul yönetimini oldukça güç durumda bırakmasından da yararlanarak, 1908 yılında meşrutiyeti yeniden ilan ettirmeyi başardı. Bundan önceki yazıda da değindiğimiz gibi, büyük ölçüde bir 'seçkinler' hareketi olan muhalif hareket, siyasal programı ve beklentileri açısından, halktan -en azından İstanbul'un yiyeceğini, içeçeğini sağlayan halktan- Rumeli'nin bazı bölgeleri ve metropol merkezler dışında, hemen tümüyle kopuktu. Ancak, hemen belirtmekte yarar var, bir dergi yazısının sınırlı çerçevesi içerisinde tartışamayacağımız iktisadi ve siyasal bazı nedenlerle, bunun başka türlü olması da neredeyse olanaksızdı. Dolayısıyla iktidar, iktidarı altındaki kitlelerin veri taleplerini gözönüne alarak bir siyasal program oluşturmak yerine, kendi beklentileri doğrultusunda bazı talepleri bu kitlelere benimsetmek zorunda kalıyordu ki gerek siyasal açıdan türdeş bir yapıya ulaşamamış, gerek toplumsal temelini net bir biçimde saptayamamış bir hareketin, hele hele sonunda 1. Dünya Savaşı'nın patlamasına yol açan siyasal ve iktisadi koşullarda, hem zaman hem de olanaklar açısından bunu başarması olasılığı çok azdı.

HALUK ŞAHİNTÜRK

Damat Mahmut Paşa ile birlikte yurt dışına kaçan oğulları ve özellikle *Prens Sabahattin*, padişahın yakını olmanın sağladığı avantajlardan da yararlanarak, kısa bir süre içerisinde yurt dışındaki muhalifler arasında kendilerine önemli bir yer sağlamayı başarmışlardı. O kadar ki Paşa, sarayla yaptığı pazarlıklar sonucu (ki bu pazarlıkta Paşa'nın öne sürdüğü ancak kabul edilmeyen koşullar arasında kendisinin *15 gün süreyle* başvekil atanması da vardı.)[1] İstanbul'a dönmeye niyetlenir gibi olmuş, ancak gerek oğulları, gerek *hürriyetperverliklerinden* kimsenin zerre kadar kuşkusu bulunmayan (!) İngilizler bu tasarının gerçekleşmesine engel olmuşlardı.

Folkstone'da yayınlanmaya başlayan *Osmanlı* büyük ölçüde Prens Sabahattin'in

JÖN TÜRKLER

1. Jön Türk Kongresi'nin en önemli sonucu, hareketin bir daha birleşmemek üzere dağılması oldu. Hele Prens Sabahattin'in adem-î merkeziyetçiliği, ayrılıkları iyice körükledi.

Hürriyet kahramanı Kolağası Niyazi

denetimine girdikten sonra gazetede İstanbul yönetimine yönelik eleştirilerin dozunda oldukça belirgin bir artış gözlenmiştir. 1900 yılı Ağustos sayısında Osmanlı Yıldız'a karşı çok şiddetli bir kampanya başlatmış, hatta bu kampanya Padişah'ın tahttan indirilmesinin caiz olduğu belirten Merakeşli bir şeyh tarafından yazılmış bir fetvanın yayınlanmasına kadar gitmişti.[2]

Sabahattin ve *Lütfullah Beyler*'in diğer önemli bir faaliyetleri Mısır'da iki bildirge yayınlayarak bir Jön Türk Kongresi toplanmasına önayak olmaktır. Bu çağrı üzerine ve Kongre'nin toplanmasına engel olabilecek parasal sorunların Prens tarafından kişisel bir borçlanma yoluyla çözülmesinden sonra[3], Jön Türk hareketinin önde gelen isimleri 4 Şubat 1902 tarihinde Paris'te biraraya geldiler.

Prens Sabahattin diyor ki...

1. Jön Türk Kongresi'nin en önemli sonucu *zaten başlangıçtan itibaren siyasal açıdan 'türdeş' bir yapıya ulaşamamış* muhalif hareketin içindeki görüş ayrılıklarının iyice su yüzüne çıkması ve hareketin bir daha birleşmemek üzere bölünmeye başlaması olmuştur. Bu bölünmenin en önemli nedenlerinden biri, Prens Sabahattin ve taraftarlarının -kongreye katılan azınlık temsilcilerine büyük ödünler vererek- Osmanlı İmparatorluğu'nun iç sorunlarının çözümü ve ıslahat önerilerinin uygulanabilmesi için 'büyk devletlerin müdahalesini' neredeyse zorunlu ve meşru bir yol olarak sunmaları, hatta gerekirse bu devletler nezdinde *bizzat girişimde bulunulması* gerektiğini sávunmalarıydı.

Böyle bir yaklaşımın altında yatan nedenleri anlayabilmek için Prens Sabahattin'in düşüncelerine kısaca bir göz atmakta yarar var. Avrupa'da sosyoloji çalışmaları yapan Sabahattin, *Durkheim*'dan farklı bir sosyoloji okuluna, Le Play okuluna ve bu okulun önde gelen isimlerinden *Edmond Demolins*'e bağlandı. Demolins'e göre, iki tip toplum vardır. Bunlardan birincisinde ('communautaire') kişiler *bireysel girişim* ruhudan yoksundurlar, her şeyi topluluktan beklerler. İkincisinde ise (particulariste), kişiler bireysel güçlerine güvenirler, aile, topluluk vb. kavramlara çok büyük bir değer atfetmezler. Demolins, tercihini ikinci tip toplum yönünde yapmakta, bu tür toplumlara en iyi örnek olarak da Anglo-Saxon toplumunu göstermektedir. Prens Sabahattin, Demolins'in görüşlerini hemen tümüyle benimsemiş ve bu görüşleri Türkiye'ye uyarlamıştı. (Prens Demonlins'in Anglo-Saxon toplumunu incelediği yapıtında *-A Quoi Tient la Superiorité des Anglo-Saxons-* Fransız bürokratik mekanizmasını eleştirdiği bölümdeki bütün *'Fransız' sözcüklerin yerine 'Türk' sözcüğünü koymakla* oldukça ilginç sonuçlara varıyordu.[4]

Kongredeki görüşmeler, Osmanlı tarafından ayrıntılı biçimde yansıtıldı. Gazede, daha sonra, Jön Türkler içerisinde yalnızca bir grubun, *"Osmanlı Hürriyetperverler Cemiyeti"*'nin yayın organı olarak çıkmaya başladı. Yaklaşık birbuçuk yıl kadar daha Folkstone'da çıkmaya devam ettikten sonra Mısır'a nakledildi ve orada kapandı.

Sabahattinciler bu arada, Meşrutiyet ilanını gerçekleştirmek üzere, kendi çaplarında bir darbe düzenlemeye teşebbüs ettiler. Trablusgarb Kumandanı *Arnavut Recep Paşa* ile yapılan görüşmeler sonucunda Paşa'nın buyruğundaki askerlerin Çanakkale Boğazı'ndan Marmara'ya sokularak İstanbul yakınlarında bir yere çıkarılması ve buradan Padişah'ın meşrutiyeti ilana zorlanması kararlaştırıldı. Bu amaçla, Paris'teki İngiliz büyükelçisi aracılığıyla İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı *Lord Sanderson*'la görüşüldü. İngilizler el altından destek sözü verdiler. Darbenin finansman sorununu çözmek için *yabancı bankacılardan* yaklaşık 14.000 altın borç alındı. Hatta potansiyel darbecilerden *İsmail Kemal* Yunan Kralı'ndan da yardım istedi. Ancak, bu girişiminden, İsmail Kemal'in daha çok kişisel çıkarlar peşinde koştuğu gibi bir izlenim uyanması üzerine vazgeçildi. İki taraf arasındaki görüşmeleri yürüten Recep Paşa'nın yaveri *Şevket Bey*'e ise üzüntüden inme indi.[5]

Kesin kopuş- hür teşebbüs

Hareket içerisindeki bölünme 1906 başlarında kesinleşti. Prens Sabahattin, hazırlamakla görevlendirildiği Jön Türk prog-

JÖN TÜRKLER

Meşrutiyet öncesinde, muhalefet hareketinin inisiyatifi büyük ölçüde genç subaylara geçmişti.

ramına birçok Osmanlı açısından İmparatorluktan yeni toprakların kopması anlamına gelen, "ademimerkeziyet" ilkesini koyunca, yollar kesin olarak ayrıldı.

Sabahattin Bey, daha sonra, bir grup taraftarıyla birlikte, *"Teşebbüs-ü Şahsi ve Ademi Merkeziyet"* cemiyetini kurdu ve Paris'te *"Terakki"* adlı bir aylık gazete çıkarmaya başladı. (Sabahattin, bu tarihten sonra, Kanun-u Esasi, meşrutiyet, vb. şeyleri neredeyse bir kenara bırakmış, kendini "şahsi *(ve kuşkusuz "'hür")* teşebbüse" ve "ademimerkeziyet" projelerine adamıştır.[6]

Muhalif hareket , *Paris, Cenevre, Folkstone* gibi Avrupa kentlerinin dışında bir de Rumeli'de ve özellikle *Selanik*'te örgütleniyor ve gün geçtikçe güç kazanıyordu. Hemen hemen üç Osmanlı vilayetini (Kosova, Selanik, Manastır) kapsayan *Makedonya*'da *Bulgarların* 1897'den itibaren sürdürdükleri ve 1902'de bir ayaklanmaya dönüştürmeyi teşebbüs ettikleri çetecilik faaliyetleri, bu ayaklanmanın bastırılmasına karşın bölgede çıkarları bulunan büyük devletlerin (Avusturya, Rusya, İngiltere) olaya müdahale etmesi ve bölgede güvenliğin sağlanması amacıyla bu devletlerin (sembolik de olsa) subaylarını göndererek bizzat sorumluluk üstlenmeleri, ayrıca bu üç vilayetin bütçelerinin denetiminin *Osmanlı Bankası*'na bırakılması ve bir İtalyan generalin bölgedeki jandarma kuvvetinin başına getirilmesi, vb. olaylar sorunların giderek daha da ağırlamasına ve bölgede görev yapan *(özellikle okullu)* Türk subayları arasında ulusçu düşüncelerin güç kazanmasına neden oldu. Ayrıca daha sonra büyük devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'na bazı isteklerini kabul ettirebilmek için "zora" başvurması (Fransız uyruğundaki bazı kişilerin alacaklarını tahsil edebilmek için *Fransa*'nın *Midilli* adasını işgal etmesi gibi) temel amaçları "elden gitmekte olan vatanı ve devleti" kurtarmak olan muhaliflerin faaliyetlerine yeni bir hız verdi.

Bir cemiyet daha

Ayrıca orta ve yükseköğrenim gençliği arasında da oldukça yoğun muhalif örgütlenme girişimlerine de rastlanmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden birisi, *Satvet Lutfi, Namık Zeki, Dr. Mahmut, Ferit Necdet* ve *Hamit (Ongunsu)* beylerin[7] kurdukları *Cemiyet-i İnkılabiye*'dir. Bu gençler, Harbiye, Askeri Tıbbiye, Topçu, Bahriye, Halkalı Ziraat Mektepleri ve Darüşşafaka'daki gençlerle de temas kurarak bir *"Harbiye ve Yüksek Mektepler İttihadı"* oluşturmuşlardı.

1906 yılı ise muhalif hareket açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır. 1895 yılında henüz yirmi bir yaşındayken Padişah aleyhine faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle üç yıl kalebentliğe mahkum edilen *Talat Bey* cezasını çektikten sonra Selanik'te göz hapsine alınmış, ancak buna rağmen muhalif hareketler içerisinde yer almaya devam etmişti. Yine 1895 yılında ve henüz yirmi bir yaşındayken matematik okumak bahanesiyle Cenevre'ye gelen ve burada Jön Türklere katılan, ancak serhafiye ve sonradan olma Jön Türk *Ahmet Celaleddi Paşa*'nın başarılı operasyonları sonucu yurda dönmeye karar veren *Mithat Şükrü (Bleda)* ve eski İzmir Valisi *Rahmi Beyler*le -genellikle Selanik'te İskele Meydanı'nın karşısındaki *Yonyo* birahanesinde[8]- sık sık görüşüyor, ülkenin sorunlarını tartışıyordu.

Memurlar ve askerler Adana'da Kanun-u Esasi'ye sadakat yemini ediyorlar.

JÖN TÜRKLER

Muhalefet hareketindeki kavram kargaşası büyük boyuttaydı. Örneğin meşrutiyetin ilanından sonra İngiliz elçiliğinin önünde "İngiltere Türk'ün hürriyetine yardım etsin..." diye dualar edilmişti.

Rakipsizleşen güç: Ordu.

Talat Bey, çeşitli görüşmelerde, amaçlarına ulaşmak için bir cemiyet kurulması zorunluğunu vurguladıktan sonra bir gün arkadaşlarını Beş Çınar bahçesinde toplantıya çağırdı. Toplantı sonucunda, kurulacak cemiyetin adının *"Osmanlı Hürriyet Cemiyeti"* olması kararlaştırıldı. Aralarında daha sonra İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimleri haline gelecek *Rahmi, Ömer Naci, İsmail Canbulat* beylerin de bulunduğu kurucular, "o akşam geniş dalları ile şemsiye gibi başlarının üstünde yayılan çınarın altında bir yandan Selanik'in meşhur gurubunu seyrederken Olimpos biralarını yudumladılar ve bir yandan da cemiyetin nasıl örgütleneceğini düşündüler."[9] (Selanik muhalifleri daha sonra Jön Türk hareketinin en saygın isimlerinden olan ve Abdülhamit mahkemelerinde idama mahkum edilmiş olan *Dr. Nazım*'ı da imparatorluk sınırlarından içeriye sokmayı başarmışlardı. Yine Dr. Nazım'ın önerisi üzerine daha sonraki bir tarihte cemiyetin adı *"Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti"* olarak değiştirilmişti.[10]

Kuruluşundan sonra cemiyet, Rumeli'de, özellikle Manastır, Selanik, Üsküp gibi merkezlerde yoğun örgütlenme çalışmalarını başlattı. Hareketin öncüleri arasında yine bir zamanlar Avrupa'da Yıldız karşıtı etkinliklerini yürüten kadrolar vardır, ancak özellikle 1906'dan sonra muhalif hareket Osmanlı bürokrasisine kanca atmaya başlamış, özellikle orduda geniş bir taraftar kitlesi bulmuştur. Selanik'te görevli Yüzbaşı Enver Bey'in (Enver Paşa-DT 1881) yıldızı da aynı dönemde parlamaya başlamıştır.

Cemiyet, bu dönemde, İstanbul yönetimine karşı daha aktif bir tavır alma zorunluluğunu hissetmiş, Rumeli'de Abdülhamit'in gözü kulağı olarak görev yapan bazı asker ve bürokratları kimi zaman üstü kapalı uyarılarla, kimi zamansa zor kullanarak sindirme yoluna gitmiştir. (Örneğin, Enver Paşa, eniştesi Selanik Merkez Kumandanı Nazım Paşa'ya düzenlenen suikastte bizzat yer almış, ancak Paşa hafif yaralarla kurtulmuş ve daha sonra Selanik'i terketmiştir.)

Cemiyetin bu dönemde örgütlenmesinde yer alanlar arasında daha sonra Kurtuluş Savaşı'nda büyük rol oynayacak iki komutan *İsmet* ve *Kazım Karabekir* Paşalar da vardır.

Te be Jeune Turc

Ahmet Rıza ve *Dr. Nazım*'ın önderliğindeki Paris grubuyla siyasi önderliğini *Talat Bey*'in yürüttüğü Selanik'teki cemiyetin kesin olarak birleşmesi 1907 yılında gündeme geldi. Cemiyetin, artık biri Selanik'te biri de Paris'te olmak üzere iki merkezi bulunacak, hem *"Şûrayı Ümmet"* hem de *"Meşveret"* cemiyetin resmî yayın organları olacaklardı. Ancak, Ahmet Rıza, varılan anlaşmaya göre, Türkçe yayınlar söz konusu olduğu sürece Selanik'ten gelecek önerileri dikkate alma koşulunu kabul ediyordu.[11]

Bu birleşmeyi 1907 Aralık ayında Cenevre'de toplanan *"Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti"* Prens Sabahattin'in *"Teşebbüs-ü Şahsi"* cemiyeti ve azınlıklardan da yalnızca Ermenilerin katıldığı İkinci Jön Türk Kongresi izledi. Her ne kadar kongre sonunda yayınlanan bildiride bazı konularda anlaşmaya varıldığı belirtildiyse de pratikte bu anlaşmanın somut sonuçlarına pek rastlanmadı. Zaten Ahmet Rıza grubu ve Prens Sabahattin arasındaki anlaşmazlıklar Kongre toplandığında çözülemeyecek kadar büyük boyutlara ulaşmış bulunuyordu.

Oldu!

1906 yılının sonlarından itibaren gerek Anadolu gerek Rumeli'de ordu içerisinde başgösteren huzursuzluk, yer yer küçük çapta da olsa, açık karşı koymalara dönüştü. Hemen bütün Jön Türklerin İmparatorluğun ayrılmaz bir parçası kabul ettikleri Makedonya konusundaki bazı gelişmeler ise Cemiyeti daha çabuk harekete geçmeye zorladı. Büyük devletler, Makedonya'da çoğunluğun Müslüman unsurlarda olmasına karşın, bölgede azınlıkların istek ve çıkarlarına ağırlık veren "ıslahat" planlarının uygulanmasında kararlı gözüküyorlar, bu ise cemiyet üyesi olsun olmasın bölgedeki hemen bütün Türk ve Müslüman unsurları tedirgin ediyordu. 9 Haziran 1908 tarihinde İngiliz Kralı ile Rus Çarı'nın *Reval*'de buluşmaları bardağı taşıran son

JÖN TÜRKLER

İstanbul halkının sansür nedeniyle Rumeli'deki ayaklanmadan haberi olmadığı için meşrutiyet başlangıçta Padişah'ın bir lütfu olarak kabul edildi.

damla oldu ve *Resne*'de Kolağası *Niyazi Bey* yaklaşık 400 kişiden oluşan bir çeteyle dağa çıktı. Bunu isyanı bastırmak üzere Abdülhamit tarafından gönderilen Arnavut *Şemsi Paşa*'nın Cemiyet tarafından düzenlenen bir suikast sonucu ölmesi izledi. İsyan giderek yayıldı. Cemiyet, Padişahı beklemeden, 23 Temmuz günü Manastır'da meşrutiyet ilan etti. Aynı gece Padişah da Cemiyet'in çağrısına uyarak 33 yıllık bir aradan sonra meşrutiyetin yeniden ilan edildiğini ve Meclis-i Mebusan'ın toplantıya çağırılacağını duyurdu.

Asıl güç: genç subaylar

1860'lı yıllarda "meşrutiyet" sloganıyla yola çıkan bir grup gencin başlattığı muhalefet hareketinin oldukça uzun bir süre bir yandan Paris'in bulvar kahvelerinde ve başta Cenevre olmak üzere Avrupa'nın diğer merkezlerinde, bir yandan da Dersaadet'te, özellikle yükseköğrenim gençliği arasında, güç kazanmayı sürdürdükten sonra, dönemin siyasal ve iktisadi koşullarından da oldukça iyi bir biçimde yararlanarak, yıkılmaz gibi görünen Abdülhamit iktidarına -unutmamak gerekir ki Abdülhamit tahta geçtiğinde doğan çocukların meşrutiyet ilanı edildiğinde saçına sakalına ak düşmeye başlamıştı- karşı açıkça başkaldırması ve "meşrutiyeti" ilan ettirmeyi başarması gerçekten oldukça ilginç bir olaydır. Yalnız burada hemen bir noktayı vurgulamak gerekiyor. Abdülhamit'i meşrutiyetin ilanına zorlayanlar aslında Avrupalı Jön Türkler değil, Rumeli'de görevli genç subaylardır. Bu gençler, Terakki ve İttihat adını da muhalefet geleneğine bir saygının ifadesi olarak benimsemişlerdir.

Bu anlayışın iyi bir örneğini Kazım Karabekir Paşa'nın anılarında görmek mümkün. Paşa'nın yazdıklarına göre ilk İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tecrübesine dayanarak *talebenin cemiyete alınmamasına* karara verilmişti. Fakat yine de, talebeyi kendilerine bağlamak için onlarla konuşuluyor, Paşa'nın deyimiyle "seciyelerini (karakterlerini) güçlendirmek için" söylevler veriliyordu.[12]

İkinci olarak vurgulanması gereken nokta, muhalif hareketin yönlendirici kadrolarının toplumsal kökenleri açısından bir "siyasal elit' oluşturmalarıdır. Bu kadroların hemen tümünde raslanan bir özellik askerî ya da mülkî bürokrasiye üye olmaları ve "mektepli" olmalarıdır. Muhalif hareket, Meşrutiyet'in ilanına değin, halkın çeşitli kesimleriyle organik ilişkiler kuramamıştır. Hatta belki hareketin böyle bir sorunu olmadığı da söylenebilir. Anımsanacağı gibi ilk muhaliflerin temel sorunu "padişahın" değiştirilmesidir. Bunun dışındaki sorunlar büyük ölçüde ikinci plandadır. Bu anlayış oldukça uzun bir süre muhalefetin siyasal stratejisini belirleyen unsur olmuştur. Özellikle 1895'ten sonra ve İmparatorluğun göreli olarak sanayileşmiş bazı kentlerinde (Selanik, Üsküp, Manastır, vb.) bazı sol akımlara raslanmış ise de bunlar *Meşrutiyet'in ilanına kadar son derece marjinal kalmış*, özellikle bölgedeki Türk ve müslüman unsurlar arasında hemen hiçbir etkinlik gösterememişlerdir.[12]

Hareketin önder kadroları açısından, çok geniş kapsamlı olmasa ve hedefler çok açık seçik bir biçimde ortaya konmamış olmasa da, yine de belli bir siyasal programın varlığından sözedilebilir. Ancak, muhalefet hareketi içerisinde yer alan bazı kişi ve grupların meşrutiyetin ilanından sonraki

Hürriyet Kahramanı Eyüp Sabri Bey ve arkadaşları. Meşrutiyeti ilan eden yüzlerce genç subayın ön plana çıkanlarından biri...

JÖN TÜRKLER

İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı, muhalefet hareketi içinde de karşı çıkanlar, cemiyetin gizli-kapaklı işlerinden yakınanlar vardı. Ama asıl tepki, fanatik dinci gruplardan geliyordu.

Meşrutiyetten sonra ilk sadrazam Kamil Paşa

bazı davranışlarına bir göz atmak, bunların ne kadar büyük bir kavram kargaşası içerisinde bulunduklarının ve içinde bulundukları durumu değerlendirmekten ne ölçüde aciz olduklarının anlaşılması açısından bir hayli yararlı olacaktır. Örneğin, muhalif hareketin odak noktalarından birini oluşturan Tıbbiye öğrencileri, meşrutiyetin ilanını haber alır almaz, *Dr. Rıza Nur*'un teşvikiyle büyük bir gösteri düzenlemiş, oldukça kalabalık bir grup halinde İngiliz Sefarethanesi'nin önüne giderek, "Dünyanın denizlerini İngilizler'in donanması doldursun sonra da *İngiltere Türk'ün hürriyetine yardım etsin*" diye dualar etmişlerdir[13]Tanzimatla birlikte iyice yaygınlaşan gerek iş gerek dış sorunlarda "mutlaka sağlam bir kayaya dayanmanın zorunlu olduğu" yolundaki bu anlayışın meşrutiyetçi (bu aşamada hemen tek ortak yönleri bu olduğu için bu nitelemeyi kullanıyoruz) hareket tarafından da bu kadar kolay benimsenmiş olması dikkat çekici bir noktadır.

Gitti Sait geldi Kâmil

Meşrutiyetin ilanını yeniçerilerin kazan kaldırmaları hariç o güne değin pek görülmemiş kalabalık gösterileri izledi. Ancak, İstanbul halkının, sansür nedeniyle Rumeli ayaklanmasından pek haberi olmadığı için, meşrutiyet başlangıçta Padişahın bir lütfu olarak kabul edildi. Biraz da basının etkisiyle coşan halk sokaklara döküldü ve okullu gençlerin öncülüğünde kimi zaman sayıları ellibin kişiye kadar varan gruplar gösteri yürüyüşleri yaptılar.

İttihat ve Terakki, ilk aşamada iktidarı doğrudan eline geçirmek yerine -ki böyle bir şeye kalkışsaydı da başarılı olup olamayacağı tartışmalıdır- bir tür "uzaktan kumanda" yöntemini yeğledi. İlk olarak Abdülhamit'in Sadrazamı *Sait Paşa* istifaya zorladı ve yerine, tarihçilere göre en önemli özelliklerinden birisi Sait Paşa'ya göre *daha İngilizci* olan *Kâmil Paşa* getirildi. Ve yönetimde yeni bazı düzenlemelere girişildi. Ancak bu yeni düzenlemelere karşı tepkiler yükselmekte gecikmedi. Her şeyden önce, "jurnalciliğin" resmen ilgası -ki fiilen ilgası hiç bir zaman mümkün olmamıştır- geçimini bu yoldan sağlayan çok sayıda kişinin işsiz kalmasına yol açtı. İşsizliğin ne ölçüde büyük bir toplumsal huzursuzluk kaynağı olduğu herkesçe bilinir kuşkusuz. Öte yandan, her ne kadar "ileri" ve "geri" rölatif kavramlar olsalar da, literatürde genellikle "gerici" olarak adlandırılan dinci-reaksiyoner çevreler de bazan kitle gösterilerine dönüşen tepkiler gösterdiler. Meşrutiyetin ilk ayları ayrıca, özellikle demiryolu işçileri arasında bir dizi grevlere de sahne oldu. Yönetim, başlangıçta bu grevlere karşı açık ve net bir tavır almadıysa da, daha sonra işçilerin işbaşı yapmasını sağlamak üzeresert tedbirler aldı ve kısa bir süre içerisinde çıkarılan *Ta'til-i Eşgal Kanunu* ile grevler hemen hemen tümüyle yasaklandı. Bu yasaklama işçi hareketlerini tümüyle engelleyemediyse de önemli ölçüde kısıtladı.

Bu gelişmelerden kısa bir süre sonra seçimler gündeme geldi. Seçim kampanyaları sırasında İT ile azınlıklar arasında, yer yer çatışmaya dönüşen bazı sorunlar çıksa da, seçimler Cemiyet'in büyük başarısıyla sonuçlandı. Ve İkinci Meşrutiyet'in meclisi Padişah'ın açılış söylevinden sonra çalışmalarına başladı.

Çıngar çıkıyor

Cemiyetle *Kâmil Paşa*'nın flörtü pek uzun sürmedi. Paşa'nın Cemiyet'in Merkez-i Umumisi'nin özellikle çeşitli atamalara ilişkin bazı isteklerini yerine getirmemesi ve Cemiyet'in Meşrutiyet'in ilanındaki rolünü küçümser bir tavır takınması, zaten Kâmil Paşa'yı bir anlamda "kerhen" kabullenmiş İT'nin başka çözümler üzerinde ciddi ciddi düşünmeye başlamasına neden oldu. Ayrıca İngilizler -her taşın altından çıkmasalar olmaz- ve daha da kötüsü *İngilizciler* de Cemiyete karşı Kâmil Paşa'yı açıkça destekliyorlardı. Üzerinde güneş batmayan imparatorluğu da arkasına aldıktan sonra iyice cesaretlenen Paşa, yaşlarına başlarına bakmadan devlet işlerine karışmaya kalkan bu tecrübesiz gençlere bir ders vermek için hazırlıklara başladı. Ancak planlarını tam anlamıyla uygulayamadan Meclis'in verdiği güvensizlik kararı üzerine istifa etmek zorunda kaldı.

Paşa'nın düşüşü, başta *Ahrar Fırkası* olmak üzere cemiyetin bütün muhaliflerini

JÖN TÜRKLER

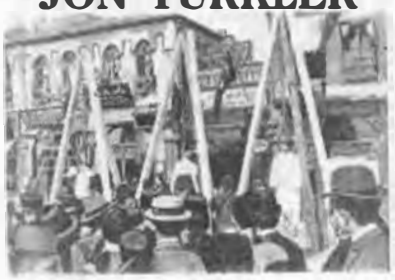

31 Mart ayaklanmasını bastırmak için Rumeli'de oluşan Hareket Ordusu, ordunun inisiyatifini iyice artırdı. Bu, İttihat ve Terakki'ye de yansıdı.

telaşa düşürdü ve Cemiyet'in ancak şiddet yoluyla devrilebileceği görüşünün yaygınlık kazanmasına neden oldu.[14] Cemiyet'in aleyhine açılan kampanyaya İstanbul'da İngilizce yayınlanan ve İngiliz Büyükelçiliğiyle sıkı fıkı olduğu söylenen *Levant Herald* da katıldı. Ayrıca muhalif mebuslar beş çaylarını sık sık büyükelçilikte içmeye başladılar. Her ne kadar *Kamil Paşa*'nın yerini alan *Hüseyin Hilmi Paşa* da hükümetinin Majestelerinin hükümetinin tavsiyelerine göre hareket etmekte kusur etmeyeceğini bildirdiyse de, İngilizler -ki gerçekten hangi ata oynayacaklarını iyi bilirler- Cemiyetle iyi ilişkiler kurmaya yanaşmadılar.

Cemiyete karşı yürütülen kampanyanın en aktif unsurlarından birisi de, batılılaşma girişimlerine oldukça radikal bir biçimde karşı çıkan ve ülkenin şeriatla yönetilmesini isteyen fanatik dinci gruplar ya da literatürdeki yaygın adıyla, ''gericiler''di.

İstanbul'un Hürriyet Ordusu tarafından işgali sırasında...

1909 Nisanı'nda kurulan *İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti* çevresinde örgütlenen bu grubun yayın organı *Volkan* gazetesiydi.

Çıngar 30 Martı 31 Marta bağlayan gece -bugünkü takvimle 31 Mart: 13 Nisan- koptu. Birinci Ordu'ya bağlı birlikler isyan ettiler ve Sultanamet Meydanı'nda toplanıp şeriat istediler. Saatler ilerdikçe isyancılara yeni yeni birlikler katılmaya başladı. Öğle saatlerinde ise askerlerle birlikte kalabalık bir grup halinde ulema ve onların çağrısına uyan çok sayıda ilmiye öğrencisi -o zamanlar üniversiteyi 6 yılda bitirme zorunluluğu, vize % 40, vb. olup olmadığını biliyoruz. O yüzden ilmiye öğrencilerinin arasında biraz yaşı geçkinceler de olabilir ama büyük çoğunluğunun ''genç'' olduğunu söyleyebiliriz. -Divanyolu tarafından gelerek kalabalığa katıldılar.

I. Ordu Komutanı Mahmut Muhtar Paşa'nın ayaklanmayı bastırmaya kararlı olmasına karşı hükümetin kararsızlığı ve Paşa'ya bu konuda gereken emri vermekten kaçınması, öte yandan Padişah'ın neredeyse ayaklananları destekler bir tavır takınması, Sultanahmet'te toplananların cesaretlerinin artmasına yol açtı. *Mahmut Muhtar Paşa*, bu gelişmeler üzerine aynı akşam istifa etti.[15]

İsyancılar, birinci gün, meclisin kapısından girerken Adliye Nazırı *Nazım Paşa*'yı kalbinden vurarak öldürdüler, Bahriye Nazırı *Rıza Paşa*'yı ise ayağından yaraladılar. Yine meclise girmek isteyen Lazkiye Mebusu *Arslan Bey*'i *Hüseyin Cahit Yalçın* sanarak öldürdüler. Şura-yı Ümmet ve Tanin gazeteleri yıkıldı ve yağmalandı.

İkdam, Osmanlı, Volkan, *Mizan* ve Serbestî gibi belli başlı gazeteler ayaklanmayı destekleyen bir tavır almışlardı. Ayrıca *The Times*'ın İstanbul muhabiri de ayaklananların ''siyasi terbiyesine'' hayran kalmıştı.[16]

Ayaklanmanın ikinci gününde *Hüseyin Hilmi Paşa* kabinesi istifa etti ve yerine *Ahmet Tevfik Paşa* getirildi. Bu arada başıboş askerin hareketleri çevreye de zarar vermeye başlamış, isyancıların korkusundan dükkanların çoğu açılmamış, kimi askerler de subay olsun olmasın -kuşkusuz alnından öpmek için değil- ınektepli aramaya başlamışlardı. Öte yandan *The Times* isyancıların ne kadar kibar ve efendi

JÖN TÜRKLER

Jön Türkler'in uzun seyahatleri önemli bir durağa, iktidar noktasına gelmişti. Ama muhalefet iktidara hiç hazırlıklı değildi; bu da iktidarı birçok genç muhalif için iktidarı "geriletici" hale getirdi...

olduklarına ilişkin övgüler yağdırmaya devam ediyordu.

İttihat ve Terakki'nin Selanik örgütü ve merkezi burada olan 3. Ordu haberi alır almaz bir ordu göndererek ayaklanmayı bastırmaya karar verdiler. Bu orduya Hareket Ordusu adı verilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca Selanik'te olayı protesto için yaklaşık 30.000 kişilik bir miting yapıldı. Özellikle Rumeli'nin birçok yerinden İstanbul'a çok sayıda protesto telgrafı gönderildi. İttihat ve Terakki'nin Merkez-i Umumisi bizzat Padişah'a son derece sert bir telgraf gönderdi. Yine Merkez-i Umumi'nin Padişah'a gönderdiği bir telgrafta *Derviş Vahdeti* ve ayaklanmanın diğer önderleriyle birlikte *Mizancı Murat Bey*'in de olası kaçma girişimlerine göz yumulmaması isteniyor ve Hareket Ordusu İstanbul'a geldiğinde bunların Padişah'tan isteneceği belirtiliyordu.

Hareket Ordusu'nun öncülerinin Çatalca'ya varması ve ayaklanmanın sorumlularının cezalandırmakta kararlı olduğunu açıkça belirtmesi büyük bir paniğe yol açtı. Bu arada *The Times* da 180 derece çark ederek bu kez Hareket Ordusu'nun askerî yeteneklerini övmeye başladı. (Demiştik ya: İngilizler hangi ata oynayacaklarını iyi bilirler.)

Olan oldu, biten bitti. Ordu 12. gün İstanbul'a girdi ve Bâbıâli'de ve Taksim-Taşkışla kışlalarında ciddi direnişlerle karşılaşılmasına rağmen akşama kadar İstanbul'u kontrol altına almayı başardı.

Bunu sıkıyönetimin ilanı, ayaklanmanın önderlerinin birer birer yakalanarak bunları yargılamak üzere bir harp divanının kurulması ve ayaklanmaya katılan askerlerin yol yapım işlerinde kullanılmak üzere takım takım 2. ve 3. ordulara gönderilmeleri izledi. Tutuklananlar arasında *Prens Sabahattin* de vardı, ancak birkaç gün sonra serbest bırakıldı ve Avrupa'ya gitti.

On beşinci gün ise Meclis toplanarak Abdülhamit'in tahttan indirilmesine karar verdi.

Radikal oldukları kadar romantiktiler

Böylece, uzun yıllar Paris'te, Kahire'de, Cenevre'de, Manastır'da, Selanik'te, Üsküp'te ve hatta Dersaadet'te -yani Abdülhamit'in burnunun dibinde- örgütlenen, dergiler, gazeteler çıkartarak Yıldız'a karşı kimi zaman son derece şiddetli saldırılar yönelten muhaliflerin en büyük düşü gerçekleşir ve Padişah tahtından indirilirken özellikle 1900'den sonra çeşitli ayrılıklar ve bölünmelerle yüzyüze gelen hareketin, diğerlerine göre *daha disiplinli ve güçlü olan* bir kanadı da (İT) iktidardaki yerini iyice perçinliyordu. Gençler biraz yaşlanmış, muhalefet de iktidar olmuştu. Ama bir zamanların Jön Türkleri -ki radikal oldukları ölçüde romantik oldukları bazı istisnalar dışında rahatlıkla söylenebilir- iktidar olmanın yaratacağı sorunlara karşı doğrusu biraz hazırlıksızdılar. □

[1] **Sina Akşin**, 100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Gerçek Yayınevi, s. 39.

[2] **Şerif Mardin**, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 127.

[3] **Akşin**, a.g.e. s. 39.

[4] **Şerif Mardin**, Türkiye'de İktisadi Düşüncenin Gelişmesi, 1838-1918, SBF Teksiri, s. 57.

[5] **Akşin**, a.g.e. s. 43.

[6] **Akşin**, a.g.e. s. 44.

[7] **Akşin**, a.g.e. s. 51.

[8] **Mithat Şükrü Bleda**, İmparatorluğun Çöküşü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1979, s. 20-21.

[9] **Bleda**, a.g.e. s. 31.

[10] **Bleda**, anılarında, cemiyetin yeni adının 'İttihat ve Terakki' olduğunu söylüyor. Bir yanlış anımsama olması olası. Bleda, a.g.e. s. 31.

[11] **E.E. Ramsaur**, Jön Türkler ve 1908 İhtilâli, Sander Yayınları, İstanbul, 1982, s. 43.

[12] **Kâzım Karabekir**, İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909, İstanbul 1982.

[13] **Paul Dumont**, 22. Yüzyıl Başları Osmanlı İmparatorluğu İşçi Hareketleri, Toplum ve Bilim, Güz 1977, s. 31 -ayrıca **Mete Tunçay**, 'Türkiye'de Sol Akımlar', Bilgi Yayınevi, Ankara 1978, s. 22-23.

[14] **Dr. Rıza Nur**'un anılarından aktaran **Muammer Taylak**, Öğrenci Hareketleri, Başnur Matbası, Ankara 1969, s. 55.

[15] **Feroz Ahmad**, 1908-1914 İttihat ve Terakki, Kaynak Yayınları, Ankara 1984, s. 73.

[16] **Sina Akşin**, 31 Mart Olayı, Sinan Yayınları, Ankara 1972, s. 62.

[17] **Akşin**, a.g.e. s. 84.

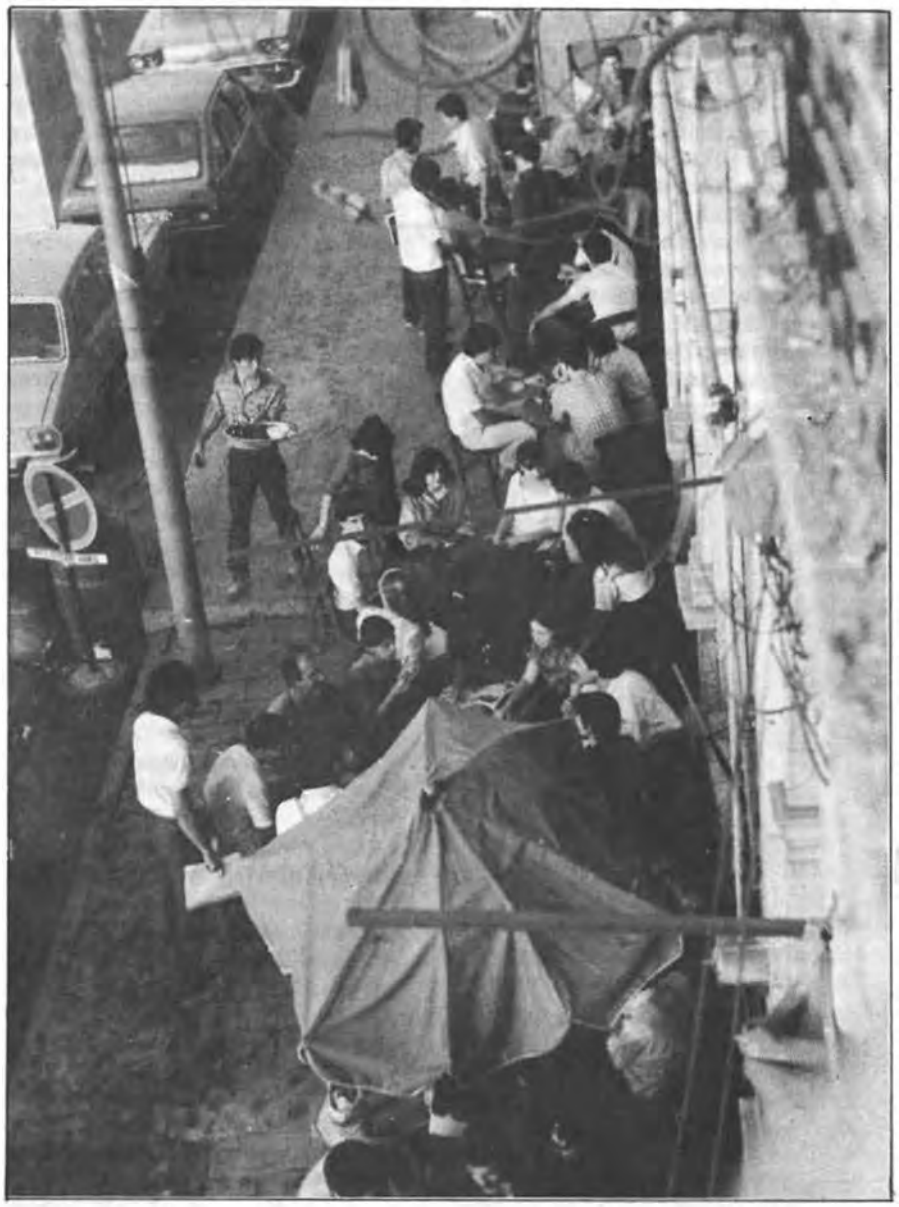

Pasaport kahvesi, gençler tarafından 1980'den sonra keşfedildi. Dolu ve eski bir tarihi olan bu kahve, öğrencilere pek çok şey aşıladı. Başta da nostalji duygusunu. Kahvenin yansıttığı tarih ile 80 öncesinden hatırlanan tarih, tuhaf bir bileşim yaratıyor.

Emeklilerden 13 Eylül 1980'de devralınan tarih

Gönül ne kahve ister, ne kahvehane
Gönül ahbap ister, kahve bahane

Dumanaltı bir odada **Atıl, Pelin, Olcay, Oktay, Bülent-Melih, Ayşenur** ve **Louis Armstrong**, biraraya gelip Güzel İzmir'in mûtena ve müstesna entelektüel-full kahve/kıraathanesi Pasaport'u bir gençlik mekânı olarak **da** ele alıp, vazife üzre, görüştüler.

Tarihî kahveye yeni tarih

Adını, İzmir'in bir merkezi sayılabilecek bir semtten alan **Pasaport Kahvesi**'nin, özellikle son iki yılda, **kısmen** bir gençlik mekânı haline geldiği söylenebilir. Zira kahve, bugün, emeklisiyle, memuruyle, fahişesiyle, işçisi ve öğrencisiyle heterojen bir yapıya sahip. Şöyle ki, sabahın erken saatlerinde tek tük insan oluyor; bunların ayırdedici bir yanı yok: örneğin, yalnızca çok erken saatlerde şehre varmış bir yolcu ya da ilk çayını içen bir gece bekçisi ya da bir sabahçı olabilir. Mesaiye 10-15 dakika kala, bir çay içip de iş yerine giden memurlar oluyor genellikle ve gazetelerine şöyle bir gözatıyorlar. O saatten 11.00'e kadar yaşlı başlı emekliler nargile, çay, kahve içip gazetelerini okuyorlar. Bu arada teneffüslerde -süre uzunsa eğer- vakit öldürmeye gelen tek tük öğrenci. 11.00- 12.00 arası ortalık biraz boşalıyor ve 12.00'den 13.00'e kadar öğle paydosu veren/alan memurlar, sandviçleri ve sevgilileriyle geliyorlar. Sonra saat 14.00'e kadar tekrar tenhalaşıyor. Ardından yavaş yavaş şehrin muhtelif yerlerinden gelen öğrenciler dolmaya başlıyor ve masa başına düşen insan sayısı artıyor. İç kısımdaki okey ve tavla sesleri de artıyor. Mevsimine göre havanın kararma saatine dek kızlar bol miktarda mevcut. Sonra kızlarsız erkekler kalıyor bir süre daha. 20.00-21.00 gibi yemek vakti, yine bir tenhalaşma. Akşamına ise, aklına esen, çeşit insan geliyor; ama -yazlar hariç diyelim- gündüzki kadar kalabalık olmuyor. Ayrıca bütün bu süreye yaygın olarak, Bülent'in deyişiyle, içerde TV altındaki köşeye sıkıştırılmış ("gençlerin sıkıştırdığı" şeklinde ifade ediyor) olan ihtiyarlar var. İşte bu genel görünümü itibariyle günün belli bir kısmında orayı "istila eden" gençler -ki bunlar neredeyse **yalnızca öğrenciler**den ibaret- orayı bir gençlik mekânı olarak **da** düşünmemizi getirdi.

İzmir, İstanbul ve Ankara'daki birçok kahveye son yıllarda kızların da girmesi ve buralarda başta okey olmak üzere muhtelif oyunları oynamaları, artık, bildik bir olgu haline geldi. Onun için biz, dikkatimizi bu noktadan alıp **tarihî olan bir mekân olarak** Pasaport Kahvesi'ne ve orada taş ve kağıt oyunu oynamadan çeşitli sohbetleri içine dahil olan, dışarda oturan gençler üzerine topluyoruz.

İzmir Körfezi'nin dört iskelesinden biri olan Pasaport iskelesinde vapurdan inince hemen karşımıza geniş ve eski bir iç-mekâna sahip ve kaldırıma yayılmış görünümüyle kahve çıkıyor. Bir yanında caddenin bir köşesini kaplayan modern binasıyla **Merkez Postanesi,** diğer yanında ise eskili, yenili mimarisiyle muhtelif işyerleri (eczane, pavyon, lokanta, birahane, tektekçi, vb.) var. Kahveden bakıldığında ise, tam karşımızda, bir dalgakıranın çevrelemiş olduğu denizin hafif kıpırtılı kahverengi sathı görülür. (Bazı ağzıbozuklar, bu manzara karşısında şahlanıp bir şarkıdır tutturuyorlar: kakalar geçiyor allı yeşilli...) Ardından irili ufaklı tekneler ve sahil koruma motoru göze çarpar. Çok az daha uzağa baktığımızda, dalgakıranın bir ucunda yer alan feneri görürüz, sonrası körfez ve uzaktaki Karşıyaka kıyısıyla devam eder. Biraz önce indiğimiz iskelenin hemen bitişiğinde -hatta içinde denebilecek kadar bitişiğinde- ünlü **Kantar Karakolu** -milli bayramlarda çiçekler ve bayraklarla süslenir- bulunur ve kapısında, kuşkusuz polisler; ki zaman zaman bunların ellerinde bir tomsonla birlikte bir karanfilin de bulunduğu rivayet olunur. Oturduğumuz kaldırımın hemen kenarında da, genellikle her zaman bir yanda iki fıstıkçıyla bir kelle-söğüşçü ve bir simit-kumrucu vardır. Bu arada **"Acaba tanıdık var mı?"** ya da **"Bizim kız da burada oturuyor mu?"** gözlerle kahve içinde geçen kimi şahısların, çıkık kaldırım taşlarına takılıp tökezlemeleri de sık rastlanan bir manzaradır. Bunların dışında kafileler halinde geçen ve tek tük oturan turist kardeşlerimizi de görmek mümkündür. Kahve, denize karşı konumu itibariyle akşamüstleri İzmir'in dillere destan günbatımını hayran ve şairane gözlerle izlemek için son derece elverişli bir mekândır.

Halka rağmen, halka açık

Bundan dört yıl öncesinin 11 Eylül'ünde kıyı şeridinin bu ufak parçası, biraz daha farklı bir görünüm arzediyordu. Bir yerine üç kahve vardı ve her kahvenin bir kaldırım genişliği yer işgal eden tenteli bir deniz kenarı. Burada, çoğunluk yine öğrenci olmak üzere, "aileler" otururdu. Yani her bir kahvenin bir karaathanesi, bir de çay bahçesi vardı. 13 Eylül'de ("Milât o") **"Halka açık daha fazla yer"** sloganıyla buraları yıktırıldı, yerlerine banka reklâmı banklar konuldu. Dolayısıyla öğrenci gençler açıkta kaldı ve bütün kış boyunca okulun dışında da birlikte olabilecekleri elverişli bir mekân bulamadılar. Çünkü o zamanlar, henüz böylesine kahvelere "girmemiştik". Yavaş yavaş denizsiz kaldırımda oturmaya başladık ve bir gün bir de baktık ki, iç mekândayız. Etrafına bakmasını bilenlerimiz, içerisinin ne kadar da güzel olduğunu görünce epey şaşırdılar.

... adeta Pasaport'un müçtemiâtı.

Duvarlarda büyük aynalar, çay ocağını üç yandan saran camekânlarda eski gaz lâmbaları, bakır cezveler, nargileler, sarpuçlar, kahve fincanları, porselen çay tabakları ve çay bardakları, köz maşaları, çuhalı geniş masalar ve tahta sandalyeler vardı. **"Beş çay, bir orta şekerli, bir sade yap!"** sesleri daha net duyulabiliyordu. Şimdilerde bu sesler, tavla ve okey taşları sesleri arasında neredeyse kayboldu ve duvarlar ve çay ocağı, yıkıcı modernizasyon ve popülerizasyon çalışmaları sonucu boşaldı. Dış kaldırımı süsleyen çiçekliklerin yerini boş şişe kasaları, kullanılamayan çöplükler ve inşaatta kullanılan çimento çuvalları aldı. Yakında, sadece mavi renkten ibaret olan güneşliklerin ve şemsiyelerin yerini **Schweppes** ve **Efes Pilsen** örtüleri alacak, garsonlar temiz üniformalı olacak, masaları formikalar, tahta sandalyeleri süngerli plastikler kaplayacak, garsonla müşteri arasındaki ilişkiye hesap pusulaları aracılık edecek ve kulaklarımızın pası arabesk şarkılarla temizlenecek. Kısacası çeşitli nedenlerle **seçtiğimiz** bu mekân sonunda **verili bir mekân** haline geliyor.

Pasaport Kahvesi'nin geçmişi 1910'lara kadar uzanıyor: **"Yunan işgalini yaşamış meselâ."; "Ve aynen oradan deniz dökülmüşler!"; "Ünlüler gelip geçmiş oradan ve ünlü toplantılar yapmışlar."; "Panait İstrati bile bir romanında orasını anlatıyor"; "Pavyon kadınları yorgunluk kahvelerini orda içerlerdi, sabaha karşı. Hâlâ da öyle."; "Ünlü şairler de gelip geçti, şimdi yenileri de orda yetişiyor."; "Memleket meselelerini de orda hallettik."; "Ben de orda âşık oldum."; "İlk piştimi orda yaptım."; "Eskiden ticaret limanıydı orası, şimdi bir iki balıkçı teknesi kaldı."; " Daha çok Rumlar ve Ermeniler otururdu orda, ama elitleri değil. Genellikle extrem tipler vardı; yankesiciler, kabadayılar, fahişeler. 11 Eylül dahil böyleydi."** İki buçuk saatlik konuşma süresi içinde birkaz kez Pasaport'un geçmişine, tarihine ancak bu kadar değinildi/değinilebildi. Evet, üşenmeden ansiklopedi vb. ciltleri karıştırabilirdik kuşkusuz, ama çoğumuzun günde eksiksiz dört saatini geçirdiği bu mekâna nasıl baktığımızın ve onu nasıl anladığımızın bir ifadesi olarak bu kadarını söylemekle yetiniyoruz. **Melih**'in deyişiyle, **"Yahu, Pasaport'un tarihini kendi tarihimizle başlatıyoruz."**

Aydın aydına

Yukarıda sözünü ettiğimiz saatlerde en fazla 100 adet genç görüyoruz orada; genellikle de aynı simalar aynı biçimde ve aynı kombinasyonlarla oturuyorlar. Neler yapıyorlar, neler konuşuyorlar? **Oktay**, bir sav ortaya atıyor: **"O kahve bir gençlik mekânı olmaktan çok bir aydın mekânıdır diyebiliriz. Üstelik komprador aydın mekânı demeye cüret edeceğim ne yazık ki. Çünkü eskiden orada nargile filozofları vardı, şimdi Frankfurkt filozofları var, yani bizler varız. Eskiden Fuzuli'den, Bâki'den, Gazali'den sözedilirdi, şimdi Adorno, Marcuse'nin yalnızca kısakesik cümleler halinde adları geçiyor."** Evet, bu ekiplerin masalarında bir şiir kitabı -ki bu genellikle **Baudalaire** oluyor- yanı sıra bir iki dergi ve kuramsal kitap görüyoruz. Çoğu kez kendimize de şaşarak, merak ediyoruz: **"Okul artı günde dört saat Pasaport, peki, bunları adam gibi okumaya nasıl vakit buluyoruz?"** Bölük başlıkları, tanıtıcı birkaç cümle ya da kitabın önsözü ve masa başlarında bir tomar laf "entelektüel" yaşantımızın başlangıcının ve devamının pekâlâ bir garantisi olabilir. Mekânın kimimize göre seçim nedeni olan otantiklik -yani şimdilerde

kesinlikle varolmayan otantiklik- de bu sanı için son derece uygun. Tilkinin dönüp dolaşıp yine kürkçü dükkanına geldiği gibi biz de dönüp dolaşıp şiire geldik mi -hele bir de güneş batıyorsa ve bir vapur çığlığını koyvermişse- muzaffer bir eda içinde gönül rahatlığıyla evlerimize **dağılıyoruz. "Okuma yazma bilenler çok şiir yazarlar."**

Atıl (en gencimiz ve zamanının daha büyük bir kısmını orada geçiriyor) "komprador aydın' deyimi yerine "entel" deyimini kullanıyor ve **"Entelektüel olmanın yolu bir bakıma da entel olmaktan geçer"** savı bağlamında Pasaport'ta oturan gençler arasındaki kültür alış-verişini savunuyor. Diğerlerimiz ise ona katılmıyoruz. Birimiz ise buna, **"Orada yalnızca tatildeymişiz gibi oturuyoruz, okul paydosunda oturuyoruz"** şeklinde karşı çıkıyor. Yani kendimize **"yapmayacak işler bulup, bermütad oturuoturuveriyoruz."**

Pelin, "Bir alışkanlık olarak da bakabiliriz Pasaport'a" diyor ve **Melih** onu **"Bir alışkanlık olunca zaman öldürmek oluyor"** diye destekliyor. Bu **Atıl**'ın da katıldığı bir şey, **"ama"** diyor **"bu arada kendine ayıracağın zamandan belki biraz daha faydalı oluyor. Çünkü, mesela, bir devrimci ortodoks şey yani ortodoks devrimciyle karşılaşıyorsun. Başka bir gün de Frankfurt okulunu benimseyen bir adamla konuşuyorsun. Yani, kişinin kendisini yenilemesi için de -ama kendisine ayıracağı zamanı olduğu müddetçe- bence tüketici yanı o kadar çok fazla değil."** Ama, bunun tüketime ulaştığı noktalar çok daha sık.

Yine **Atıl** hariç, hepimiz oranın giderek artan kalabalıklığından yakınıyoruz. Bir masada tek başına ya da istediğin bir insanla en fazla yarım saat oturabiliyorsun. Hemen birisi **"oturabilir miyim"** diyerek cevabını bile beklemeksizin ilişiyor yanına. **Atıl**, bundan memnun, çünkü **"bu sayede kaynaşılıyor"** diyor ve bunun sözünü ettiği alışverişe olumlu etkisini savunuyor yine (Bu arada gönüllü ya da gönülsüz bizimle kaynaşan/kaynaştırılan yaşlı başlı kişiler de var. Hakkımızda ne düşündüklerini hiç sormadık ama pek de memnun olmadıkları her hallerinden belli oluyor.). **Olcay, Atıl**'ı **"Bir biçimde konsensusun oluşturulabileceği bir mekân"** şeklinde destekliyor. Ama, **Ayşenur**'un kanısına göre, **"Gençliğin çoğunluğu artık, ne yazık ki, kendilerinin kurduğu bir konsensus değil, veri olan yani farkında olmadan katıldıkları bir konsensus ilgilendiriyor." "Gençler potansiyel olarak sahip oldukları güçlerin farkında değiller." "Pasaport tarihi olan bir mekân"** diye diretiyor birisi yine. **Bülent, "Pasaport'ta bir bozulma var. İlk yarım saatten sonra rahatsız edici şeyler oluyor. Meselâ istediğin çay gelmiyor, garsonlar seni kaale almıyorlar, çayını tabaksız getiriyorlar..."** diye yakınmalarını dile getiriyor ve ekliyor **"Gelenek yok"**. Tartışmanın tam da burasında yine **Bülent**'in **"Eskiden orada gençler marjinal bir yapı oluşturuyorlardı, artık moruklar marjinal"** demesiyle "yoğun" bir marjinalite tartışması başlıyor:

Bülent— **Oraya gelen entelektüel öğrencilerin zaten kendileri marjinal bir yapı oluşturuyorlar. Yoksa ilk gördükleri kahveye, pastaneye dalarlardı.**

Oktay— **Ama marjinalliğin raconunu bilmiyorlar.**

Ayşenur— **Ama marjinal olmak o kadar da kolay bir şey değil.**

Atıl— **Marjinalliği ne anlamda kullanıyorsun? Ben en son tüketilen birimin faydası olarak anlıyorum.**

Ayşenur— **Gençlik marjinal mi yani? Bence, gençlik, kendisine yüklenen toplumsal rol itibariyle marjinal. Ayrıca potansiyel olarak da bir aykırılığı var.**

Bülent— **Yani marjinaller gençlerden çıkıyor. Bu düzeni değiştiren gençler, dolayısıyla da marjinal bir unsur konumundalar. Yani bunu görev anlayışıyla yapmıyorlar, devrimci bilinçleri yok. Ama sonuçta düzeni değiştiriyorlar. Pasaport'un düzenini değiştirdiler mesela.**

Melih— **Nasıl değiştiriyorlar canım?**

Bülent— **Yani iyi bir şey olarak çıktı şimdi buraya geldi.**

Ayşenur— **Belki de Pasaport bugünkü konumu itibariyle iktidar için bulunmaz bir nimet haline geldi.**

Bülent— **Ha işte, onu diyorum. Bu da Türkiye'de diğer kurumlarda yaşananla benzer bir durum.**

Atıl— **Pasaport bir kurum değildir.**

Bülent— **Anlıyorsunuz yani kurum derken neyi söylüyorum. Yani Osman'ın onlara sunduğu ilişkiyi o kadar çabuk kabul etmeselerdi şimdi çok daha güzel bir yer olabilirdi.**

Bu noktada **Ayşenur**, bölücü bir tavır alarak şu öneride bulunuyor: **"Bence bu yazı yerine Pasaport'un 'restore' edilmesini protesto eden bir şey yazalım." Pelin** ise bu öneriye, **"Beş yıl önceki haline dönüştüremeyiz orasını. Zaten korunacak yeri kalmadı. Tamamen değişmesi kaçınılmaz bir şey. Ben de o mekânı kullanmayarak protesto ederim bunu."** şeklinde karşı çıkıyor. Ama, **Ayşenur** önerisini "ekoloji hareketi" adına şiddetle savunuyor. Aslında **Pelin** de ekolojiden sözetmekte olduğu konusunda diretiyor. **Olcay, "Yukarıda bir şeyler olup bitiyor. Karar alma sürecine biz de katılmalıyız."** şeklinde **Ayşenur**'u destekliyor... Konu buradan nükleer santralların kurulmasını protestoya falan geliyor. Hava limonileşiyor...

Evet, işte böyle. Şimdi biz Pasaport'ta bol miktarda oturuoturuveriyoruz. Bize "kalkın" dedikleri saatler kalkmıyoruz (hatta salt bu nedenle ebeveyinleri tarafından evden kovulanlar da varmış) amma özel günlerde hemen yandaki Akdeniz'i işaret eden anıttan yükselen milli marşımızın ilk notalarıyla birlikte dimdik ayaktayız.

Siz de buyrun, bekleriz; bir çayımızı içersiniz. Bunu saymayız. Tekrar görüşelim efendim.

"Ne lan, üç çay içtik, onbir çay diyor yine Osman!" □

Pasaport'un toplumdaki konumu tartışma konusu. Bazısına göre insanı rahatlatıp pasifleştiren, neredeyse kurumlaşan bir mekân; bazılarına göre yeni ilişkiler kurmak ve tasarlayabilmek bakımından önemli bir deney.

CİNSELLİKTEKİ İKTİDAR

Wilhelm Reich

ENGİN YILMAZ

Cinsel devrimin peygamberi **Wilhelm Reich**, gündelik yaşamın eleştirisi ve dönüştürülmesi mücadelesinde insan yaşamında karmaşık bir sorun olarak yer alan cinselliğin yapısı ve toplumsal işlevini çözümlemeye çalışan ilginç bir düşünür. **Reich**, cinselliği ondan önce hiç kimsede görülmemiş biçimde geniş çapta, biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve siyasal boyutlarıyla bir bütün olarak ele almış, birey ve toplum açısından ne denli önemli işlevlere sahip olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Yaşamdaki mutluluğun çekirdeğinin cinsel mutluluk olduğuna inanan ve cinselliğe ilişkin özgün görüşler üreten **Reich** zamanla bunları olağanüstü boyutlarda genelleştirmiş ve çok geniş bir toplumsal alanı açıklayan bir anahtar rolü yüklemiştir.(1) **Freud** ve **Marx** arasında bir köprü kurmaya çalışan **Reich**, sinir hastalıklarının kökeni ile kapitalist toplumun eleştirisine ilişkin görüşlerini tek bir teori içerisinde bütünleştirmiş ve cinselliği siyasi bir mücadele alanı olarak gündeme getirmiştir. Bu yüzden ölümünden yıllar sonra, 60'lı yıllarda gençlik hareketleri ve kadın kurtuluş hareketlerinin gelişimiyle düşüncelerinin yeniden etkinlik kazanması bir raslantı değildir.

Kimilerince deli ve üçkağıtçı, kimilerince de cinsel radikalizmin dehası olarak görülen **Reich**'ın kuşkusuz birçok görüşü eleştirilmiş, özellikle tezlerini sımsıkı üzerine dayadığı antropolojiye ve doğal bilimlere ait bilgilerinin eksik ve yanlış olduğu(2), ayrıca birçok konuda çok indirgemeci bir yaklaşıma sahip olduğu öne sürülmüştür. Örneğin faşizm gibi karmaşık bir olayı bedensel boşalma güçsüzlüğü çeken insanın kişilik yapısına indirgemesi, faşizm ile stalinizmi buyurgan-ataerkil yönetim ortak paydası altında özdeşleştirmesi, iktisadi köleliğin üretilmesinde temel araç olarak cinsel baskıyı görmesi gibi...

Ancak kanımca, **Reich**'ın birtakım görüşlerinin tutarsız bulunması onun tamamen yok sayılmasına yol açmamalıdır. Temelsiz görüşleri yadsınırken tüm kitaplarında alttan alta varlığını duyuran toplumun demokratikleştirilmesi sorunsalı gözden kaçırılmamalıdır. Gerçekte günümüzde **Reich**'ın önemli olan yanı cinsellik perspektifinden bakarak toplumun demokratikleştirilmesi mücadelesine katkıda bulunmuş olmasıdır.

Reich tezlerinin çıkış noktası olarak cinselliğin türün üremesi ile sınırlandırılmasına karşı çıkar ve gerçekte çok boyutlu işlevlere sahip olduğunu savunur. O, araştırmalarını yönlendiren temel sorunun (cinsel yaşamın baskı altında tutulmasının toplumsal işlevi nedir?) yanıtını ararken bastırılan cinsel yaşam, kişilik yapısı, aile, okul, dinsel kurumlar, buyurgan toplum ve siyasal düzen arasında zincirleme bir ilişki olduğunu anlamış ve cinselliği politik bir kategori olarak çözümlemiştir.

Wilhelm Reich.

Kişilik çözümlemesine ağırlık veren **Reich**'a göre belirli bir toplum biçimi ile insanların kişilik yapıları arasında birbirlerini karşılıklı olarak yeniden-üreten bir ilişki vardır: **"Her toplumsal dizge (sistem) kendi bireylerinin kişilik yapısında düşünsel olarak çoğalır; kişilik yapılarının oluşumuysa, öncelikle cinsel yapıların kuruluşu sorununa bağlıdır."(3)**

Kişiliğin ve sinir hastalıklarının oluşumunu doyumlu cinsel etkinliğin olup olmaması çevresinde açıklayan **Reich**, cinsel istekleri bastırmanın toplumun kültürel evrimi için gerekliliğini savunan **Freud**'un "yüceltme" savını reddeder:

"Cinsel arzuları bilinçaltına itmenin kökeni dirimsel değil, toplumsal ve iktisadidir. İşleviyse, (...) buyurgan ataerkil kafa eğitiminin (kültürün) ve iktisadi köleliğin temellerini hazırlamaktadır"(4) veya **"...Çocuk ve gencin cinsel yaşamının yok edilmesi, siyasal düşünsel ve iktisadi köleliği güvenlik altına alan karakter yapılarını oluşturur mekanizmadır."**(5)

Cinsel yaşamın baskı altına alınmasının eleştirel düşünceyi boğduğunu belirten **Reich**'a göre eziyetçi, özgür yaşama karşı tavır alan, boyunduruk altında yaşamayı içselleştirmiş kişilik yapılarının oluşması cinselliğin bastırılması sayesinde gerçekleştirilir ve buyurgan toplumun varlığını sürdürmesi için gereklidir.

Bu noktada **Reich** en önemli kişilik üretme aygıtı olarak aileyi görür: **"Buyurgan kişilik yapısının oluşmasında çıkış noktası anaya-babaya duyulan sevgi değil, buyurgan aile'dir. Kullandığı başlıca araçsa, gencin ve çocuğun cinsel yaşamını baskı altına almaktır."**(6)

Ailenin varoluşu özgür cinsel yaşamın engellenmesine bağlıdır. İnsanların özgür cinsel etkinliği kısıtlandıkça evliliğe uygun duruma gelmekte, buyurgan toplumun bir hücresi olan buyurgan aileyi kurmaktadırlar. Mülkiyetin devrini sağlamanın dışında da buyur-

gan ailenin düzenin yeniden üretimine önemli katkıları vardır. Aile hem sistemin gereksindiği kişilik yapılarını üretiyor, hem de siyasal toplumsallaşmayı sağlamada etkin bir kurum. Şöyle ki bir yandan aile içinde mevcut ataerkil ideoloji yeniden üretilir ve yeni kuşaklara benimsetilirken bir yandan da çocuk aile içerisinde siyasal düzenin bir modelini tanımakta, hiyerarşiye alışarak bugün babaya yarın devlete başeğmeyi öğrenmektedir.

Ailenin bu işlevleri okul ve dinsel kurumlar tarafından da desteklenmekte ve perçinlenmektedir.

Reich'ın kendi sözleriyle, **"Günümüzde aile ve okul gerçekte burjuva toplum düzeninin akıllı ve başeğen gençler yetiştiren fabrikalarıdır. Geleneksel görünümü içinde baba, burjuva otoritesinin ve devlet gücünün aile içindeki temsilcisidir. Devlet otoritesinin gençlerden istediği uysallık ve boyun eğmeyi, benzer biçimde baba da çocuklarından istemektedir."**(7)

"...Buyurgan devlet, buyurgan aileyi korkunç derecede çıkarına uygun bulmaktadır: Buyurgan aile, buyurgan devletin istediği ruhsal yapıyla bilgi öğretisinin işlendiği fabrikadır."(8)

Reich demokrasi perspektifinden aile, okul gibi buyurgan toplumun temel direklerini incelediğinde, bunların son derece anti-demokratik bir yapıya sahip olduğunu, eğitim ve saygı adı altında hiyerarşik-otoriter ilişkileri ve bunlara eşlik eden ideolojileri insanlara benimsettirdiklerini görmektedir. **Reich**'a göre çocuklar, gençler, eşcinseller ve kadınlar buyurgan toplumda ezilmektedirler. Çok küçüklükten başlayarak çocuk ve gençlere doyumlu özgür cinsel yaşam yasak edilmekte, cinsel arzularını bilinç altına atmaları istenmektedir. Sonuçta hastalıklı kişiler yaratılmakta ve bunlar özgür demokratik toplumsal yaşamı reddeden buyurgan-faşist ideolojileri üretmektedirler. Özellikle Almanya'da faşizmin gelişmesini incelediği Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı adlı kitabında **Reich**, faşist ideolojinin üretilmesinde ve kitlelere yayılmasında cinselliğe karşı takınılan tutumun önemli bir rol oynadığını belirtmiştir.

Reich gençliğin sınırsız bir cinsel yoksulluk içinde yaşadığını betimlemekle kalmamış; onları sorunlarını çözmek üzere cinselliği kısıtlayıcı toplum biçimlerine ve gerici ahlâk anlayışına karşı mücadeleye çağırmış, kurduğu örgütlerle gençlere cinsel ve siyasal bilinç aşılamaya çalışmıştır.

Günümüzde feminist akımların programlarında yer alan birçok talebin de **Reich**'ın yapıtlarında bulunduğunu görmekteyiz. **Reich** tüm insanlar için kısıtlanmamış cinsel yaşam hakkını savunurken özellikle kadınlara bu alanda konulan boyunduruklarının yıkılması yolunda mücadele etmiş, demokratik özgür yaşama karşı bir engel oluşturan ahlâki ideolojilere karşı çıkmıştır. Cinsel yaşamı kadının zorunlu bir hakkı olarak gören, evlilik öncesi cinsel ilişkileri olumlayan **Reich** kadınların kendi bedenlerine tam sahip olma

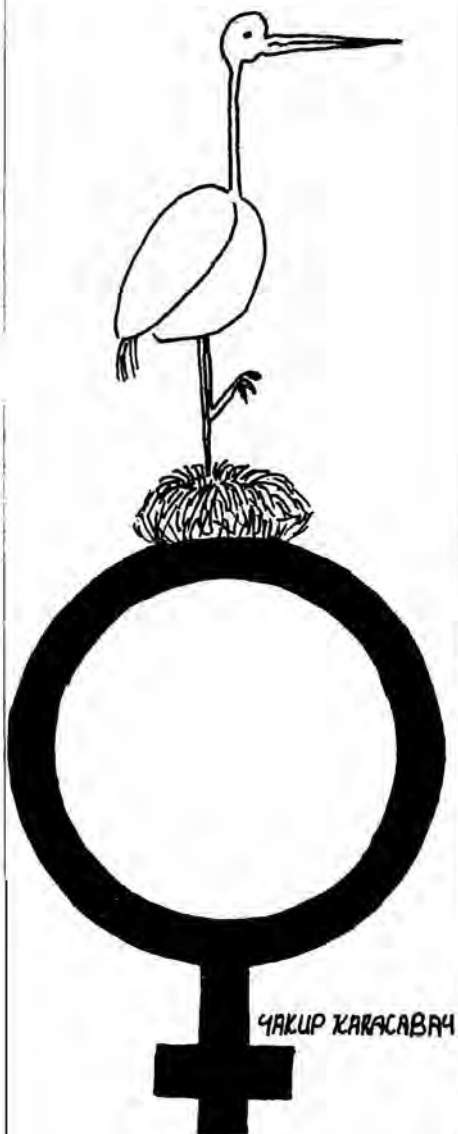

ve kürtaj, doğum kontrolü ve diğer tüm sağlık hizmetlerinin yerine getirilmesi haklarına sahip olmaları için kurduğu örgütlerle ve yazılarıyla yoğun bir mücadele vermiştir. **Reich** kadınların ailenin boğucu, kadını ezici, tüm toplumsal faaliyetlerden alıkoyucu yapısını eleştirmiş; gelişen endüstrinin kadının siyasal-toplumsal yaşama atılması için gerekli temeli hazırladığını, kadınların gitgide ekonomik hayata daha çok sayıda atılması, ortak çamaşırhane, mutfak, kreş vb. ev işini toplumsallaştırıcı kuruluşların artırılması ve özgür cinsel yaşamın gerçekleştirilmesi sonucu buyurgan ailenin söneceğini, zorlama evliliğin yerini gönüllü birlikte yaşama bırakacağını belirtmiştir.

Hiyerarşinin kaldırılması, eşitlikçi, özgürlükçü toplumsal ilişkilerin kurulması ve insanların kendi özyaşamlarını dıştan bir müdahale olmaksızın düzenlemeleri biçiminde en geniş anlamıyla toplum-içi demokrasinin bir savunucusu olan **Reich**, eserlerinde kitleleri yeni bir siyasal-toplumsal düzen kurmaya çağırır ve gerçekleştirilecek toplumsal devrimin zorunlu bir parçası olarak "Cinsel Devrim"in de yapılması gerektiğini vurgular. Sorun baskı ve sömürü ekseni çevresinde biçimlenen tüm toplumsal ilişkileri değiştirmek olduğuna göre insan yaşamının büyük bir bölümünü içeren cinsel yaşamda da köklü değişikliklere gidilmeli, cinsel yaşamı düzenleyen örgütsel/kurumsal yapıların, değerlerin, davranış biçimlerinin de değiştirilmesi gerekmektedir. Reich iktidar ilişkilerinin yalnızca devlet-toplum arasında değil, toplumun her hücresinde yayılmış, örgütlenmiş olduğunu görmektedir. İktidar ilişkileri küçük birimlerden yukarıya doğru yükselen bir piramittir. Ailede, okulda, dini kurumlarda, devlette vb.

Kanımca **Reich**'ın cinselliğin birtakım hiyerarşik-otoriter yapıların dayanak noktalarından biri olarak önemli siyasal ve ideolojik uzantıları olduğu tezi toplumun demokratikleştirilmesi sürecinde geniş ufuklara ışık tutmaktadır. **Reich** "ruh hastalıklarının nedeninin bedensel boşalma güçsüzlüğü" olduğu noktasından yola çıksa da, cinsel devrimi yalnızca "kafa ve ruh sağlığı" için değil, daha geniş boyutta, toplumsal dönüşüm için önermektedir. **Reich** için bu devrim yalnızca cinsel ilişkiler düzeninin değişmesi değil, buyurgan toplumun siyasal düzeninin yeniden üretimini sağlayan birtakım toplumsal kurumların değişmesi ve yeni bir yaşam biçiminin egemen olmasıdır.

Dipnotlar:

(1) Öyle ki Marcuse'nin belirttiği gibi, "Reich için, cinsel erkinlik, bireysel ve toplumsal huzursuzluklar konusunda, her derde deva bir yol durumuna gelmiştir." (Aşk ve Uygarlık, s.268, May Yayınları).
(2) Bkz. Charles Rycroft-Reich, Fontana Modern Masters, 1976.
(3) W.Reich, Cinsel Ahlâkın Boygöstermesi-s.250, Payel Yay., Mayıs 1976.
(4) W.Reich, Bedensel Boşalmanın İşlevi, s.247, Payel Yay., Ocak 1978.
(5) W.Reich, Cinsel Devrim, s.18, Payel Yay., Şubat 1974.
(6) W.Reich, Bedensel Boşalmanın İşlevi, s.17.
(7) W.Reich, Gençlerin Cinsel Mücadelesi, s.126, Öz Yay., Mart 1977.
(8) W.reich, Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı, s.64, Payel Yay.

Burjuvazinin oyunu bu!

Günlük yaşantımıza, bıçak tutmamıza, elma soymamıza, öksürmemize, aksırmamıza karışan bir sürü kural var: Görgü kuralları veya eski adıyla Adab-ı Muaşeret kuralları. Toplumsal yaşayışın içerdiği etkinlikler, tutumlar ve yatkınlıklarla birlikte, isteklere ve ihiyaçlara göre belirlenmiş insanlararası ilişkileri düzenleyen kurallar bunlar. Feodal toplumun aristokratik (dolayısıyla açıkça hiyerarşik) yapısında çok daha törensel ve neredeyse yaşamın odağı durumunda olan kurallar artık yok tabiî. Bu görgü kuralları, teorik anlamda hiyerarşiye dayanmayan, teorik olarak eşit insanların oluşturduğu burjuva toplumunun toplumsal ve **kültürel** egemenliğini kabulettirmesiyle birlikte, daha "hoşgörülü" denebilecek içerikler kazanmış. Fakat geçiş dönemi oldukça ilginç olmuş: Burjuvazi, yanı başında "ikinci sınıf" olarak dolaştığı aristokrasi ile, aynı müziği dinlemek, aynı konser salonlarını paylaşmak zorunda olduğu için, büsbütün bambaşka havada, yepyeni kurallar getirememiş O saygınlık ve ihtişam ortamında, kendi felsefesi ve böyle detaylarla uğraşmaya yüklediği anlamın "rasyonel" olarak yitmesi ölçüsünde, aristokrasinin görgü kurallarının bir miktar yumuşatılmasından doğmuş yeni görgü kuralları.

Daha sonra, burjuva toplumu egemenliğini dayattıkça ve aristokratlarla aynı salonda aperatif alması işlevsizleştikçe bu kurallar norm niteliğine bürünmüş. Ülkemizdeki uygulanış biçimine baktığımızda, bunların nasıl yaşanacağını öğreten kurallar olarak görüyoruz. Batı toplumlarından yapılan bir görgü ithali var. Batı'da toplumsal ilişki ve davranış biçimlerine göre oluşturulan yaşam tarzı ve onu belirleyen normları, Türkiye'de kitaplarla verilmeye çalışılıyor: "**Sosyetemizde pek açık seçik aileler ve pek serbest kızlar yok değildir, fakat genç kızlarımız inansınlar ki bunlar bugünkü Türk toplumunun örnek kızları değildir. Bunlar ancak sağlam meyveleri de çürütmek gücünü taşıyan bahçe artıklarıdır.**" (En Yeni

Çüşş! Bu kadar da olmaz ki. Sofraya ayaklarını yıkamadan oturmuş.

Görgü Kuralları, Hasan Deniz, sayfa 303.)

Kitap, Türkiye'de Batılı yaşam tarzı oluşturulmaya çalışılmasından bu yana Almanca, İngilizce, Fransızca ve Türkçe kaynaklardan yararlanarak hazırlanmış kitap kurgusal yapısıyla bayağı eğlendirici.

Batılılaştığımız oranda görgülüleşiyoruz. Elmayı helezonik biçimde kesiyoruz.

Kitap çıktığından bu yana (1960) muaşeretin görgü olmasından başka hiç bir şey değişmemiş. Sokakta dolaşan tek tük melon şapkalı tipler var. Bir görgü kuralı olarak sokakta iki erkeğin ortasında yürüyen kadınlara raslayabiliyoruz.

Ama, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1961 yılında tavsiye edilen bu kitap, eğer gerçekten bir kılavuz niteliği taşısaydı, onu izleyenler, sokaklarda şapkalı-balonlu tipler olarak, HIYAR gibi dolaşacaklardı.

Üstte sağda: "Yemek yiyen bir erkek, şapkayısla sofraya oturmaz. Bir kadınla konuşurken her zaman ayağa kalkar". (Sayfa 87) Aferin size! Yanınızda şapkanız ve bayan olmadığı için kurallara uydunuz.

Üstte solda: Elma yemek için bacak bacak üstüne atılıp ayakkabının üstüne basılır. Kaşlar çatılarak sokaktan geçene "seni de yerim" dercesine bakış atıldıktan sonra elma helezoni biçiminde ısırılarak yenir.

Yanda: Hoop! Sokakta aşna fişne ha! Aman ha! Sakın, birbirinize sarılıp yürümeyin, sonra çocuğunuz bile olabilir.

Kısa filmin uzun hikâyesi

Şenliğe katılacak Amatör Sinema Grubu'ndan Ercüment ve Şeref'le kısa film üzerine uzun bir söyleşi yaptık. Ercüment ve Şeref bugüne kadar 6 kısa film çekmiş. Parası olanın düdüğü çalmaya çalıştığı bu alanda yaptıkları, saygı duyulacak bir iş. Kısa filme bulaşmaları da ilginç bir olay sonucunda olmuş. Bir gün arkadaşlarından Gençlik Parkı'nda bir film çekimi olacağını duydukları zaman hemen damlamışlar. O gün, figüranların gelmemesi de onların o filmde oynamasına neden olmuş. İçlerine düşen bu sinema aşkı bugüne kadar sürmüş.

— Kısa filme bu girişinizden sonra çalışmalarınız nasıl devam etti?

Şeref— Katıldığımız ilk film, **"Sayın Vatandaş"** adlı bir kısa film çalışmasıydı. İlk figüranlık günlerinden sonra, daha kapsamlı olarak ilgilenmeye başladık. Fakat çalışmalar istenilen düzeyde gitmedi. Senaryoda olan 52 plandan ancak 18-19'unu çekebildik. Bunu, mucizevi bir biçimde kurgulayıp film haline getirmeyi başardık.

Ercüment— Sonra **AFSAD**'a **(Ankara Fotoğraf Sanatçıları Derneği)** girdik. Sinema birimi oluşturmaya çalıştık. Teorik çalışmalardan sonra film çekme aşamasına geldiğimizde anlaşmazlık sonucu **AFSAD**'dan ayrılmak zorunda kaldık. Bireysel arayışlar sonucu, TRT ve Yeşilçam için çalışmalara katıldık. Bu tür profesyonel çalışmaların yapımıza uymadığını farkedince vazgeçtik. Bunların sonucunda 1981 sonbaharında birkaç arkadaş biraraya gelip **ASG**'yi **(Ankara Sinema Grubu)** kurduk. Amatörce, kendi zevkimizi tatmin için düşüncelerimiz doğrultusunda çalışmaya başladık.

— Peki, ASG olarak neler yaptınız?

Şeref— **ASG** olarak tasarladığımız ilk iki filmi bitiremedik. **"Kör Adam"**, **"Bir Reklam"**, **"Lotaryacı"** ve son olarak çektiğimiz **"Uyuyabilmek"** adlı filmleri tamamladık. hatta, **"Lotoryacı"**, **İFSAK** Kısa Film Yarışması'nda ödül aldı.

— Ne ödülü?

Şeref— Özendirme Ödülü.

— Neydi bu "Özendirme" Ödülü?

Şeref— Bir plaket.

— Ne yaptınız bu plaketi?

Şeref— ... ?!?

— Yani, Özendirme Ödülü'nün bir plaket olması biraz saçma. Bildiğimiz kadarıyla yurt dışındaki özendirme ödülleri para, kamera, film gibi işleri kolaylaştırıcı şeyler. Hatta okullarda, stüdyolarda eğitim olanakları da tanınıyor.

Ercüment— Evet, yurt dışında uygulama genellikle böyle. Fakat burada teksir kağıdına basılmış bir belge tutuşturuverirler. Bildiğimiz bir şey var. Biz bu filmi ödül almak için yapmadık. Amacımız, çalışmamızı başkalarına sunmak, onlarla paylaşmaktı.

— Filmlerinizi çekerken karşılaştığınız güçlükleri, olumsuzlukları anlatır mısınız biraz da?

Ercüment— Ooooo, çok güçlükle karşılaşıyoruz. Aslında bu, sinema sanatının nesneleri sonsuz olduğundan olsa gerek. En önemli baltalayıcı öge insan. Uyuma sahnesi çekiyoruz. Oyuncu bir türlü uyuyamıyor. Tarif ettik falan olmadı. Sonunda uyku ilacı verdik, sahneyi çektik. Bu sefer de uyandıramadık. Son filmimizde de bebek sahnesi vardı. Senaryo gereği bebeğin ağlaması gerek. Bebeğin de ağlamaya niyeti yok. Biz ağla yavrum falan derken, annesine göstermeden sekiz aylık bebeği çimdikleyiverdik. Başladı ağlamaya. Tam üç saat ağladı. Aynı gün bebeğin ölüm sahnesini çekecektik. Susturabilsek çekeceğiz. Ekipte bir doktor arkadaşımız var. Sakinleştirici yapalım dedi. Annesi, çocuğu o kadar saat ağladıktan sonra iğne yapılmasını istemedi. Çekemedik tabiî, ölüm sahnesini.

Şeref— Sonra, insanlar inanmıyor yaptığımız şeylere. Belgesel çekiyorduk. Çevredeki insanlara şöyle böyle yapın, kameraya bakmayın falan dedik, dinlemediler. Durmadan kameraya bakıp, gülüyorlardı. Biz televizyona çıkacaksınız deyince, hepsi dediklerimizi yapmaya başladı.

— Bir de teknik olanaksızlıklar...

Şeref— Onlar da başımızı ağrıtıyor. Kameranın hareketini sağlamak için kullanılan ray yerine, doktor arkadaşın sağladığı tekerlekli sandalyeyi kalasların üzerinde hareket ettirerek bu işi yapıyoruz. Bir keresinde ağaca çıkmıştık, inemedik. Önemli olan bizim düşmemiz değil, kameranın zarar görmemesiydi. Aşağıda herkes bağırıyordu: **"Aman! sen kendin düş, kamera düşmesin!"**

Ercüment— **"Lotaryacı"**yı çekerken de lotaryayı kazananın paraları havaya savurması gereken sahnede para bulamadık. Cebimizdeki tüm paraları bozdurduk. Birkaç arkadaşın maaşlarını da bozdurup, milyonlar kazanan kişiyi yüzbin lirayla çektik.

— Filmlerinizi gerçekleştirirken bazı önemli araçları nereden sağladınız?

Ercüment— Kamerayı grubumuzdan

Ankara Sinema Grup'çuları filmlerinin hayal sahnesinin çekimi sırasında... Espri: "İnsan çamurda bile uyanabilir"...

Şenliği kaçırmayalım!

Ankara'da 3-11 Kasım tarihleri arasında Yeni Sahne'de **Odak Sinema Grubu**'nun düzenlediği **Kısa Film Şenliği** var. Odak Sanat Grubu, Türkiye'de amatör sinemaya sesleyen hiçbir etkinlik olmamasından duyduğu rahatsızlıkla bu projeyi tasarlamaya başlamışlar. **Mahmut Tali Öngören**'in verdiği moralle, finansman aramaya girişmişler önce. Bankalardan, dergilerden falan bir şey çıkmamış. Oysa gereken para hiç fazla değil. Ödüller, salon ve PTT paraları dahil: 3 milyon TL. Fazla görülebilir; ama mankensiz, tek mekânlı bir reklam filmi (TV için) en az 2-2.5 milyona maloluyor. Her neyse, Odak'çılar bunun üzerine işe parasız girişmeye karar vermişler. İlk önce 'prova' niteliğinde, Türk-İngiliz Kültür Derneği'nde üç gün süren **"Şenliğe Çağrı"** toplu gösterimi yapılmış. **İFSAK** Kısa Film Yarışması'nda gösterilen filmlerin bazıları burada gösterilmiş ve büyük ilgi toplamış. Moral daha da artmış tabiî; hele çeşitli tesadüflerle, özellikle 8 mm. filmler yapan ve bunları ancak dost toplantılarında gösterme olanağı bulan birçok amatörle ilişkiler kuruldukça, süreç hızlanmış. Duyuru yapılmış. Duyurunun epey ilgi topladığını, kendilerini epey duygulandıran cevaplar aldıklarını söylüyorlar: Örneğin, Keşan'dan yazan bir kişi, oldukça bozuk bir Türkçe ile, yarışmaya katılmak istediğini, sinemayı çok sevdiğini, ama senaryo yazma tekniklerini bilmediğini anlatıyormuş.

Sonunda şenlik gerçekleşme noktasına geldi. Odak Sanat Grubu ekibi, son olarak şunları söylüyor: **"Aslında yapılmak istenen yarışma değildi. Fakat üretmek istemesine karşın çeşitli olanaksızlıklar nedeniyle üretemeyen insanları teşvik etmek, tanıştırmak için ödülü düşündük; bu nedenle de yeterli sayıda ödül koyduk..."**

Kısa Film Şenliği, ilgisi asıl önemli olanları, bizleri bekliyor... □

bir doktor arkadaştan sağlıyoruz. Aydınlatma işlerini çözen güçlü bir sanganımız var. Dekor, kostüm gibi şeyleri kendi çevremizden temin edebiliyoruz. En çok göze görünen masraf film. Onu da sağolsun doktor arkadaşımız çözüyor. En büyük yardımları, büyük fedakarlıklarla o yapıyor.

— Peki, o "Doktor Arkadaşımız" çekip giderse n'apıcaksınız?

Şeref— Onu boğarız! Herhalde öyle bir şey olmayacak. Çünkü bir çekim gününde bin kere kavga ediyoruz ama bu, ekip olmanın bilinciyle gelişen bir olgunlukla karşılandı hep. Biz üçümüz hep birarada olduk, hiç ayrılmadık.

— Aileniz sizin bu uğraşınızı nasıl karşılıyor?

Şeref— Onların talepleri pek bağlayıcı değil. İşte askerliğimizi yaptık, çalıştık, falan. Para da kazandık bir zamanlar. Bu işleri yapabilmemiz bizim direncimize, inancımıza bağlı olduğu için, diğerlerinin istemleri önemli olmuyor.

— Sizce genelde "Kısa Film" nasıl karşılanıyor?

Ercüment— Bazı köşebaşlarını tutmuş olan adamlar kısa film yapanlar için "birkaç küçük burjuva almışlar kamerayı, onu bunu çekip duruyorlar" diyorlar. Bunlardan birisi **Halit Refiğ**'di. Bu insanlar, hem büyük konuşup, hem de kısa filmin bir eğitim yeri, bir okul olduğunu görmezden gelirler. Usta filmciler, **Wajda, Tarkovski, Godard, Visconti** falan hep kısa filmlerinin birikimiyle ustalaşmışlardır. Bunun Türkiye'de gerçekleşmesine izin verecek bir ortam olmadığını gözlüyoruz.

— Sinemayı bir yaşam biçimi olarak sürdürebilecek misiniz?

Şeref— Bugünün piyasal koşullarında sinemayı sürdürmek hemen hemen olanaksız. Bu, yaşam felsefemize ve bakış açımıza da aykırı zaten. Ben bu piyasayı denedim, çalıştım, ama olmadı. Mektepli olarak gittik oraya. Çok aşağılandık. Düşünce ve üretim olarak katılmanız engellendi. Bir ekip çalışması gerektiği halde, ekip içinde inanılmaz bir rekabet vardı. Bu anlayışlar egemenliğini sürdürdükçe bu işi yapamayız. Şunu biliyoruz: Sinemanın sorunları ülkenin sorunlarından bağımsız ve kopuk değil. Yurt dışındaki yarışmalarda, festivallerde ödül alan kısa filmcilerimiz var. Fakat filmleri Türkiye'de gösterime sunup toplumsallaştırabilme olanağı yok.

Şeref— Bu iş öyle ki, en geniş gösterim olanağına sahip olduğunda ya da olduğunu sandığında bile yürümüyor. 1968 yılı Şubat ayında on beş tane sinematek derneği vardı, yenileri açılmak üzereydi ve kısa film şenlikleri de yapılıyordu. Bugün TV var, video var. Ayrıca, film çekmek aygıtlarının karşısında olağanüstü kolaylıklar sağlayan video kamerası var. Videosu olmayan kahvehane yok kadar az. Bu durumda kısa filme gönül verenler, son derece kısır bir çerçeve içine sıkışmış bile olsalar, kendi içsel arayışları, dirençleri uğruna bu işe devam edecekler? Biz inanıyoruz ki, ilgilerini, inatlarını koruyarak bir seyirci potansiyeline sahip olabileceklerdir.

— Sinemaya yönelmek isteyen gençlere neler söylersiniz, onlara herhangi bir konuda yardımınız olabilir mi?

Ercüment— Büyük bir zevkle elimizden geleni yaparız. Ama şu var ki, bizim yapabileceğimiz yardım son derece sınırlı olacaktır. Elinde senaryosu olan bize gelsin, oturup konuşalım ve eğer kabul ederse oturup çekime başlayalım.

Evet, isteyen arkadaşlarımız varsa senaryolarını, yoksa sinopsislerini **Gençlik ve Toplum** aracılığıyla **ASG**'ye gönderebilirler. (Olanakları varsa!?) □

ÜŞENMEYİP YAZANLAR

Ana-baba 'Biz' Çatışması

DERGİ VAZİYETLERİ

ONLAR GİBİ OLAMAM!

Karabük doğumlu olmama rağmen aslen Doğu Anadoluluyuz. Sağolsunlar babam ve ağbim de, Anadolulu olmanın birçok koşulunu yerine getiriyorlar. Örneğin; üniversite sınavı için tercih yaptığım zaman babam kesinlikle Ankara dışında bir yer yazdırmadı bana. Sebep de "kız kısmının ailesinden uzakta tek başına okumasının ya da bulunmasının doğru olmamasıydı". Okulun koro ve folklor çalışmalarına katılmam ise "adetimize yakışmayacağı" gerekçesi ile engellendi. Benim de evden her çıkışım bir olay oluyordu. Bir arkadaşıma (tabii kız) iki kez üstüste gitmeye kalksam annem hemen kızar. Bana diyor ki (annem), "çok gezen papuç b... getirir. Ben senin yaşındayken evden bile çıkamazdım. Genç kızlığımı bile yaşayamadım". (Tabii yaşayamaz çünkü 14 yaşında evlenmiş ve hemen anne olmuş). Ben de diyorum ki: "İyi ya anne, madem sen yaşayamadın, biraz anlayışlı ol bana karşı". O zaman da "biz böyle gördük, sen kızına anlayışlı olursun" diyorlar.

Sabah biraz geç uyansak (biz çocuklar) "kalkın, ben sizin yaşınızdayken bu saatte dağdan sırtımda odun taşıyordum" diyorlar. Onlara bir türlü anlatamıyoruz ki şimdi ne buz kırıp çamaşır yıkama, ne de dağdan odun taşıma var. Bizim de aynen kendileri gibi olmamızı istiyorlar. Ama ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar olmuyor.

Bozo'nun arkadaşı-KARABÜK

EYY BÜYÜKLER!

Bir zamanlar televizyonda Türk toplumunun geleneklerine ters düşen bir dizi (Şahin Tepesi) vardı. Ve orada baba kızı için "o'na saygım var" diyebiliyordu. Siz büyükler böyle diyebiliyor musunuz?.. Evet, haklısınız sevgili büyükler. Yarın bizim; siz gidince nasıl ayakta kalacağımız bilinmeyen biz GENÇLİĞİN!

Kızgın bir okuyucu-BANDIRMA

ANABABAMIZI EĞİTELİM

Ana-baba ile çocuk arasındaki çatışmanın yegâne kaynağı iki nesil arasındaki eğitim farklılığından kaynaklanan düşünce ayrılığıdır. Bana göre bu çatışma ortadan kalkmaz, ancak hafifletilebilir. Çatışmayı hafifletebilmek için de anne ve babanın çocukları gibi düşünmelerini sağlamak gerekir. Bu da ancak onları eğitmekle mümkün olacaktır. Şahsen ben bu yolu dört senedir deniyorum. Benim onların düşüncelerine saygısız davranmadığım gibi, onlar da benim düşüncelerime değer verirler. Yine bilirler ki, okul bitip iş sahibi oldum mu ben yalnız ya da birkaç arkadaşla birlikte onlardan ayrı yaşayacağımdır. Ama aynı zamanda onlar kendilerinden ayrılmamın hiçbir zaman onları terketmek olmadığını bilirler... Aslında bu konuya daha değişik çözümler de bulunabilir. Evden kaçmak, evlenmek veya evlatlıktan reddedilmek ya da onlara uymak gibi... Ama bence asıl olan bizi doğurup büyüten bu insanlara "bize kötü davranıyorlar ya da istediğimizi yapmamıza izin vermiyorlar" diye sırt çevirmek değil, onların bu son günlerinde onlara kendilerinden farklı ama dürüst, çalışkan, ne yaptığını bilir insanlar olduğumuzu göstermektir.

İhsan-İSTANBUL

GÖREV GİBİ DEĞİL

Bence sorunun çözülememe nedenleri, küçük yaşlardan beri bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde -örneğin, din kuralları öyle istiyor diye- aşılanan anababaya gözü kapalı itaat etme gereği ile bunların tutarsızlığının görülüp, ne şekilde hareket edilmesi gerektiğinin anlaşıldığı noktada baş gösteren maddi olanaksızlıklardır. Kanımca bu sorunlar kişinin bilinçlenmesi sonucu ana-babası ile karşılıklı görevlerin üstünde, daha insancıl bir ilişkiye girme ortamı yaratılmasıyla bir ölçüde giderilebilir.

Gürdal Koç-İSTANBUL

HEPİMİZ İHSAN BABA KULLARIYIZ

Neden Gençlik ve Toplum dergisi mensupları ve diğer üniversitelerde okuyan binlerce kişiye ters gelir Boğaziçi Üniversitesi'ndeki yaşantı? Dilerseniz ben söyleyeyim: 1) Kızların ve erkeklerin çoğu güzel ve en azından bakımlıdır. 2) Özel otoparkı vardır. 3) Kantinde envai çeşit sandviç ve içecek bulunur. 4) Gençleri çoğunlukla Pop-Caz, Caz, Rock ve Klasik gibi entel! Müzik türlerine takılırlar. 5) Sınıfları diğer üniversitelerden farklıdır. 6) Tenisten dağcılığa kadar tüm faaliyetler emrinizdedir. 7) En cazip iş teklifleri Boğaziçi mezunlarına sunulur... Ne yalan söyleyeyim hepsi doğru ama biraz tek taraflı düşünmüyor musunuz? Hepimiz İhsan babanın kulları değil miyiz? Bizim de sorunlarımız yok mu? Şımarık, kendini beğenmiş demek gelip tartışmaktan daha mı kolay geliyor? İçimizle dışımızın bir olmadığını siz de görecek ve başkalarına göstereceksiniz...

Mine-İSTANBUL

ANALİZLERİNİZE BİTİYORUM!

Biliyor musunuz, size bitiyorum! Zira, yazılarınız bir harika. Konularınız çok ilginç. Ve şunu da belirteyim, bu dergiyi okurken sanki kendimi yaşıyorum. Misal: Ağustos sayısındaki tatil, Kumburgaz, Bodrum, Sultanahmet, disko konuları... bunlar hep benim tecrübelerim içinde. İnanın tüm analizleriniz doğru. Hiçbir abartma görmedim. Nasıl bu kadar gerçekci olabiliyorsunuz anlamıyorum!

Tayfun-İSTANBUL

Gençlik ve Toplum'un notu: Anababa-'biz' çatışması hakkında çok sayıda yazı ve mektup geldi. Bunları önümüzdeki sayıda yayınlamayı sürdüreceğiz.

Gençliğin istediği ve gereksinimi her zaman söylediği değildir

Gençlik dergisi olarak gerçekten gençliğin sorunlarıyla ilgilenmek istiyorsanız ki bunu iddia ediyorsunuz. Gençliğin toplumun çok önemli bir parçası olduğunu, sorunlarından ayrı olmadığı gerçeğini unutmadan bir bütünlük içinde incelemeniz gerekir. Yoksa gençliğin sorunları diye, toplumsal çelişkilerin kaçınılmaz sonucu olan konuları ele alıp incelemek ve belli çözümlemelere gitmek, gençliğe hizmet etmek değil, aksine yaşanan bu sorunların herzaman, her koşulda olacak olan sorunlar gibi meşruluğunu savunmaktır.

Derginizde uzunca bir süredir üniversite toplulukları hakkında çıkan yazılarda toplulukların iç işleyişini tartışmak amacında olduğunuzu belirtiyorsunuz.

Biz İÜHOT olarak eleştirdiğiniz diğer topluluklardan biraz daha aktif olduğumuz bu tartışmayı (tabi tartışma denirse) derginin ön yargılı tutumu nedeniyle herhangi bir sonuç getirmeyeceğine inandığımızdan kapatıyoruz.

Üniversite kulüplerinin kurulmasının ve bu kulüplerde faaliyet göstermenin sadece üniversite (yada kahve) hayatının tek düzeliğine ve önceden belirlenmişliğine karşı tepki olduğu söylenemez. Diğer bir deyişle öğrenci faaliyetlerinin amacı yalnızca boş zaman değerlendirme değildir. Bu anlayışı İÜHOT üzerindesomutlarsak İÜHOT bireylerin yaratıcılığını, dinamikliğini, özverisini kollektif çalışma alışkanlığını vb. geliştirirken buna paralel olarak ve asıl alanında bilimsel çalışma yapmanın zorunluluğuna inanıp filiz niteliği taşıyan ürünler vermeyi de hedeflemektedir.

"Halkın yanında olmak-halkla dolaysız bağlar kurmak-geniş yığınlara tanıtmak-kitleleri gerçek kültürel değerlere sahip çıkma yolunda etkileyebilmemiz."

Gençlik dergisi "değme dedektife taş çıkartacak "mantığıyla yakaladığı bu "ipuçlarını" değerlendiriyor ve sonuçta bunları söyleyenlerin kendisine yığınların karşısında ve onun üzerinde gören elit bir anlayışa sahip olduğunu tesbit ediyor.." Tebrikler...

Biz bunları söylerken gençlik dergisinin düz mantığıyla yorumladığı gibi kendimizi geniş yığınların, kitlelerin karşısında gördüğümüzden değil tersine "tarafsızlık denen illetin ne mene bir şey olduğunun bilincinde olarak, bilimsel anlamda, bilimin taraflılığı ile halktan yana olmayı amaçladığımızı anlatmak istiyorduk. Bizi, mekan olarak düşünüyorsanız halkın içindeyiz elbette, ama halktan olmayan kesimlere karşıda halkın yanındayız, halktan yanayız.

Bunun sonucunda çok doğal (çokta gerekli) inandıklarımızı geniş yığınlara aktarmak amacını taşıyoruz. Anladığınızı varsayarak devam ediyoruz.

"Gençliğin ne istediği değil, ne istemesi gerektiği önemlidir." deyiminede itiraz ediyorsunuz. Bunu daha iyi anlatmak için size şöyle bir benzetme sunuyoruz... İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Nazilerin toplama kamplarından kurtaranlar, aylarca aç bırakılmış insanlara, onların istediği gibi bol bol yiyecek verildi. Bu yapılan onlar için yararlımıydı değilmiydi? Yapılan doğrumuydu değilmiydi? Bu soruların yanıtlarını tarih veriyor. Sonuç; nazilerin aylarca öldürmeyip aç bıraktığı bu insanların sindirim sistemleri bütünüyle harap olduğundan, bu denli ağır yükü taşıyamıyorlar ve büyük çoğunluğu ölüyor. Yapılması gereken neydi? Onların isteklerine hatta kızıp saldırmalarına rağmen önce yalnızca süt, azar azar çorba ve ancak belli bir süre sonra yemek...

Bugün gençlik neyi, niçin istiyor? Önce bu sorulara yanıt verelim. Daha sonra onun istediğinin, onun istediği biçimde gerçekleştirilmesinin doğru olup olmadığını idrak edelim. Bilinen gerçektir, herşey bir önceki durumun verileri üzerinde gelişir. Yani herşey bu anlamda bir "ön belirlenmişlik" ile içiçedir. Bu suçladığınız bizler için olduğu kadar "yoldan geçen fıstığa laf atan" genç içinde geçerlidir. Biraz daha genişletirsek bu, 1984 Türkiye'si için olduğu kadar, Gençlik dergisinin yarını içinde geçerlidir. Bugün gençliğin istemini ya da daha somut olarak yaptıklarını belirleyen etkenler nelerdir: En önemlisi, gençliğin istekleri, yaptıkları bireysel platformda değil ama toplumsal platformda ne gibi kalıcı çözümleme getirmeye yöneliktir. Önce bu sorulara yanıt vermeli ondan sonra gencin yapmak istediğini gerçekleştirmesine yardımcı olup olmamak tartışılmalıdır.

Biz kendimizi halktan üstün, ondan ayrı görmediğimiz gibi ona yaranan, onun kuyruğuna takılmış, onun istediği her şeyi kabullenen olarak da görmüyoruz. Yukarıda örneğini verdiğimiz olayda görüldüğü gibi gençliğin istediği her zaman onun nesnel gereksinmelerini ifade etmez.

"Seminer konularının çalışmalarında amacının genelde halk kültürünün araştırılması olduğu düşünüldüğünde bile A.B.C.D.E olarak belirlenmesi" size göre "pek doğal değil" çünkü siz yol ortasında odanızdaki gibi dolaşmayı, Tıp fakültesinde cerrahi ya da dahiliye değilde yüksek matematik ya da coğrafya dersleri okutulmasını arzuluyorsunuz. Her kurumun varoluşunun temelini teşkil eden bir karakteristiği vardır. Konuya gelirsek, bizim çalışma alanımız kuşkusuz çalışmalarımızın içeriğinide belirleyecektir. Halk oyunları topluluğunda öncelikle halk kültürüne ilişkin konular tartışılır. Ama bununla sınırlı olmadığını belirtmek için 6. sayınızdayayınlanan yazımızdan bir tümceyi aktaralım. "Kaldı ki... isteyen üyeler konu dışında, kendi hazırladıkları seminerleri de sunabilirler.."

Bizim toplulumumuzun en önemli özelliklerinden birisinin aydın ya da geleceğin aydını olacak üniversiteli gençlerden oluşan bir yapı olduğunun dolayısıyla her türlü sorunun elbette dönemin özellikleri gözönünde bulundurularak seminer halinde sunulması, tartışılması gerektiğine inanıyor ve bunu savunuyoruz.

6. sayınızda çıkan yazımızda seminer tartışması komisyonun üyelerinin gönüllü katılımlarıyla oluşturulduğunu söylüyorduk. Ama siz eğer gönüllü olanlardan kimlerin komisyonu oluşturacaklarına Y.K. karar veriyorsa bunun yinede bir atama olacağını söylüyorsunuz. Öncelikle anlamanız gereken bir şey var. Y.K. topluluk bünyesine tepeden inmez, üyelerin çoğunluğunun ortak iradesiyle belirlenir. Y.K.'nun görevi üyelerin önerileri doğrultusunda gerekli kararları almak ve uygulamaya koymaktır.

Böylesi bir niteliğe sahip olan Y.K. sizin eleştirdiğiniz konu üzerinde somutlarsak komisyonu kimlerin (gönüllüler arasında) oluşturacağına karar verebilir. Bu sizin söylediğiniz gibi atama olmaz, çünkü Y.K. topluluktan bağımsız bir organ değil, topluluk bünyesinden aynı zamanda çoğunluğun istemiyle oluşan bir kuruldur. (Kaldıki muhabirinize daha önce birkaç kez söylediğimiz gibi seminer tartışma komisyonu gönüllü olarak çalışmak isteyen bütün üyeleri kapsıyacak şekilde oluşturulmuştur.)

Kültürel topluluklarda "karar veren-adına karar verilen" ayrımına gelince bunun nasıl olacağı gerçekten derin tartışmaları gerektirir. Ama tartışma getirmeyecek bir şey varsa o da bir yapıda (bugünkü koşullarda) bir yönetim mekanizmasının bulunması gerektiğidir. Sizin gibi söylersek "tecrübeli bir takım eskiler" in çalıştırmaları yönlendirmesi gerektiğidir. Ama bu hiç bir zaman yeni gelenlerin düşüncelerinin alınmadığı anlamına gelmez. Değişik düşüncelere sahip insanların oluşmuş bir toplulukta homojenlikten söz edilemeyeceği açıktır. Topluluğun genel görüşüne karşı çıkan insanlar her zaman bulunacaktır. Ancak topluluğu bir insanın (yanlış tanıtmak) çok bilmişlikten başka birşey değildir.

Not: Tartışmada muhatabımız olarak Ağustos sayınızda gösterdiğiniz gibi Recai Hallaç'ı değil. Gençlik dergisini görüyoruz.

İ.Ü.H.O.T

KÜÇÜK İLANLAR

Caydırma amacıyla kullanılmak üzere orta boyda Nükleer başlıklı bir füzeye ihtiyaç vardır.

Kültür-sanat etkinliklerinin yaz aylarında durgunluk dönemine girdiği bilinir. Özellikle köklü bir kültür-sanat geleneğine sahip olmayan İzmir, turne yapan Ankara, İstanbul tiyatrolarının adeta istilasına uğrar.
Bir seyirci gizil gücüne sahip olmasına karşın Devlet tiyatrosunun profesyonel gösteriyle sınırlı kalan İzmir'deki tiyatro etkinlikleri her yıl birkaç okul tiyatrosunun gösterisiyle biraz canlılık kazanır. Bu amatör okul toplulukları da yapıları gereği istikrarlı olamazlar. Ayrıca ekonomik yetersizlikler çalışma yeri, olanaklarının sınırlılığı da, önler kalıcı olmayı. Bütün olumsuz koşullara karşın gene de kurulan amatör topluluklar bir teviye ve tek gösteri sonunda kendilerine el uzatılmadığı için dağılır, giderler. Böylece yok olup gider sayısız yetenek.
Bütün bu sorunların bilincinde yaşayan kalıcı olmakta kararlı yeni bir topluluk daha kuruldu yaz aylarında. Çoğunluğunu üniversite öğrencilerinin oluşturduğu topluluk A. Cehov'un Sevgili Doktor adlı yapıtıyla ilk sınavını verecek. Yaş ortalaması 22'yi geçemeyen genç kadro kendine Cep Tiyatrosu adını seçti. Büyük iddialarla yola çıkmadıklarını, amaçlarının bir tiyatro etkinliği olduğunu söyleyen Cep Tiyatrosu Sevgi Sanlı'nın dilimize kazandırdığı Sevgili Doktor'u Ekim ayı içinde sergileyecekler. Haydi hayırlısı...

Özgür'ü (7 yaşında), haftasonu dışında her gün 13.30.18.30 arası Taksim'deki evimizde bekleyecek bir (veya nöbetleşe iki) öğrenci arkadaş arıyorum. Özgür rahat, kendi halinde bir çocuk olduğundan, özel bir bakım söz konusu değil, çalışacak arkadaş böylece kendi işleriyle (okuma, ders çalışma vb.) uğraşabilir. İlgilenenlerin iş saatlerinde 140 45 04'den Hülya Tufan'ı aramaları.

Sizinkileri bilmem; bizimki öğrencilere boya yaptırmak için açıldı. Yanlış okumadınız.
Mimar Sinan Üniversitesi Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü tam anlattığım nedenden açıldı.
Para yetmeyince, yakaladığın öğrenciye, öğretim görevlisine boya yaptırma projesi uygulandı. Daha az masrafla hatta masrafsız, (bir de YÖK'ün harçlarını düşünürsek) üstüne para alarak üniversitemiz işini hallediyor. Öğrenciler ne mi yapıyor? Alıyor eline fırçayı uygulamalı ders numaralarıyla boyuyor odayı. Ne yapsın öğrenimin başlaması için elinden ancak bu kadarı geliyor.
YAKALANANLARDAN

İZMİR'DE İRTİBAT BÜROSU

Biz İzmirli Gençlik ve Toplum okuyucuları, diğer İzmirli Gençlik ve Toplum okuyucularıyla İzmir'de tanışmak istiyoruz. Hayırlısıyla... Bizi 11 39 15'den Ayşenur aracılığıyla arayabilirsiniz. (Ersin sen hariç.) Ebeveynlerimizin uygunsuz lakırdıları karşısında sakın ha yılmayınız; ısrarla telefonun zilini çaldırınız. 18.00'den sonra aramanız tercih edilir. (Telefon numarası Kasım sonundan itibaren iptaldir.)

ANKARALI TİYATROSEVERLER

Ankaralı tiyatroseverlerle bir tiyatro grubu oluşturmak istiyorum. Bu grup için beni aramak isteyenler 22 50 18 no'lu telefonu açarak arayabilirler. Adresimi de veriyorum: 18. sokak 19/6 Bahçelievler-ANKARA. Parolamız "Lütfen üşenme ara". Bir şeyler yapmak isteyen gençlere olanak tanıyan birileri elbette bulunur. Biz çalışalım da...
Ebru Tuna

Üzüntülerle

Devin Erman ile yayın kurulu üyemiz Lütfi Kuzu "hayat boyu" beraber yaşamak için 19-10-1984'de Kadıköy'de dünyaevine girdiler.

Yayın Kurulu

DOĞRAMACI TAŞARONLARI ARANIYOR
Ankara' da yapmakta olduğumuz 1000 dairelik inşaatın doğrama işleri için teklif verecek taşaronlar aranmaktadır.
Müracaat Tel: 18 01 20-18 50 43

JOHN BERGER/G.

Üçüncü bir kişi ağzından ve anlatı kalıbıyla söze dökülemeyecek güzellikte özellikle kadın-erkek ilişkilerinde, özgün anlamların keşfedildiği John Berger'in Türkçeye çevrilen ilk romanı.

OĞUZ ATAY/ TEHLİKELİ OYUNLAR

Oyun içinde oyunu, roman içinde oyunu ya da roman içinde değişik anlatı biçimlerini bir araç olarak benzeri görülmemiş bir ustalık ve zenginlikle kullanan Oğuz Atay'ın ikinci romanı.

* Kitapçınızdan isteyiniz

İLETİŞİM YAYINLARI/PERKA A.Ş. Klodfarer Cad. İletişim Han Cağaloğlu/İSTANBUL Tel: 520 14 53/54/55
YA-DA A.Ş. Doktor Şevki Bey Sok. Cağaloğlu/İSTANBUL Tel: 520 14 72

Kasım sayısında

Sinemamız 70 yaşında
Yeşilçam kadına bakıyor
Senaryoculaştırdıklarımız

Atilla Dorsay / Ahmet Günlük / Alim Şerif Onaran / Aydın Sayman / Barış Pirhasan / Bertan Onaran / Bilgesu Erenus / Burçak Evren / Cemile Özdemir / Engin Ayça / Fatih Özgüven / Ferruh Doğan / François Truffaut / Giovanni Scognamillo / Hale Soygazi / Hülya Koçyiğit / John Huston / Latif Demirci / Latife Tekin / Lütfi Akad / Macit Koper / Mahmut Tali Öngören / Necati Cumalı / Nejat Ulusay / Nezih Coş / Nijat Özön / Onat Kutlar / Osman Balcıgil / Ömer Madra / Pınar Kür / Süha Arın / Vecdi Sayar / Yılmaz Onay / Zeynep Avcı / Ziya Metin

İletişim Yayınları/Perka A.Ş.
Klodfarer Cad. İletişim Han Cağaloğlu-İST.
Tel: 520 14 53/54/55

VİDEOSİNEMA